

52545

770

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

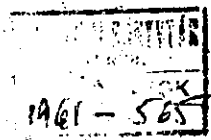
52545

1-3

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus VII.
Fasciculus I.

1960 JUL - 4.

SZEGED
HUNGARIA
1960

32 43
ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus VII.

Fasciculus 1.

BOTH ÖDÖN

KÜZDELEM AZ ESKÜDTBÍRÁSKODÁS
BEVEZETÉSÉÉRT MAGYARORSZÁGON
A REFORMKORBAN ÉS AZ 1848.
ÁPRILIS 29-I ESKÜDTSZÉKI RENDELET

SZEGED
HUNGARIA
1960

Redigunt

GYÖRGY ANTALFFY, ÖDÖN BOTH, LÁSZLÓ BUZA, RÓBERT HORVÁTH,
ISTVÁN KOVÁCS, JÁNOS MARTONYI

Edit

Facultas Scientiarum Politicarum et Juridicarum Universitatis Szegediensis

Nota

Acta Jur. et Pol. Szeged

Szerkeszti:

ANTALFFY GYÖRGY, BOTH ÖDÖN, BUZA LÁSZLÓ, HORVÁTH RÓBERT,
KOVÁCS ISTVÁN, MARTONYI JÁNOS

Kiadja

A Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara
(Szeged, Lenin krt 50.)

Kiadványunk rövidítése

Acta Jur. et Pol. Szeged

Felelős kiadó: Kovács István

Megjelent 450 példányban
Szegedi Nyomda Vállalat 60-1063

Angliában már igen korán, a XII—XIII. század folyamán kialakult az egymás mellett eljáró nagy és kis jury, a vádemelésre hivatott és az ítélező esküdtszék intézménye.¹ Anglia példáját mintegy félévezredes késéssel Franciaország is követte, ahol az 1789. július 9-től magát joggal Alkotmányozó Gyűlésnek (*Assemblée Constituante*) nevező testület alkotta meg azt a francia jog történetében mérföldkövet jelentő törvényt, melynek rendelkezései alapján az első francia esküdtszék a törvény létrejöttét követő esztendőben, 1792-ben megkezdhették működésüket.² A tartományokra szakadt Németországnak még további évtizedekre, az 1848. évi párizsi februári forradalmat hamarosan követő német forradalmi eseményekre volt szüksége ahhoz, hogy a Rajna vidéki tartományok bevált példája nyomán országszerte új típusú bíróságok, polgári jellegű esküdtszék járhasanak el bűnügyekben a burzsoázia érdekeit súlyosan sértő feudális bíróságok helyett.³ Hazánk is csak meglehetősen későn, szintén 1848-ban, a magyar márciusi polgári forradalom eredményeként jutott el a fejlődésben odáig, hogy az 1848: XVIII. tc. legalább a sajtóvétségek elkövetőire megteremtse az esküdtbíráskodás bevezetésének a lehetőségét.

Angliát most figyelmen kívül hagyva, igazat kell adnunk A. J. Visinszki-jeknek, aki azt a történetileg helyes és igen találó megállapítást vetette papírra, hogy »az esküdtbíróság ama intézmények rendszerének egyik láncszeme volt, amelyet a burzsoá demokratikus mozgalom az abszolutizmus ellen folytatott harc során létesített«. ⁴ És valóban, miként egyik régebbi tanulmányunkban már utaltunk erre, a magyar Vormärz, a Fialat Magyar-

¹ Bónis György—Sarlós Márton: *Egyetemes állam- és jogtörténet*. (Budapest, 1957.) 160. s a köv. l.; Mitteis, Heinrich: *Der Staat des hohen Mittelalters*. (Weimar, 1933.) 303. s a köv. ll.

² Godechot, Jacques: *Les institutions de la France sous la Révolution et l'Empire*. (Paris, 1951.) 120. s a köv., 127. s a köv. l.; Lepointe, Gabriel: *Histoire des institutions du droit public français au XIXe siècle 1789—1914*. (Paris, [1952.]) 375. s a köv. ll.; Mathiez, Albert: *A francia forradalom*. (Budapest, 1957.) 101. l.; Bónis—Sarlós: *Egyetemes állam- és jogtörténet*. 334., 355. l.

³ Fehr, Hans: *Deutsche Rechtsgeschichte*. (Berlin, 1948.) 241. l.; Hartung, Fritz: *Deutsche Verfassungsgeschichte vom 15. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. (Stuttgart, [1954.]⁶) 219. l.; Hellbling, Ernst C.: *Österreichische Verfassungs- und Verwaltungsgeschichte*. (Wien, 1956.) 369. l.; Bónis—Sarlós: *Egyetemes állam- és jogtörténet*. 389., 395. l.

⁴ Visinszki, A. J.: *A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban*. (Budapest, 1952.) 20. l. — Megjegyezzük, hogy »alkotmánybiztosítékká« az angol jury is csak a XVIII. század végén vált. Bónis—Sarlós: *Egyetemes állam- és jogtörténet*. 161., 283. l.

ország haladó írói és politikusai is — részben bizonyára a felvilágosodás eszméit hirdető *Montesquieu* nyomán, aki a bírósági szervezet és az eljárásjog kérdéseit főművében, a *Törvények Szellemében* a szabadsággal összefüggésben tette vizsgálat tárgyává⁵ — a maguk korában felismerték, hogy polgári demokratikus mozgalmuknak szüksége van olyan új szervezeti bíróságok védelmére, amelyek új eljárási elvek alkalmazásával kivédik és mi több, visszaverik a feudális abszolutizmus törvénytelen, alkotmányellenes támadásait.⁶ Hogy ez a felismerés milyen éles formában vetődött fel, többek között *Szalay Lászlónak* egyik, először 1845. december 21-én nyilvánosságra került megjegyzésében is egészen félreérthetetlenül kifejezésre jut. Eszerint »lehetnek körülmények, melyek között az alkotmányosság' összes ügye a' büntető eljárás' szellemétől és formáitól van feltételezve, attól, ha csillagkamara ítél-e a' vádlott felett vagy rendes, természetes bírái.«⁷

Ha semmi más indokot nem tudnánk felhozni témaválasztásunk helyességének bizonyítására, mint hogy az esküdtszéki bíráskodás bevezetéséért vívott küzdelem választott korszakunkban *haladó jellegű* volt, már ez is éppen eléggé aláhúzza kitűzött témánk feldolgozásának szükségességét. Az esküdtszékek és még inkább a megszervezésükért indított *osztályharc* haladó voltának igazolására nem kell sok szót vesztegetnünk, annyit azonban már itt, rövid bevezetésünkben is megjegyzünk, hogy e bíróságok nálunk a polgárság politikai szerepét magára vállaló középirtokos nemességnek⁸ a Habsburgok feudális abszolutizmusa ellen vívott, tehát haladó jellegű küzdelme eredményeként születtek meg. Ha ehhez hozzávesszük, hogy akkor már nehezen viselhető teherrel váltak a magyar elnyomó uralkodó osztály számára, amikor a magyar, korábban haladó középnemesség drasztivé de generálódott, amikor az időközben kialakult hazai burzsoázia is retrográd osztállyá vált, amikor a magyar feudál-kapitalista államgépezet a proletariátussal, valamint a nemzetiségekkel szemben egyre élesebb harcra kényszerült, nem tagadhatjuk meg teljesen magától az esküdtszéktől, mint jogintézménytől sem a haladó jellegét.⁹ Ez a megállapítás természetesen nem jelenti azt, hogy az esküdtbírásgot ne tekintenők a polgárság érdekeit híven szolgáló *osztálybírásgnak*, és hogy elkendőzni akarnók ebből a jellegéből fakadó korlátozottságait. Inkább csak azt szeretnénk kellő nyomatékkal hangsúlyozni, hogy az esküdtszék a magyar jog, a magyar *laikus bíráskodás* tör-

⁵ Montesquieunek a bíróságok szervezetére vonatkozó és eljárásjogi nézeteire jó összefoglalást ad Bónis György: *Montesquieu jogi és politikai nézetei*. (Budapest, 1956. — Klny. A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Osztályának Közleményei VII. kötet 3. számából.) 236. s a köv. l.

⁶ Both Ödön: *Az 1848. évi sajtótörvény létrejötte. (A sajtószabadság problémája Magyarországon a reformkorban.)* (Szeged, 1956. — Acta Universitatis Szegediensis Sectio Politico-Juridica. Tom. I. Fasc. 4.) 37. l.

⁷ Szalay László: *Büntető eljárás II.* Pesti Hírlap (PH) 1845. december 21. sz. Újra kiadva Szalay László: *Publicistai dolgozatok.* (Pest, 1847.) 2. kötet 132. l.

⁸ »Magyarországon a középnemesség zöme nem lett hazaárulóvá, a polgári átalakulásnak nem elszánt ellensége, hanem bizonyos mértékig *hajtóereje volt*« — írta Révai József: *Magyar szabadság — világszabadság c. tanulmányában. Marxizmus, népiesség, magyarság.* (Budapest, 1948.) 171. l.

⁹ Jellemző, hogy Magyarországon már az első világháború előtt szűkítették az esküdtszékek hatáskörét, majd pedig a Tanácsköztársaság bukását követő ellenforradalmi korszakban a nagybirtokosok és nagytőkészek egyre inkább faszizálódó osztálydiktatúrájának biztosítása érdekében működésüket is megszüntették.

ténetében olyan kiemelkedő, de eddig eléggé nem méltányolt helyet foglal el, amely vitathatatlanul érdemessé teszi a vele való foglalkozást.

Még egyet témaválasztásunk indoklására. Kormányzatunk ma egyik legfontosabb feladatának tekinti, hogy minél gyorsabban és minél szélesebb tömegeket vonjon be a bírói hatalom gyakorlásába, hogy végső soron az egész dolgozó népet közvetlenül is részesévé tegye minden hatalomnak. Több mint egy évszázaddal ezelőtt a magyarság legjobbjai egészen más körülmények között és egészen más megfontolások alapján ugyancsak *szélesíteni* akarták a bíraskodásban részt vevők körét. Ma a kijelölt cél, mivel szocialista társadalomban élünk, viszonylag könnyen elérhető, a múlt század feudál-kapitalista viszonyai közepette azonban teljességgel elérhetetlen volt. Az a hasonlóság a célkitűzések egy részében és az a mélyreható különbség a célkitűzések megvalósításában, amely a más a tegnaptól, a szocializmust a kapitalizmustól elválasztja, ismét csak szívesen vállalt kötelességünké teszi az esküdszékekkel kapcsolatos jogtörténeti problémák feldolgozását még akkor is, ha igaztalanul »48 eszmekörében« való mozgással vádolják téma-választása, nem állásfoglalása és feldolgozásmódja miatt azt a jogtörténészt, aki nem riad vissza e feladat elvégzésétől.

2

Tanulmányunk szűkre szabott keretei között nem vállalkozhatunk arra, hogy nyomról nyomra felkeressük és kutató lámpásunkkal megvilágítsuk az esküdszékek meghonosításáért Magyarországon vívott irodalmi és politikai harc minden egyes állomását. Meg kell elégednünk a *fejlődés fővonalának*, menetének felvázolásával az esküdszékekre vonatkozó nézetek felbukkanásától az esküdszékeknek jogintézménnyé válásáig terjedő korszakban. Feladatunkat jól oldjuk meg, ha sikerül fellebbentenünk azt a sűrű szövetű fátylat, amely az esküdszékekért indított, az idők folyamán egyre inkább kiteljesedő és élesedő osztályharcot palástolja el a felületes szemlélő elől, ha sikerül legalább utalásszerűen bemutatnunk azt is, hogy kiknek állt érdekében és kiknek nem a teljesen elavult magyar feudális bírósági szervezet lerombolása, illetve gyökeres átalakítása polgári jellegű bírósági szervezetté.

Az esküdszékekre vonatkozó nézeteknek *első feltűnését* keresve, meglehetősen sötétben tapogatózunk, de az bizonyos, hogy az 1789-es francia polgári forradalmat követő években, amikor Franciaországban is megszülettek az első eküdszékek, még a magyar jakobinusok sem követelték ezeknek az új típusú bíróságoknak a megszervezését hazánkban, bár talán álmodoztak róla. Bizonyítékként elegendőnek véljük, ha hivatkozunk *Hajnóczy Józsefre*, a forradalmi nézeteiért és tevékenységéért mártírhálált halt kiváló jogtudósra. Hajnóczy, aki pedig »vigyázó szemét« ugyancsak Párizsra vetette, mind nyomtatásban névtelenül megjelent, mind kéziratban fennmaradt munkáiban megelégedett a feudális magyar bírósági szervezet *reformjával*. Nem módosította volna gyökeresen az 1723. évi bírósági reform után megmeredett bírósági fórumrendszert, csupán annak a reményének adott hangot, hogy a pallosjogú úriszék tartásának jogával rendelkező földesurak önként

lemondanak e jogukról, és így helyettük is az egyes törvényhatóságok bíróságai gyakorolhatják a büntető joghatóságot. A *forradalmi* jelentőségű változtatás határait súrolta azonban akkor, midőn azt javasolta, hogy a birtokosok képviselői szervei, az országgyűlés, illetve a megyegyűlések a nem nemes birtokosokat is választhassák meg bármilyen bírói tisztségre.¹⁰

A magyar jakobinus mozgalom dicsőséges napjaiban nem akadt tehát olyan írónk vagy politikusunk, aki esküdtszéket követelt volna. Még kevesebb a valószínűsége annak, hogy ilyenekre leljünk a magyar értelmiség legjobbjainak nagy felbuzdulását és a titkos szervezkedés vérbefojtását követő, a magyarságtól idegen rendőri abszolútizmus szomorú éveiben, amikor — Széchenyi István szavaival élve — »az alattvalók függésben lévén szólásnál tanácsosnak tartották a' hallgatást«.¹¹ De a magyar golobust elborító sötét éjszakára — előbb vagy utóbb — jönnie kellett a derűsebb jövőt ígérő hajnalhasadásnak. A milliók által várva várt napfelkeltét, nem egészen alaptalanul, többen az 1825. évi országgyűlés összehívásához, közelebbről Széchenyi István fellépéséhez fűzik. Ennek az a magyarázata, hogy Széchenyi emelte fel először országra szólóan azt az elejtett fonalat, amelyet a bécsi udvar szolgálalkú hazai nemes uraink közreműködése mellett a magyar jakobinusok kezéből saját jól felfogott érdekében egykor kiszakított.

Egy korábbi tanulmányunkban már utaltunk arra, hogy *Széchenyi István* 1789 és 1848 között az összekötő kapocs, mint akkor mondtuk, a híd szerepére vállalkozott.¹² Ezt a megállapításunkat most eljárásjogi nézeteiből vett érvek felhasználásával azzal egészíthetjük ki, hogy főként osztálykorlátai, nagybirtokos volta miatt nemegy tekintetben közelebb állt 1789-hez, mint 1848-hoz. Igazoláslul hivatkozhatunk arra, hogy az ő figyelmét sem kerülték el azok a mind szembetűnőbbé váló kóros tünetek, amelyek a feudális magyar büntető »igazságszolgáltatást« jellemezték. A betegség jeleinek felismerése után ő is javaslatokat tett az orvoslás módozataira vonatkozóan, amely jól átgondolt reformjavaslatok — a felvilágosodás racionalista világnézetével még szoros kapcsolatban álló nézeteinek egyenes következményeiként¹³ nem meglepő módon — szinte teljesen egybevágnak Hajnóczy József évtizedekkel korábbi elképzeléseivel, reformterveivel. Hajnóczyhoz hasonlóan ő is törvény előtti egyenlőséget követelt mindenki, nemesk és nem nemesek számára,¹⁴ ő is bátran lándzsát tört az úrisékek eltörlése mellett, ő is ki akarta terjeszteni a bírói tisztség viselésének a jogát a megfelelő ké-

¹⁰ Bónis György: *Hajnóczy József*. (Budapest, 1954.) 252. s a köv. ll. — Hajnóczy József több munkájában is foglalkozott tárgyunkra eső kérdésekkel. A bíróságok szervezeti problémáit érintő, javaslataira legjelentősebb a kéziratban hátrahagyott »*Ratio proponendarum in comitiis Hungariae legum*« c. művének IX. fejezete. Ezt latin nyelvű eredetiben ld.: *A magyar jakobinusok iratai* (Budapest, 1952—57. — Szerk.: Benda Kálmán.) 1. kötet 82. s a köv. ll., magyarul *Hajnóczy József közjogi-politikai munkái*. (Budapest, 1958. — Sajtó alá rendezte: Csizmadia Andor.) 84. s a köv. ll.

¹¹ Széchenyi István: *Hitel*. (Budapest, 1930. — Kiadta: ifj. Iványi-Grünwald Béla.) 296. l.

¹² Both Ödön: *Az 1848. évi sajtótörvény létrejötte*. 9. s a köv. l.

¹³ Széchenyi nézeteinek értékeléséhez jól hasznosítható Szigeti József: *A magyar szellemtörténet bírálatához*. Filozófiai évkönyv I. (1952.) évf. 166. s a köv. ll.

¹⁴ Széchenyi István: *Stadium*. (Lipce, 1833.) 146. s a köv. ll.

pesítéssel rendelkező nem nemesekre is, és ami szempontunkból e helyen a leglényegesebb, még ő sem kívánta az esküdtszékek bevezetését.¹⁵

Széchenyi István már az 1830-as évek elején sem állt büntető eljárásjogi reformgondolataival a haladni vágyók élvonalában. A tőle balra elhelyezkedők közül többen ekkorra már hazánkban is eljutottak addig a kívánságig, néhányan bizonyára addig a követelésig, hogy a feudális eljárásjogi elveket érvényesítő, feudális bíróságok helyett polgári eljárásjogi elveket alkalmazó, polgári összetételű esküdtszékek gyakorolják a büntetőbíráskodást. Az esküdtszéki bíráskodás meghonosításáért sikraszállók számának — táborról még aligha beszélhetünk — növekedésére vallhat az a tény, hogy a halódó feudális társadalmi rendszert tüzzel védelmező *Kis Pálnak* már 1832-ben, tehát Széchenyi Stádiumának megjelenése előtt, a leghatározottabban fel kellett vennie a küzdelmet azok ellen, akik a szerinte minden más bíróságnál rosszabb, az »emberi gyarlóságnak és szenvedelemnek« leginkább kitett és a »politikai pártos felekezetek« befolyása alatt álló esküdt-bíróság megteremtése érdekében emelték fel szavukat.¹⁶ Abban az időben kellett megkezdenni ezt az irodalmi harcot, amikor a haladásért lelkesedő *országgyűlési ifjúság* — Pulszky Ferenc visszaemlékezései szerint — ismerte a külföldi szabadelvű nézeteket, és már ekkor keveselte Széchenyinek a Stadiumban közzétett javaslatait.¹⁷ Akkor kellett fellépnie, midőn az ő füléhez is eljuthatott annak a híre, hogy *Nógrád vármegyében*, de alighanem az ország néhány más törvényhatóságában is, az országos munkálatok (*Operata Regnicolaria*) megvitatása során a törvényszékek rendezésénél még ugyan legnagyobb hatalommal »az ósalkotmányi nézetek munkáltak«, de az eljárásjogi kérdések már a »liberalizmus' kívánsága szerint döntettek el.«¹⁸

Az országos és a megyei politikai életben számottevő politikusaink az 1830-as évek elején a hagyományossá merevült régi bírósági szervezet további fenntartása mellett foglaltak állást. Az esküdtszékek hívei ilyen körülmények között a politikai és jogi kérdésekkel foglalkozóknak még csak szerény kisebbségét tették ki. Jellemző, hogy az 1832/36. évi országgyűlés közismerten leghaladóbb megyei követe, *Kölcsey Ferenc* is mindaddig a polgári jogegyenlőséget feltételező esküdtzéki bíráskodás intézményével szöges ellentétben álló, rendszerint más és más törvényszékek megszervezését javasolta az országos reformmunkálatoknak a bíróságok elrendezését érintő részére (*Coordinatio fororum*) tett, Szatmár vármegye közgyűlésén 1832 májusában megvitatott és a megye nemessége által határozattá emelt bírálatában, míg a magyar társadalmat kiváltságok bontják meg, míg ez a társadalom rendi társadalom. A rendszerint más és más bíróságok között az úriszékeknek is hely jutott e bírálatban azzal az indokolással, hogy a pa-

¹⁵ Balogh Jenő: *A »Stadium« és Széchenyi büntető perjogi javaslatai*. Emlékkönyv Károlyi Árpád születése nyolcvanadik fordulójának ünnepére. (Budapest, 1933.) 77. s a köv. ll.

¹⁶ Kis Pál: *A sajtó szabadsága*. (Pozsony, 1833. — Az 1832-i Bécsben megjelent első kiadás alapján újra közli Ponori Thewrewk József: *Sajtószabadság és cenzúra* c. kiadványában.) 99. s a köv. ll.

¹⁷ Pulszky Ferenc: *Életem és korom*. ([Budapest], 1958.) 1. kötet 102. l.

¹⁸ Sréter János: *Visszaemlékezések*. (Buda, 1842.) 31., 39. s a köv., 113. s a köv. ll., az idézet a 31. l.-on.

rasztságra jóval több kényelmetlenség és teher származna, ha a jobbágyoknak már elsőfokon a szedria előtt kellene kezdeniök pereiket.¹⁹

Még egy rövid évtized sem múlt el, és máris döntő fordulat állt be politikusaink tekintélyes hányadának az esküdtzéki bíraskodás bevezetését érintő felfogásában. Az előzőekben Kölcsey Ferencre és Szatmár vármegye rendjeire hivatkoztunk. Most ismét Szatmár megyei, igaz, hogy annak idején országos hatást kiváltó tényre hívjuk fel a figyelmet a változás szemléltetésére. 1832-ben — miként láttuk — a szatmári nemesség még az elavult bírósági rendszer híve volt, de 1841-re gyökeresen módosított álláspontján, amennyiben Magyarország többi törvényhatóságának is megküldött, híres tizenkét pontjában ekkor már esküdtzések felállítását, az inkvizíciós per megszüntetését és a vádper bevezetését követelte.²⁰ Az 1841. évi szatmári 12 pont szövegezője, a »vándor patrióta« Somogyi Antal és a megye jobbjai²¹ nagy hatással annak a meggyőződésüknek adtak hangot, hogy »az ekkoráig divatozott vizsgálati per meg szüntetése, és a' vád pernek megállapítása ajánlatos«. Kifejezésre jutatták továbbá azt a kívánságukat is, »hogy önkényleg senki köz kereset, annál inkább fenyték alá ne vétet-hessék, 's ugyan azért a' köz keresetet egyedül a' törvényhatóság által választandó, és azt képviselő nagy Esküdtzék határozhassa el; a' büntetrőli ítélet pedig a' kis esküt székét illesse, — a' törvény alkalmazása a' törvény székre fogván tartozni«. Végül még egy semmitősebb felállítását is javallották a törvényes eljárás biztosítására, »melly azon Ítéleteket, mik világos törvény ellen; — vagy a' törvényes rend el mellőztével hozattak, meg semmitvén, a' pert rendes el látás végett egy más — első folyamodású bírósághoz utasítsa vissza«.²²

Ha csak a szatmári 12 pontnak az esküdtzések felállítását követelő része szólana amellet, hogy a XIX. század negyedik évtizedében jelentős mértékben szaporodott az új típusú bíróságokért harcolók száma, már ez is — ismerve Kölcsey és a szatmári rendek 1832. évi felfogását — indokoltá tenné megállapításunkat: ez az évtized juttatta az igazságszolgáltatásra hivatott hatóságok szervezetét és eljárás módját illetően ugróponthoz, *minőségi változáshoz* mindazok gondolkozását, akik szívükön viselték hazánkban a széles néptömegek sorsát. Egy adat azonban mégis csak egy adat marad, amely perdöntő bizonyítékká csupán akkor válhat, hogyha más adatok is támogatják. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy az 1830-as évek végéről és az 1840-es évek elejéről szép számmal állanak rendelkezésünkre olyan megnyilatkozások íróink és politikusaink tollából, amelyek egyértelműen tanúsítják, hogy a reformkor utolsó évtizedének kezdetére mind többen akartak országunkban szakítani a feudális bíróságokkal és a feudális

¹⁹ Barta István: *Kölcsey politikai pályakezdetje*. Századok 93. (1959.) évf. 296. l.

²⁰ Horváth Mihály: *Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig*. (Genf, 1864.) 2. kötet 132. l. — Horváth Mihály tévesen 1842-re datálja a 12 pont összeállítását.

²¹ A magyar szabadelvű ellenzék első egységes programjának, a szatmári 12 pontnak létrejöttére lásd Rácz István: *Az 1841. évi szatmári 12 pont* (Debrecen, 1955. [1956.] c. tanulmányát, amelyről Barta István írt elismerő bírálatot: *Századok* 91. (1957.) évf. 474. l., továbbá Rácz István: *A szabadelvűség vándor apostola (Somogyi Antal)*. Acta Universitatis Debreciensis. Tom. III/1. (Budapest, 1956.) 179. s a köv. l.

²² *Miskolci Állami Levéltár. Közgyűlési iratok. 4036/1841. sz.*

»igazságszolgáltatással«, hogy mind többen léptek fel határozottan nálunk is: az esküdtbíráskodás odaadó híveiként.

Az esküdtzékek mellett kifejezésre juttatott sok sok állásfoglalás közül helyszüke miatt itt csak néhányra utalhatunk. A sort *Zsoldos Ignác*, Veszprém vármegyében gyakorlati jogászi munkát is végző jogtudós megnyilatkozásának felemlítésével nyitjuk meg, aki illusztris közönség előtt hirdette székfoglaló előadásában 1839. november 17-én, a Magyar Tudós Társaság 10. nagygyűlésén, hogy a személyes szabadság legbiztosabb kezesei az esküdtzékek tagjai, »kik a 'törvény' vaspályáján érzéketlenül haladó igazságkiszolgáltatás' lelketlen mozgó gépe által sokszor kíméletlenül szétzuzandó ártatlanság' egyetlen védelmei.«²³ *Zsoldos Ignác* hallgatóságánál jóval szélesebb körben hatott. *Szemere Bertalannak* a büntetőbíráskodás problémáit is érintő, nyomtatásban először 1840-ben megjelent utleírása. E kötetben a szerző úgy állította egymás mellé a magyar és a francia bíróságokat, hogy minden gondolkozni tudó és akaró olvasójának a francia esküdtzéki szervezet és eljárás magasabbrendűségét kellett elismernie a magyar feudális bíróságok és eljárás felett.²⁴ *Kossuth Lajos* 1841 márciusában még nagyobb olvasótábor előtt követelte lelkesedéstől átfűtött szavakkal az akkori Magyarország egyik legnagyobb példányszámú lapjában, a *Pesti Hírlapban* az esküdtzéki bíráskodás bevezetését, mert — miként írta — enélkül »sem a 'büntető törvényszolgáltatás, sem az alkotmányos szabadság épülete bevégezett nem lehet.«²⁵ Néhány hónappal később meg az 1843. évi büntető törvénykönyv-javaslat második, eljárási részének szövegezésében döntő szerepet játszó *Szalay László* tett közzé egy több mint öt íves tanulmányt, amelyben nagy összehasonlító joganyag felhasználásával fordította olvasói figyelmét az esküdtzéki bíráskodással járó előnyök felé.²⁶

Távol áll tőlünk az az általánosítás, mintha az új bírósági rendszer hívei az 1840-es évek elejére elnémitották volna azok ellenkezését, akik a régi megoldások mellett kardoskodtak. Hogy mennyire nem koronázta teljes győzelem az újert, az esküdtzékekért harcolók bátor kiállását, az 1840: V. tc. által kiküldött országos választmánynak a büntető eljárásjogi törvénykönyv-tervezet elkészítésével kapcsolatos tevékenysége, valamint az országgyűlés elé terjesztett javaslata bizonyítja a legékesebben. A választmányban, amely először 1841. december 1-én ült össze, a »fontolva haladók«, a konzervatívok voltak többségben. Ez az országos szerv már tanácskozásai kezdetén, amikor elvi kérdések is szőnyegre kerültek, *Bezeredy István*, *Deák Ferenc*, *Eötvös József*, *Klauzál Gábor*, *Pulszky Ferenc* következetes és szívós érvelése ellenére elvetette az esküdtzéki bíráskodást, bár eljárásjogi kérdésekben

²³ *Zsoldos Ignác*: *A' bírákról 's bíráskodásról általában*. A' Magyar Tudós Társaság' évkönyvei. 5. kötet. 1838—1840. (Buda, 1842.) 2. osztály 368. l.

²⁴ *Szemere Bertalan*: *Utazás külföldön*. (Budapest, 1840.) I. kötet 169. s a köv. ll.

²⁵ *Kossuth Lajos*: *Bünper*. PH 1841. március 10. 20. sz. Újra kiadta Ferenczi Zoltán: *Széchenyi István: A kelet népe c. művében* (Budapest, 1925.) 155. l.

²⁶ *Szalay László*: *A' büntető eljárásról különös tekintettel az esküdtzékekre*. (Pest, 1841.) — Megemlítjük, hogy *Szalay* már egy évvel korábban, 1840-ben is hangsúlyozta, hogy a törvénykönyv-javaslat elkészítésével megbízott országos választmány munkálatainál »az esküdtzékek' üdvössége — minden bármi távol politikai utógondolat nélkül — az ügy' belsejéből elútasíthatlan szükség' alakában fog felmerülni«. *Szalay László*: *Codificatio*. Budapesti Szemle. (Pest, 1840.) 2. kötet 170. l.

haladó jellegű határozatokat is hozott, és a büntető eljárásjogi törvénykönyv tervezetének elkészítésével megbízott albizottság kötelességévé tette, hogy megszövegezendő javaslatában ún. »szakbíróságokra« bizza az ítélezést.²⁷ A későbbiekben az albizottság nem is tért el lényegesen az elvi döntésben meghagyottaktól. A Pulszky szerint »szerencsétlen« Szalay Lászlóra várt a szövegezés fáradságos munkája, akinek »Zsedényi összekuszált nézeteit, melyek a Szalayéval egyenes ellentétben álltak, logikai rendbe kellett szednie.«²⁸

Mind az országos, mind az albizottságban vereséget szenvedtek tehát az esküdtszéki bíraskodás bevezetése érdekében fellépő bizottsági tagok, de a küzdőtérrel nem vonultak vissza. A további harcra irányuló szilárd elhatározásuk bizonyosságul az országos választmány üléseinek berekesztése előtt néhány nappal, 1843. március 15-én, a rendes és állandó bíróságokat fenntartó törvénykönyv-tervezet rendelkezéseivel szemben egy pompás politikai és jogi tanulmány számba menő *különvéleményt* terjesztettek elő az esküdtszékek mellett. A különvéleményben jó néhány ország példájára hivatkozással hangsúlyozták, hogy az esküdtszéki intézmény, amelyhez igen sok alkotmányos nemzet és a szabad emberek milliói oly buzgón ragaszkodnak, csak jó lehet. Indokolt önbizalommal hirdették: »Az esküdtszéki rendszert polgári szerkezetünkkel összeolvasztva egészen nemzetivé tenni fölötte könnyű volna«. Végül nemes pátozzsal adtak hangot azon meggyőződésüknek is, hogy ott, ahol esküdtszékek bíraskodnak a büntető hatalom egészen a nemzet kezén van.²⁹ Miért ez a bátor, tántoríthatatlan kiállás az országos választmány haladó tagjai részéről az esküdtszékek mellett, vetjük fel a kérdést. Azért, mert — miként a további előrehaladás szempontjából annyira jelentős 1843/44. évi országgyűlésen elhangzott felszólalások is igazolják — »az esküdtszéket elsősorban mint politikai intézményt, mint az abszolutizmus visszaélései elleni alkotmánybiztosítékot fogták fel.«³⁰

A büntető törvénykönyv-javaslat elkészítésével megbízott országos választmány, haladó tagjainak éles formában kifejezésre juttatott akarata ellenére, zárt ajtók mögött dolgozott.³¹ Tanácskozásainak menetéről, az egyes felszólalók állásfoglalásáról a közvélemény közvetlenül nem igen vehetett tudomást, inkább csak a végső döntésekről értesült. Az esküdtszéki bíraskodás bevezetését érintő problémák országos szinten és ugyanakkor viszonylag nagy nyilvánosság előtt először csupán a 1843/44. évi országgyűlés tanácskozásain kerültek színyegre. Ez az országgyűlés 1843. november 28-án, 111. kerületi ülésén kezdte meg a büntető eljárásjogi törvénykönyv-javaslat tárgyalását Szemere Bertalan elnöklése és jegyzősége mellett, de az esküdtszékek felállításával kapcsolatos alapvető, a lenni vagy nem lenni választó kérdés megvitatására már csak a következő napon, az elkészült törvény-

²⁷ Fayer László: *Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye.* (Budapest, 1896—1902.) 1. kötet I. rész 96. s a köv. ll., 4. kötet 216. s a köv. ll.

²⁸ Pulszky Ferenc: *Életem és korom.* 1. kötet 187. l.

²⁹ Fayer László: *op. cit.* 1. kötet II. rész 239. s a köv. ll., különösen 241., 243., 269. l.

³⁰ Finkey Ferenc: *Az 1843-i büntetőjogi javaslatok száz év távlatából.* (Budapest, 1942. — Értekezések a filozófiai és társadalmi tudományok köréből. V. kötet 9. szám.) 30. l.

³¹ Fayer László: *op. cit.* 1. kötet II. rész 99. l., 4. kötet 190. s a köv. ll.

könyv-tervezettel szemben benyújtott kisebbségi vélemény felolvasása után került sor.³²

Az 1843. november 29-i kerületi ülésen Ghéczy Péter nyitotta meg a mind szenvedélyesebbé váló vitát az előterjesztett javaslat felett annak hangsúlyozásával, hogy az esküdtszékeknél fontosabb tárgy a törvényhozásban nincsen, s hogy e bíróságok megszervezését az okosság ott tanácsolja leginkább, ahol a kormány a legkönnyebben veszélyeztetheti a polgárok szabadságát. Ghéczy után hamarosan Zsedényi Edvárd, a konzervatívok vezérszónoka emelkedett szólásra, aki mind a saját, mind a »fontolva haladó« követek felfogására annyira jellemző módon, mint minden újítást, az esküdtszékek bevezetését is holnapra, ad Graecas Kalendas, tehát sohanapjára halasztó követelést támasztott az ellenzéki politikusokkal szemben. Honosítsuk meg a hasznos és jó esküdtbíráskodást — szónokolta gátlástalanul —, de csak akkor, ha erre a nép már megérett, ha már — mily képmutatásra vall egy »sohamozdi« szájából — a törvény előtti egyenlőséget és az általános képviseleti rendszert is megvalósítottuk. Az országgyűlési ellenzék vezérére, Klauzál Gáborra már csak szavazás közben került a szólás joga, ezért meglehetősen későn dönthette meg Zsedényi átlátszó érveit,³³ vághatta keményen a szemébe, hogy azért tiltakozik az esküdtbíróóságok azonnali megszervezése ellen, mert ez a hatóság »minden felsőbb befolyástól független«. Az említettekén kívül még többen adtak hangot véleményüknek, főként az esküdtszékek mellett, de a szavazás eredménye egy időre lényegileg mégis a maradiakat erősítette. 24 megye adta szavazatát az új típusú bíróságok mellett, 24 ellene, miért is a kerületi ülés elnöksége a jó ügy bukásának elkerülése érdekében a további tanácskozásoknak 1844 januárjára történő elhalasztására kényszerült.³⁴

Az esküdtszékek feletti tanácskozások elhalasztását követő heteket az országgyűlés haladó tagjai jól használták fel. 1844. január 26-án, amikor ismét Szemere Bertalan kezében volt a jegyzői toll, megerősödvé indultak harcba az új típusú bíróságokért mindazok, akik szívükből viselték népünk ügyét. Nincs terünk arra, hogy a vitában elhangzott valamennyi felszólásra kitérjünk, ezért csak a két élesen szemben álló tábornak e kérdésben legsúlyosabb szavú vezéregyéniségeit, előbb érintőleg Szepes vármegyének többségében konzervatív gondolkozású nemességét képviselő Zsedényi Edvárdot, majd kissé részletesebben Borsod vármegye érdemes követét, a reformer Szemere Bertalant szólaltatjuk meg.

³² Kovács Ferenc: *Az 1843/44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója.* (Budapest, 1894.) 3. kötet 193. s a köv. II.

³³ Klauzál alapos okfejtésének bemutatására idézzük szavait: »Azt mondja (ti. Zsedényi), hogy míg minden ember egyenlő nem lesz a törvény előtt, míg a nép képviselve nem lesz, addig lehetetlen esküdtszékre gondolni. Ezen ellenvetés nem áll; mert éppen az esküdtszék eszközli leghathatósabban azt, hogy minden ember egyenlően élvezze a törvény védelmét s egyenlően viselje súlyát; és mivel az esküdtszéknek alapja a szabad választás és ez most is alkotmányunk lényegét teszi, addig is, míg a népre az általános választási jog kiterjeszhetőnek az esküdtszékét alkalmasan behozhatni, és az nálunk is, mint másutt, egyik szeglet-követ teendi az alkotmánynak és szabadságnak.« Kovács Ferenc: *op. cit.* 3. kötet 203. l.

³⁴ A 112. kerületi ülés vitáira ld. Kovács Ferenc: *op. cit.* 3. kötet 198. s a köv. II.

Zsedényi Edvárd érdemileg alig ment túl érvelésében azon, amit már 1843 novemberében kifejezésre juttatott, de ez az »alig« mégis sokatmondó. A forradalom »rémével« ijesztgette hallgatóságát kijelentvén, hogy »a közszellem és socialis kiváltságok mostani állapotában az esküdtszék nálunk... egy oly idő előtti terv, mely békés úton ki nem vihető... egy terv, mely a rendet és a bátorságot nem biztosítja, de veszélyezteti.«³⁵ Szemere Bertalan rögtön Zsedényi után emelkedett szólásra és egy ritkán hallott szép felépítésű beszédben fogadta el annak kihívását. Meggyőzően érvelt amellett, hogy a feudális szakbíróságoknál sokkal jobbak az esküdtszék akár mint jog-, akár mint politikai intézmények, mert tagjai függetlenebbek, részrehajlatlanabbak az állandó bíráknál, és mert »szabad alkotmány« nélkülük nem állhat fenn. Indokolt kíméletlenséggel utasította vissza Zsedényi forradalommal való fenyegetőzéseit is annak hangsúlyozásával, hogy követtársa »csalóka körben forog«, mert beszédeiben ugyan mindig a népet emlegeti, de javasolataiból az annyit hangoztatott nép érdeke mindig kiesik. Felszólalásának elvi jelentőségű részét végül egy igen hatásos, a szabadság rajongó szeretetétől átízített gondolatsorral zárta le. »Igaz az — mondotta —, hogy a szabadságnak fenntartója az elmúlt századokon keresztül megyei szerkezetünk volt. Ha még bele oltjuk az esküdtszék intézetét is, ha az igazság mérlege olyan szabad és független polgárok kezeibe adatik, kik mind a vádlottól, mind a vádlótól egyenlő távolságban állanak, akkor lehet hazánk e nemzet temetője, de szolgák hazája soha nem lehet.«³⁶

Az 1844. január 27-i kerületi ülésen végre jól megérdemelt győzelem koronázta az ellenzéki politikusok megalkuvást nem ismerő, szívós küzdelmét. A többség, 28 vármegye az esküdtszék mellett adta le szavazatát és csak 20 ellenük. Egy, e döntést hamarosan követő újabb voksolás alkalmával pedig 32 vármegye 15 ellenében azt is kimondotta, hogy az esküdtszék alakításánál ne legyenek tekintettel a születési, a rendi különbségekre, nemesek és nem nemesek egyformán tölthessenek be esküdtbírói tisztiséget. A rendek, hogy a kerületi ülés elnökének keresetlen szavaiból idézzünk, tanácskozásukat 1844. január 27-én valóban »dicsőségesen végezték«,³⁷ és így most már a kiküldött kerületi választmányra várt az a megtisztelő feladat, hogy »az esküdtszék elvét a büntető eljárás egész rendszerén« átszöjje.³⁸

A büntető eljárásjogi törvénykönyv-javaslat átdolgozásával megbízott kerületi választmány gyorsan elvégezte munkáját, úgyhogy az országgyűlés kerületi ülése már 1844. augusztus 16-án ismét hozzáfoghatott a tervezet megvitatásához és a következő napon a javaslaton tett némi módosítással

³⁵ Kovács Ferenc: *op. cit.* 4. kötet 19. s a köv. ll., az idézet 20. l.

³⁶ Kovács Ferenc: *op. cit.* 4. kötet 27. s a köv. ll., az idézet 36. l. — Érdeemes legalább itt megemlékeznünk arról, hogy Szemere nemcsak az országgyűlésen lépett fel következetesen az ész szülőiteinek és a szabadság társainak minősített esküdtszék mellett, hanem a szokatlanul nagy érdeklődés miatt újra megjelentett útinaplójának 1844. júliusi előszavú második kiadásában is, amelyben az első kiadáshoz viszonyítva közel hatszoros terjedelemben foglalkozik a francia esküdtbíróságok szervezetével és működésével. Szemere Bertalan: *Utazás külföldön.* (Pest, 1845.) 1. kötet 149. s a köv. ll.

³⁷ Kovács Ferenc: *op. cit.* 4. kötet 46. s a köv. ll.

³⁸ Kovács Ferenc: *op. cit.* 4. kötet 51. l.

kerületi határozattá is emelhetette azt.³⁹ Alig több mint egy héttel később az alsótábla országos ülése is megkezdte a törvénykönyv feletti tanácskozásokat, majd háromnapos vita után, amelyben oroszánrészt vállalt magára egyrészt Szemere Bertalan az előterjesztett javaslat mellett, másrészt az elnöklő személynek a tervezettel szemben, augusztus 28-án *magáévá tette* a kerületi ülés határozatát.⁴⁰ Már már úgy látszott, hogy megszületik az esküdtbíráskodás rendszerére épülő büntető eljárásjogi törvénykönyv, de közbelépett az oly sok haladó törekvést elgáncsoló *főrendi tábla*, amely néhány valóban haladó tagjának akarata és érvelése ellenére szeptember 10-én *nemet mondott* és ezzel a nemmel újra csak elodázta azt, hogy új típusú bíróságok kezébe kerüljön a büntető igazságszolgáltatás.⁴¹ A főrendi tábla reakciós fellépése miatt a bíráskodás reformjával kapcsolatosan is igazat kell adnunk a kortársnak abban, hogy az 1843/44. évi országgyűlés »nagyobb részben csak fájdalmait képviselé a közhazának; s az eddigi enyhítés nem hozza többet, mint a gyógyulás viszketegét, mely után a seb még újra neki-tüzesedhetik.«⁴²

1844. november 13-án az országgyűlés anélkül oszlott fel, hogy a legégetőbb problémákat megoldotta volna. Szerencsére a haladás, a polgári átalakulás bajnokai nem roppantak össze az őket ért váratlan csalódás súlyos terhe alatt, hanem még fokozottabb elszántsággal gyűjtöttek erőt az újabb küzdelmekre. Szalay Lászlóval együtt kiáltottak már az országgyűlés berekesztése előtt néhány nappal a csüggedők, a kishitűek fülébe: »Vége az 1843/4-ki országgyűlésnek; *készüljünk a jövőre!*«⁴³ És készültek, mindekelőtt önvizsgálattal. A megyéikbe hazatérő ellenzéki követek legjobbjai, alkalmasint legelőször Szemere Bertalan, hamar felismerték, hogy mozgalmuk a későbbiekben is kudarcot fog vallani, ha a haladó politikai érdeklődésük »tetteiben terv és terveiben országos egység s öszhangzó számítás« nem lesz.⁴⁴ E felismerés után mind többen sürgették az *ellenzéki reformpárt* mielőbbi megszervezését és programjának kidolgozását, de a pártszervezés fáradságos munkája mégis igen lassan haladt előre. A pártprogram, az ellenzéki nyilatkozat is, a kidolgozásával megbízott Deák Ferenc aggályos-

³⁹ Kovács Ferenc: *op. cit.* 5. kötet 305. s a köv. ll., 309. l. — A javaslatot mint jegyző Szemere olvasta fel és a leglényegesebb módosítást is az ő, »a tárggyal leginkább ismeretes jegyző felszólalására« fogadták el a rendek abban a formában, hogy az esküdtzékeket választás helyett sorshúzással rendelték el megalkottatni.

⁴⁰ *Felsőleges Első Ferdinánd által szab. kir. Pozsony városába 1843. esztendei pünkösöd hava 14. napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésének naplója a t. karoknál és rendeknél.* (Pozsony—Pest, 1843—44.) 5. kötet 51. s a köv. ll., 71. s a köv. ll.

⁴¹ *Felsőleges I. Ferdinánd austriai császár, Magyar- és Csehország e néven ötödik koronás királyától sz. kir. Pozsony városában 1843-dik évi május 14-kén rendeltetett Magyar Országgyűlésen a Méltóságos Főrendeknél tartatott országos ülések Naplója.* (Pozsony—Pest, 1843—44.) 6. kötet 172. s a köv. ll.

⁴² Erdélyi János: *Útinaplója és úti levelei.* (Budapest, 1951. Sajtó alá rendezte: T. Erdélyi Ilona.) 111. l.

⁴³ Szalay László: *Remény és aggodalom a' dietának berekesztésekor.* PH 1844. november 6. sz. Publicistai dolgozatok. 2. kötet 10. l.

⁴⁴ Szemere Bertalan: *Követjelentési beszéd.* (1845. január 9.) Összegyűjtött munkái. (Pest, 1869—1871.) 6. kötet 239., 246. l. — »En mondtam ki 1-ször — írta 1847. január 1-én Vukovics Sebőnek Szemere —, hogy első teendőink szabad sajtó és országos pártorganizálás.« *Összegyűjtött munkái.* 5. kötet 43. l.

kodásai miatt,⁴⁵ csak hónapokkal a konzervatívok pártjának megalakulása után,⁴⁶ 1847 júniusában született meg Kossuth Lajos tervezetének felhasználásával az ellenzéken belül jelentkező lényeges, nem egy vonatkozásban elvi jelentőségű ellentétek időleges kiegyenlítésének, valójában elhallgatásának az eredményeként kompromisszumos tartalommal.⁴⁷

Az *ellenzéki nyilatkozat*, ha a történelmi helyzetet figyelmen kívül hagynánk, azt kellene írniuk, meglepő módon, nem tett kifejezetten említést arról, hogy az esküdtbíróságok megszervezése immáron elodázhatatlanná vált hazánkban.⁴⁸ Ez a körülmény annál feltűnőbb, mert hiszen az ellenzéki párton belül elhelyezkedő két legjelentősebb csoportosulás tagjai, a municipalisták és a centralisták egyformán sajátjuknak tekintették Eötvös Józsefnek azt a felfogását, amely szerint hiába keresünk alkotmányunknak bármilyen biztosítékot, »ha a bírói hatóság hibásan rendeztetett el, szabadság létezni nem fog.«⁴⁹ Mindannyian felismerték és a maguk körében hirdették is, hogy az igazságszolgáltatás csak az esküdtszékeknél nyer helyes megoldást. Ezen állításuk bizonyítékaként, mivel több haladó politikusunknak az esküdtszéki bíraskodással kapcsolatos állásfoglalását már ismerjük, most még a municipalisták kiemelkedő vezéregyéniségére, Kossuth Lajosra, a centralista Szalay Lászlóra és az ugyancsak centralista Madách Imrére hivatkozunk.

Kossuth Lajos 1846-ban még a tőle korábban megszokottnál is élesebb formában jelentette ki Bábolnai Mihály fedőnév alatt, hogy ellenzéki társaival együtt szabad, független hazáért, valódi, nem árnyék alkotmányért harcol és ez utóbbi feltételei között az esküdtszékekért is. Akarjuk az esküdtszéket — érdemes itt, tanulmányunk szövegében idéznünk őt — »azért, mert a bírói hatalom, a mennyiben a vétségek megállapításáig terjed, nem illethet senkit, mint kizárólag a népet — írta —, mert nem akarjuk, hogy ezentúl a vádló és bíró egy legyen, s mert azt akarjuk, hogy az eddigi igazságszolgáltatási Bábelenek — kivált fenyítő perekben — vége legyen,... s akarjuk már csak azért is, hogy egyszer már 12 becsületes polgár, vagy paraszt is tarthasson ítéletet a legújabb divatú palétóban, és gláце keztyűben pávázó méltóságos vagy tekintetes, és vitézlő bűnös fölött.«⁵⁰ Az elsődlegesen politikus Kossuth Lajostól eltérő módon, aki gyűjtő szavaival az ellenzéki párt nemes célkitűzéseinek megvalósítása érdekében mindenekelőtt

⁴⁵ Deák Ferenc: *Beszédei*. (Budapest, 1903.² Kiadta: Kónyi Manó) 2. kötet 157. s a köv. ll.

⁴⁶ Az 1846. november 12-i konzervatív pártalapító nagygyűlésre és a megalakult párt programjára ld. Horváth Mihály: *Huszonöt év Magyarország történelméből*. 2. kötet 431. s a köv. ll.

⁴⁷ Barta István: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen 1847/48.* (Budapest, 1951.) 15. s a köv., különösen 23. s a köv. ll.; Kosáry Domokos: *Kossuth Lajos a reformkorban.* ([Budapest], 1946.) 338. s a köv. ll.; Ua.: *Kossuth Lajos harca a feudális és gyarmati elnyomás ellen.* Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. (Budapest, 1952.) 1. kötet 57. s a köv. ll.

⁴⁸ A nyilatkozat szövegét ld. Bajza [József] (szerk.): *Ellenőr. Politikai zsebkönyv.* (Németország, 1847.) 577. s a köv. ll. és Barta István: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen.* 152. s a köv. ll.

⁴⁹ Eötvös József: *Reform.* Összes munkái. (Budapest, 1901—1903.) 11. kötet 142. l.

⁵⁰ Bábolnai Mihály [Kossuth Lajos]: *A magyar conservatív párt és a nemzetiség.* Magyar szózatok. (Hamburg, 1847.) 252., 257. s a köv. l.

a tömegek szívét, érzelmeit akarta és tudta megnyerni, Szalay László a jogász »aprómunkát« vállalta magára azzal, hogy egy hosszabb, tárgyilagos hangú cikksorozatot szentelt a büntető eljárásjog problémáinak jogi és publicisztikai szempontból nagy nyilvánosság előtt történő tisztázására. A Pesti Hírlap sokak által olvasott hasábjain tízenkét alkalommal érvelt következetesen, a logika minden használható fegyverének igénybevételével azért, hogy meggyőzze az ország közvéleményét a magyar büntető eljárásjog reformjának, az esküdtbíráskodás meghonosításának immáron elodázhatatlan szükségességéről.⁵¹ Az új típusú bíróságok megszervezésének követelésében nem maradt el mögötte Madách Imre, halhatatlan drámaírónk sem, aki a Széchenyi Istvánhoz közelálló Jelenkor című hírlapban két részletben közölt tanulmányában egyenesen vezéreszméjével, a polgári centralizáció gondolatával mind elméletileg, mind gyakorlatilag az első helyen és a legszorosabban együttjárónak minősítette az esküdtszék eszméjét.⁵²

Szembeszökő az az ellentmondás, amely az esküdtbíráskodás megteremtésével kapcsolatban a hivatalos jellegű ellenzéki nyilatkozat, az ellenzéki párt programjának szövege, valamint az ezt megfogalmazó és elfogadó »párttagok« egyéni felfogása között jelentkezett. Ez az ellentmondás elég könnyen feloldható, ha az ellenzéki vármegyék ez idő tájt elkészített és a megyegyűléseken határozattá emelt követutasításait is szemügyre vesszük. Helyszüke miatt itt csak két ellenzéki vármegye, Pest és Borsod vármegyék követutasításának tárgyukat érintő részét mutatjuk be. Annak a két törvényhatóságnak az utasításával foglalkozunk, amelyek döntően befolyásolták a többi ellenzéki vármegyék közvéleményét is,⁵³ amelyekben Kossuth Lajos, illetve Szemere Bertalan játszotta a vezető szerepet. Mindkét vármegyének többségében haladó beállítottságú nemessége azt kötötte nyomtatékosan az öt képviselő országgyűlési követek lelkére, hogy törekedjenek az esküdtszék intézményére épülő büntető eljárásjogi törvénykönyv megalkotására, de ha ez egyelőre nem sikerülne, akkor Pest megye utasítása szerint érezték kötelességüknek »a bűnvádi eljárást a nyilvánosság és egyéb garanciák valószínűsítésével ellenőrizni«,⁵⁴ a borsodi követutasítás szerint pedig legalább a nyilvános és szóbeli eljárás bevezetését, valamint szabadon választott bírákból alkotott állandó törvényszékek megszervezését szorgalmazzák.⁵⁵

E két követutasítás alapján minden különösebb fenntartás nélkül megállapíthatjuk, hogy haladó politikusaink legalább két programot tűztek ki maguk elé, egy maximális és egy minimális programot. Elérendő végső céljuknak az esküdtszéki bíráskodás meghonosítását tekintették, ezt juttatták kifejezésre nyomtatásban, az ország nagy nyilvánossága előtt megjelentetett

⁵¹ Szalay László: *Büntető eljárás. I—XII.* PH 1845. december 16., 21., 1846. január 2., 13., 30., február 12., március 13., 26., május 5., 22., június 14. 25. sz. Publicistai dolgozatok. 2. kötet 125. s a köv. ll., 157. s a köv. ll.

⁵² Madách Imre: *Válasz a nyílt levélre a centralizáció ügyében.* Jelenkor 1846. január 18., 22. sz. Összes művei. (Budapest, 1942.) 2. kötet 638. s a köv. l.

⁵³ Horváth Mihály: *Huszonöt év Magyarország történelméből.* 2. kötet 494. l.; Barta István: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen.* 27. l.

⁵⁴ Barta István: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen.* 175. l.

⁵⁵ O. Lt. Arch. Regnic. Takács hagyatéka. (Országos Levéltár Archivum Regnicolare. Takács Sándor hagyatéka.) 16. fasc. 1825. sz. 17. fasc. 1916. sz.

munkáikban és az 1843/44. évi országgyűlés vitáiban, de számoltak a »szentségtelen« Szentszövetség nyomasztó súlya alatt nyögő Európában kialakult tényleges helyzettel is, és ezért, mivel még nem akarták, hogy az események menete forradalmi útra terelődjön, országos programjukban ennél jóval kevesebbel, szerényebb reformokkal elégedtek meg. Az 1843/44. évi országgyűlés eseményei arról győzték meg az ellenzéki vezetőket, vagy legalább ezek többségét, hogy a főrendi tábla makacs és céltudatos ellenzése miatt törvényhozási úton haladó eszméket visszatükröző törvénykönyveket alkotni nem tudnak, a forradalmat pedig még nem vállalták, így nem maradt számukra más megoldás, mint hogy részleges reformokkal kíséreljék meg kihozni a holtpontról az ország kátyúba jutott szekerét. Jellemző az ilyen értelmű állásfoglalásra Somogy vármegye nemeseinek meggyőződése, akik azt kötötték országgyűlési követek lelkére, hogy »segítsen a törvényhozás ott, hol a nemzet élet követeli, s azon hasznot, mit kellőleg alkalmazva rövid törvénnyel eszközölhet ma, a hónapi rendszerért áldozatul ne hozza.«⁵⁶

1847 szeptemberében, tehát több hónappal az ellenzéki nyilatkozat közvételét után és a törvényhatóságok serény országgyűlési előkészületei közepette a magyar kancellária végre szétküldte a királyi meghívóleveleket a november 7-én kezdődő *utolsó rendi országgyűlésre*. A követek tarsolyukban küldöik utasításaival már november 10-én megtartották első kerületi ülésüket, hosszú hónapoknak kellett azonban eltelnie az országos rendi gyűlés megnyitását követően ahhoz, hogy az esküdtszékek problémája akár csak érintőleg az országgyűlési tanácskozásokon is szőnyegre kerüljön. Ennek okát abban lelhetjük fel, hogy 1847 végén és az 1848-as esztendő első két hónapjában Európa-szerte mindenütt csend, a Szentszövetség által diktált temetői némaság honolt, hogy hazánkban 1848 január második felére még az annyira tevékeny és szívós kitartású Kossuth Lajoson is nyomasztó elkedvetlenedés, kishitűség lett úrrá.⁵⁷ De február végétől kezdve itt is ott is lángok csaptak fel a »szunnyadó láva alól«.⁵⁸ Március 1-én a párizsi februári, március 14-ére virradó éjjelen pedig a bécsi polgári forradalom figyelemre méltó, »vérszjósó« híre érkezett meg az országgyűlés székhelyére, Pozsonyba, s mindkettő sorsdöntő fordulatot adott az események egymásutánjának.⁵⁹

1848. március 1-én egy rendőrspicli jelentése szerint a *külföldi események* rendkívüli hatást váltottak ki a pozsonyiakból. »Az exaltált elmék másról sem beszélnek most — írta ez a bérenc — mint a liberalizmus diadaláról. A pénteki ülés elé a legnagyobb feszültséggel néznek.«⁶⁰ A pénteki, a március 3-i üléshez fűzött, reménykedéssel átitatott várakozás nem bizonyult indokolatlannak, mert hiszen az e napon tartott kerületi ülésen mondoma el szokatlanul nagy hallgatóság előtt Kossuth Lajos felirati javaslatát indokoló történelmi jelentőségű beszédét, amelyben többek között azt állapította meg, hogy »alkotmányos életünk is valódi képviselői rendszerre

⁵⁶ O. Lt. Arch. Regnic. Takács hagyaték. 16. fasc. 1837. sz.

⁵⁷ Barta István: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen*. 48., 474. s a köv. l.

⁵⁸ Egykorú munkából igen találóan használja ezt a kifejezést Spira György: *A »szunnyadó láva« c. munkájában*. Valóság. 1948. évf. 174. l.

⁵⁹ Barta István: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen*. 53., 57. l.

⁶⁰ O. Lt. Arch. Regnic. Takács hagyaték. 76. fasc. 11.223/d. sz.

fejlődést igényel, szellemi érdekeink a szabadság alapján ápolást követelnek... ez átalakítás pedig... hazánk bátorléte tekintetéből nem halasztható intézkedést tesz szükségessé».⁶¹ Az előterjesztett *felirati javaslatot*, amelyben az esküdtzéki bíráskodás és a sajtószabadság megteremtésének a követelése egészen burkolt, inkább csak belemagyarázható formában szerepelt, az országgyűlés alsótáblájának tagjai, az ellenzékiek kitörő lelkesedéssel, a konzervatívok fogcsikorgatva,⁶² egyhangúlag fogadták el, mert bölcsen felismerték — idézzük Gömör-Kishont vármegye követeinek előrelátásról tanúskodó szavait —, hogy »valamint az 1789. franciaországi események egész Európa állására befolyást gyakoroltak, ugy a most történtek is azokat érintetlenül hagyni nem fogják».⁶³ A főrendi tábla még megkísérelte ugyan azt, hogy a tőle megszokott módon elszabotálja a karok és rendek határozatának elfogadását, de a bécsi forradalom hírére engedni kényszerült, és »mentsd a még menthetőt« kimondatlan jelszóval maga is hozzájárult a felirat felterjesztéséhez.⁶⁴

Az 1848. március 13-i *bécsi forradalom* nemcsak a főrendi táblán, hanem az alsótáblán is nagyot lendített előre kedvező irányban, megadta a szükséges végső lökést arra, hogy az országgyűlés tagjai — miként egy kortárs írta — a »szokottnál gyorsabb és sikeresebb intézkedések s törvények hozatala által édes hazánkat megóvni és megőrizni törekedjenek».⁶⁵ Az egy nappal később, *március 14-én* tartott kerületi tanácskozásokon, amely felett az egyik követjelentés szerint a birodalmi főváros forradalmi eseményeinek »friss emlékezete lebegett»,⁶⁶ mint már annyiszor, ismét Kossuth Lajos ragadta kezébe a kezdeményezést. Rögtönzött szónoklatában kijelentette, hogy az országgyűlés politikáját köteles a »*körülmények színvonalára*« emelni, ha a megindult mozgalom vezetője, irányítója kíván maradni.⁶⁷ Bizonyára Kossuth iránymutatására is figyelemmel Lónyay Gáborral együtt ekkor már a követek jelentős többsége ismerte fel, hogy »az események roppant fontossága az országgyűlést elhatározó s erélyes lépések tételére

⁶¹ Barta István: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen*. 626. l.

⁶² A konzervatívok felfogására jellemzésül érdemes idéznünk Tolna vármegye követeinek 1848. március 5-i követjelentéséből, amelyben beszámolnak küldöiknek arról, hogy Kossuth felirati indítványát sokan pártolták, »de voltak ismét sokan, kik velünk együtt nem látták czélszerűnek illy követelésekkel előállani, amidőn a körülmények amugy is igen aggasztók; miután azonban az előbbieket nézete nyert többséget, az utóbbiak nem tartották a pillanatot alkalmasnak arra, hogy a többség akarattjának leendő ellenszegüléssel, az ugysis nagyra növekedett ingerültséget csak még inkább fokozható discussiók előidézése által neveljék és így történt, hogy a felírási javaslat ugy a kerületi mind az országos ülésben ellenmondás nélkül elfogadtatott« *O. Lt. Arch. Regnic. Takács hagyaték. 18. fasc. 2018. sz.*

⁶³ *O. Lt. Arch. Regnic. Takács hagyaték. 17. fasc. 1955. sz.*

⁶⁴ A felirati javaslattal kapcsolatos kérdésekre ld. Barta István: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen*. 52. s a köv. ll., valamint Kosáry Domokos: *Kossuth Lajos harca*. 78. s a köv. ll. — A főrendeknek a bécsi forradalom hírére bekövetkezett páfördülésére ifj. Pázmándy Dénes követjelentését: *O. Lt. Arch. Regnic. Takács hagyaték. 17. fasc. 1973. sz.*

⁶⁵ Az idézett rész Trencsén vármegye követeinek 1848. március 14-i jelentéséből származik. *O. Lt. Arch. Regnic. Takács hagyaték. 16. fasc. 1856. sz.*

⁶⁶ *O. Lt. Arch. Regnic. Takács hagyaték. 17. fasc. 1908. sz.*

⁶⁷ Barta István: *Kossuth Lajos az utolsó rendi országgyűlésen*. 651. l.

kötelezi.«⁶⁵ E felismerés következményeként másnap, a reggeli órákban, a főrendekhez korábban áttett felirási javaslatot az alsótábla kerületi ülése a joggal aggodalmaskodók megnyugtatóra határozatilag kiterjesztő értelembe magyarázta többek között azzal, hogy a szellemi kifejlődés szükségességének megemlítésébe bennefoglaltak minősítette az esküdtszékek létezését is.⁶⁹

Nem győzzük eleget hangsúlyozni azt, hogy a bécsi forradalom — Szemere Bertalan szavaival — »váratlan s rendkívüli« eseményei »roppant hatást« gyakoroltak a pozsonyi országgyűlés légkörére.⁷⁰ De ez a nemesi, rendi érdekekről teljesen soha el nem felejtkező törvényhozó testület önmagától, csak külföldi befolyásra nem vállalta, mert nem tudta és nem akarta vállalni, a forradalmi országgyűlés szerepét. Ahhoz, hogy a megkezdett úton tovább léphessen előre, belülről, a magyar nép részéről kifejtett erőteljes nyomásra volt szüksége. Ezt a belső feszítőerőt adta meg neki március 15-én a *pesti nép forradalma*, amely forradalom pusztá tényével, különösen a »sohamozdik« körében rémületet keltő hírével és a cenzúra kikerülésével megjelentetett, 12 pontba foglalt követeléseivel egyrészt további elszánt harcra ösztönözte a radikális reformok megvalósításáért elsősorban Kossuthot, de az országgyűlés valamennyi szívből és nem színből haladó tagját is, másrészt megtörte a konzervatívoknak mindinkább csökkenő ellenállását.⁷¹

Pest forradalmár népe a »Mit kíván a magyar nemzet« kérdéssel kezdődő 12 pont egyikében, a 8. pontban, képviselő és egyenlőség alapján, esküdtszékek megszervezését követelte, s miként már láttuk, az országgyűlés alsótáblájának tagjai is e bíróságok mellett kötelezték el magukat. A pesti nép követelésének és az országgyűlési alsótábla kötelezettségvállalásának mégis vajmi kevés eredménye lett, nem született meg olyan törvénykönyv, amely minden bűnügyet esküdtszéki hatáskörbe utasított volna. Igaz ugyan, hogy a »magyar törvényhozás — korabeli felismerése szerint — ... három nap alatt három százados institutiókat messze túl hagyott, a' három százados kormányzási rendszer pedig megrázkódtatva három nap alatt össze-rogyott«,⁷² de a büntető eljárásjogi törvénykönyvet a sürgető idő rövidege miatt mégsem hozta tető alá, s így az esküdtszéki bíraskodás intézménye csak a sajtóvétségek elkövetői ellen indítandó eljárásra korlátozottan nyert *keret-szabályozást* az 1848: XVIII. tc., a *sajtótörvény* néhány rendelkezésével. Ezek a rendelkezések is nyilván csak azért jöhettek létre, mert az országgyűlésnek a pesti nép forradalmi akaratára figyelemmel a sajtótörvényt mindenképpen meg kellett alkotnia, viszont utólagos megtorlást kilátásba helyező sajtótörvényről esküdtbíraskodás nélkül, a velejükig maradiakat nem számítva, már az 1840-es évek elejétől kezdve, különösen 1848-ban, a forradalom évében hallani sem akart senki.

⁶⁵ O. Lt. Arch. Regnic. Takács hagyaték. 18. fasc. 2044. sz.

⁶⁹ PH 1848. március 18. 2. sz.

⁷⁰ O. Lt. Arch. Regnic. Takács hagyaték. 17. fasc. 1917. sz.

⁷¹ Mód Aladár: *Pártharcok és a kormány politikája 1848—49-ben*. Forradalom és szabadságharc 1848—1849. (Budapest, 1948.) 14. l.; Spira György: *Kossuth Lajos forradalmi szövetsége a radikális baloldallal és a népi tömegekkel*. Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára. (Budapest, 1952.) 2. kötet 145. s a köv. ll.; Ua.: *A magyar forradalom 1848—49-ben*. (Budapest, 1959.) 94. s a köv. ll.

⁷² O. Lt. Arch. Regnic. Takács hagyaték. 18. fasc. 2053. sz.

Nincs terünk arra, hogy az esküdszékek felállítását is elrendelő 1848. évi sajtótörvény-javaslat megszövegezésének és országgyűlési vitájának körülményeivel részletesebben foglalkozunk. Itt csak annyit jegyzünk meg, hogy ez a jogszabály is »rohammunka« eredményeként, igen gyorsan készült el Szemere Bertalannak alighanem már 1848 januárjában kimunkált tervezete alapján.⁷³ A király által 1848. április 7-én szentesített és az országgyűlés április 11-i elegyes ülésén ünnepélyes keretek között kihirdetett sajtótörvény II. fejezete intézkedett az esküdszékekről és a bírói eljárásról, de mindössze csak 13 szakaszban. A jogalkotó a törvény 17. §-ának első bekezdésében kimondotta, hogy a sajtóvétségek elkövetői felett nyilvánosan esküdszék ítél, és felhatalmazta a minisztériumot arra, »hogy szorosan a büntető eljárásról szóló mult országgyűlési javaslatnak elvei szerint, az esküdt-bíróságok alakítását *rendelet által eszközölje*«. ⁷⁴ A törvényhozó hatalomnak eme megnyilatkozása után az április 7-én kinevezett első független magyar felelős minisztériumra, közelebbről az igazságügyminiszterre, Deák Ferencre várt az esküdszéki bíraskodást szabályozó rendelet elkészítése, közzététele és a végrehajtásáról való gondoskodás.

3

Az első független magyar felelős minisztérium tagjai súlyos terhet vállaltak magukra akkor, midőn elfogadták a nekik felajánlott miniszteri tárcákat, és a magyarság feje felett tornyosuló viharfelhők láttán, az őket fenyegető veszélyektől sem riadtak vissza. Az országgyűlés berekesztése után legfontosabb feladatuknak a magyar nép bizalmának megőrzését, illetve megszerzését, valamint az 1848. évi törvényekben körvonalazott új típusú kormányzati rendszer kiépítését tekintették. Ezért siettek rendi országgyűléseink hagyományossá vált színhelyéről, Pozsonyból, az ország igazi központjába, Pestre, ahol kitűzött céljaik elérése érdekében április 15-én azt a határozatot hozták minisztertanácsi ülésükön, hogy kiáltványban jelentik be Magyarországnak lakosságának a kormányzati teendők átvételét.⁷⁵ Másnap, 1848. április 16-i keltezéssel közzétett proklamációjukban valóban közölték, hogy »a hazának közkormányzását, a törvények értelmében« átvették. Kijelentették továbbá, hogy a közigazgatás központi irányításán túlmenően tisztüknek tekintik »a további kifejlődést is előkészíteni és biztosítani«, és ezért minden hatalmukban álló eszközzel védeni fogják »a nemzetnek és minden egyes honpolgárnak törvényes szabadságát s a rendet, mint a szabadság feltételét«. ⁷⁶

⁷³ Bővebb kifejtést talál az olvasó Tarnai János: *A sajtótörvény keletkezésének története*. Sajtójogi dolgozatok. (Budapest, 1913.) 125. s a köv. ll., Károlyi Árpád: *Az 1848-diki pozsonyi törvénycikkek az udvar előtt*. (Budapest, 1936.) 130. s a köv. ll., 286. s a köv. ll. és Both Ödön: *Az 1848. évi sajtótörvény létrejötte*. 62. s a köv. ll.

⁷⁴ *Magyar Törvénytár. Corpus Juris Hungarici*. 1836—1868. évi törvénycikkek. (Budapest, 1896.) 239. l.

⁷⁵ Sinkovics István: *Kossuth Lajos az első magyar felelős minisztériumban*. (Budapest, 1957.) 33. l.

⁷⁶ PH 1848. április 18. 33. sz.

Az egyes minisztériumok vezetői az ország kormányrúdjának átvételét követően lázas ütemű munkába fogtak, mindenekelőtt hivatalaik megszerzéséhez. A *hivatalszervezés* gondja kétirányú munka terhét rakta a miniszterek vállaira, amennyiben egyrészt gondoskodniok kellett a tisztviselők kinevezéséről, másrészt ki kellett alakítaniok minisztériumaik ügyosztályait és ezek ügykörét, mégpedig a lehető leggyorsabban. Az évek óta betegeskedő⁷⁷ *Deák Ferenc* igazságügyminiszter is e munkálatok elvégzését tekinthette egyik legfontosabb feladatának. A »haza bölcse« sem feledkezhetett meg ugyanis arról, hogy megbízható és kellő szakismerettel rendelkező munkatársak segítsége, valamint gördülékeny ügyintézés nélkül senki, de különösen ő, aki hivatalt viselni sohasem szeretett,⁷⁸ és aki — saját szavai szerint — főként »a becsület és kötelesség« kényszerítő parancsszavának engedelmeskedve vállalta el nehéz körülmények között a miniszteri tisztséget,⁷⁹ nem birkózhatik meg egy ország központi igazgatásában felmerülő problémák tömegével.

Azt, hogy Deák Ferenc is felismerte a hivatalszervező munkának az adott körülmények között minden mást megelőző elsődleges fontosságát, a történeti tények igazolják a legplasztikusabban. E tények arról tanúskodnak, hogy az igazságügyminiszter már 1848 májusának első napjaira lényegileg befejezte a tisztviselők kinevezésével kapcsolatban reá váró munkát,⁸⁰ hanem is olyan könnyedén és adomázgatásokkal bőven fűszerezett tanácskozásokon, mint ahogyan az e téren tett első lépésekről Nedeczky István ír,⁸¹ és ekkorra megszervezte minisztériumának ügyosztályait is. Az ügyosztályok közül különös gondot fordított a törvénykönyv-javaslatok és az igazságügyminiszteri rendelettervezetek elkészítésére hivatott *kodifikacionális ügyosztályra*, amely kitűnik abból, hogy élére, osztályigazgatói minőségben — egy kortárs találó jellemzése szerint — a tevékeny és felvilágosult fejű, hideg s mély gondolkozású, de melegszívű jogtudóst,⁸² az 1843. évi büntető eljárásjogi törvénykönyv-javaslat elkészítésénél kiemelkedő munkát végző *Szalay Lászlót* nevezte ki a nádorral. Ebbe az ügyosztályba kapott beosztást a márciusi fiatalok közül *Irányi Dániel* titoknoki rangban, aki azonban más természetű fontos elfoglaltságai miatt sajnos csak nagyon keveset, vagy talán éppen semmit sem vállalhatott magára a minisztérium jogalkotó

⁷⁷ Ferenczi Zoltán: *Deák élete*. (Budapest, 1904.) 2. kötet 55. s a köv. ll. — Deák 1848. március 28-án Pozsonyból és április 30-án Pestről sógorához, Tarányi (Oszterhueber) Józsefhez írt levelében is »rossz«, illetve »roncsolt« egészségéről tett említést. Deák Imre: *1848. A szabadságharc története levelekben ahogyan a kortársak látták*. (Budapest, [1942.]) 52. l.; Deák Ferenc: *Beszédei*. 2. kötet 233. l.

⁷⁸ Tóth Lőrincz: *Deák Ferencz*. Kiadta Csengeri Antal: *Magyar szónokok és statusférjak* c. gyűjteményes kötetében (Pest, 1851.) 44. l. — Tóth Lőrinc itt hivatkozott művében több helyen is hangsúlyozza Deák »bölcsességét« (30., 32., 37., 38., 45. és 46. l.).

⁷⁹ Deák Ferenc: *Beszédei*. 2. kötet 232. l.

⁸⁰ A PH 1848. május 7. 50. száma közli Deák Ferenc 1848. május 3-i keltezésű hivatalos értesítését a már kinevezett igazságügyminisztériumi tisztviselőkről.

⁸¹ Nedeczky István: *Deák. A képviselői alkotmány megalapítása*. (Budapest, 1876.) 260. s a köv. l.

⁸² [Schrott Hugó]: *Croquis aus Ungarn*. (Leipzig, 1843.) 161. l.; [Schrott Hugó]: *Neue Croquis aus Ungarn*. (Leipzig, 1844.) 2. kötet 273. l. — E névtelenül megjelent művek szerzőjét Gulyás Pál nyomán adjuk. Gulyás Pál: *Magyar írói álnév lexikon*. (Budapest, 1956.) 663. és 688. l.

munkájából. Az említetteken kívül 1848 áprilisában még két tisztviselő teljesített itt szolgálatot, *Székely József* fogalmazó és a Szalay Lászlóval rokonságban álló, mindössze 19 éves *Békey (Drescher) István*,⁸³ mint fogalmazói segéd.⁸⁴ Erre a néhány személyre, közelebbről, mint látni fogjuk, Szalay Lászlóra és Békey Istvánra hárult az a feladat, hogy Deák Ferenc megbízásából az esküdtzéki rendelet tervezetét megszóvegezze és miniszteri aláírásra előterjessze.

Már eddig is többen keresték és vélték feltalálni azt a személyt, akiben az esküdtzéki rendelet szóvegezőjét tisztelhetjük, a fogalmazati példány elkészítőjének felderítésére irányuló kísérletek azonban vagy félúton elakadtak, vagy vakvágányra futottak, mert az e tárgyban nyilatkozó politikusok, publicisták, jogászok és történészek nem folytattak, a múlt század végéig objektív akadályok miatt nem folytathattak *kellő* mélységű levéltári kutatásokat. Így azután különböző, egymásnak sokszor élesen ellentmondó felfogások láttak nyomtatásban napvilágot a rendelet fogalmazóját (nem kibocsátóját!) illetően. *Ghyczy Kálmán*, az 1848. évi igazságügyminisztérium államtitkára visszaemlékezéseiben még arról írt, hogy »a törvényhozási teendőket Deák maga vitte... Szalay Lászlóval«. ⁸⁵ Ugyanígy nyilatkozott *Csengeri Antal* is egyik publicisztikai jellegű tanulmányában, amelyben azt hangsúlyozta, hogy Szalay László »közremunkálással rendezé Deák Ferenc a sajtó vétségek fölött ítélő esküdtzégeket«, ⁸⁶ de *Vécsey Tamás* már Tóth Lőrincet kívánt szerencsét az esküdtzéki rendeletnek francia mintákon alapuló megfogalmazásáért. ⁸⁷ *Ferenczi Zoltán*, Deák Ferenc életrajzírója, 1904-ben, csak kevés biográfusnál tapasztalt mértéktartással, a rendelet alakba öntésének művét nem hősének, hanem Szalay Lászlónak tudta be, ⁸⁸ hogy tíz évvel később *Angyal Dávid* lényegileg Ghyczy Kálmán és Csengeri Antal véleményéhez kanyarodjon vissza kijelentvén, »Szalay segített Deáknak az április 29-iki rendelet kidolgozásában«. ⁸⁹ Végül a közelmúltban *Sarlós Béla*, annak ellenére, hogy e jogszabály fogalmazati példánya szerinte is megtalálható az általa megjelölt levéltári jelzet alatt, egy merész, forrásadatokkal alá nem támasztott fordulattal Szalay Lászlót és Tóth Lőrincet együtt jelezte meg a rendelet szóvegezőiként. ⁹⁰

⁸³ Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. (Budapest, 1891—1913.) 1. kötet 774. hasáb; Gulyás Pál: *Magyar írók élete és munkái*. (Budapest, 1939—1944.) 2. kötet 914. hasáb.

⁸⁴ A kodifikációsális ügyosztályhoz beosztott igazságügyminisztériumi tisztviselő névsorát ld.: *O. Lt. I. M. Á. T.* (Igazságügyi Minisztérium Álladalmi Titkári Osztály iratai) 1848: 5. kf. (kútfő) 3. sz.

⁸⁵ Deák Ferenc: *Beszédei*. 2. kötet 314. l.

⁸⁶ Cs[engeri] A[ntal]: *Szalay László*. Kiadta Csengeri Antal: *Magyar szónokok és statusférjak* c. gyűjteményes kötetében. 550. l.

⁸⁷ Vécsey Tamás: *Tóth Lőrinc emlékezete*. (Budapest, 1904. — A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XI. kötet 12. szám.) 16. l.

⁸⁸ Ferenczi Zoltán: *op. cit.* 2. kötet 101. l.

⁸⁹ Angyal Dávid: *Szalay László emlékezete születése 100. évfordulója alkalmából*. (Budapest, 1914. — A Magyar Tudományos Akadémia elhunyt tagjai fölött tartott emlékbeszédek. XVI. kötet 11. szám.) 36. l.

⁹⁰ Sarlós Béla: *Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga*. (Budapest, 1959.) 32. l. 21. jz. [A következőkben Sarlós Béla: *Az 1848/49-es forradalom büntetőjoga*. (1959.)] — Hasonlóan Dezsényi Béla—Nemes György: *A magyar sajtó 250 éve*. (Budapest, 1954.) 1. kötet 89. l.

Elődeinknél egy lépéssel sem juthatunk előbbre a történeti igazság ki-
derítésében, ha nem nyúlunk vissza az *esküdszéki rendelet első kézirat*
példányához, amely szerencsére jó félévszázadnál hosszabb idő óta hozzáférhető a kutatók számára az Országos Levéltár szinte kimeríthetetlen kincstárának poros iratai között.⁹¹ Ha az itt található, minden bizonnyal első szövegpéldányt tüzetesen, az apró feljegyzésekre is és különösen az írásra figyelemmel megvizsgáljuk, a szerzőség kérdésében véglegesen eldönthetjük a már évszázadosnak nevezhető vitát. A szóban forgó iraton két apróságnak látszó, de mégis igen jelentős feljegyzés hívja fel magára a figyelmet, amelyek arról tanúskodnak, hogy az Országos Levéltár akkori vezetősége 99/1898 leltári szám alatt a múlt század végén szerezte meg e becses emléket Kun nevezetű könyvkereskedőtől, aki viszont a forrásunkra ütött bélyegző lenyomatának — »*Békey István könyvtára*« — bizonyossága szerint a Békey-családtól vásárolhatta ezt meg. Békey István nevével az előbbieken már találkoztunk. Mint fogalmazói segéd teljesített 1848-ban szolgálatot az igazságügyminisztériumban, előbb a kodifikacionális, majd pedig 1848 májusának második felétől kezdve, a büntető törvénykezési osztályon. Már az eddig írottak is alapos gyanút keltenek abban a vonatkozásban, hogy *nem véletlenül* kerülhetett a magyar jog történetének e jelentős emléke az igazságügyminisztérium irattárából éppen a Békey-család birtokába. Ha ehhez még hozzávesszük azt, hogy rendeletünk kézírata és a rajta levő aláírás, de egy másik, kétségtelenül Békeytől származó fogalmazvány is⁹² egy és ugyanazon kéz írása, az *első fogalmazó* személyét *Békey Istvánban* kell megjelölnünk. Előtte kell nekünk, kései utódoknak meghajtanunk az elismerés zászlaját, az előtt az ifjú ember előtt, aki csak 1848 forradalmi korának ösztönzésére lehetett képes 19 éves fejjel egy 108 szakaszos jogszabály tervezetének elkészítésére, akiről a nagy idők nagy embereinek csillogó tettei láttán eddig sajnálatos módon elfelejtkezünk.

Békey István szerzősége ellen felhozhatná valaki azt az elgondolkoztató ellenvetést, hogy a túlságosan fiatal fogalmazói segédnek más *diktálta* tollba a rendelet szövegét, csak leíró és nem alkotó munkát végzett. Való igaz, hogy *elméletileg* ezzel az eshetőséggel is számolnunk kell, de a *gyakorlatban* aligha kerülhetett erre sor. Az 1848. évi igazságügyminisztériumban szép számmal teljesítettek szolgálatot írnokok, ezért tehát nem volt szükség arra, hogy a fogalmazói kar egyik tagjával végeztesse írnoki munkát. Különben is nehezen magyarázható az, hogy ha csakugyan tollbamondás alapján írta volna le Békey a rendelet első fogalmazványát, miért szerepel ennek tényleges alkotóján kívül az ő aláírása is a fogalmazati példányon. Még egy érvet. Említettük, hogy a rendelet kézírata az igazságügyminisztérium irattárából a Békey-család birtokába került. Vajon ki vitte el eredeti helyéről ezt az iratot és miért? — vethetjük fel a kérdést. Bizonyára maga Békey István, mert egyrészt — feltéve, de meg nem engedve — talán félt attól, hogy Haynau rémuralma idején felelősségre vonják a »re-

⁹¹ O. Lt. I. M. B. T. (Büntető Törvénykezési Osztály iratai) 1848: 4. kf. 1. sz. — A rendelet szövegét fogalmazati variánsára a, b, c... jegyzetekben történő utalásokkal együtt tanulmányunk *Függelékében* közöljük.

⁹² Vö. az O. Lt. I. M. B. T. 1848: 4. kf. 6/a. sz. alatt található fogalmazvány-nyal, amely tartalmát tekintve, Pest városának az igazságügyminisztériumba 1848. május 28-án érkezett felterjesztéséről Békey István által készített és aláírt kivonat.

bellisek« minisztériumában kifejtett tevékenységéért, másrészt bizonyára azért, mert büszke volt alkotására. Békey »félelmére« csupán, mint elképzelésre hivatkoztunk, a valóságban erről nem igen lehetett szó. Azt, hogy az igazságügyminisztériumban teljesített szolgálatot, nyomtatványok is közölték, erről a tényről neki is tudnia kellett, ezért naivítás lenne feltételeznünk róla, hogy egy írat, tegyük hozzá, egy egészen »ártatlan« írat (nem a vésztörvényszékekről, statáriumról van benne szó!) eltüntetésével akart volna a felelősségre vonás elől menekülni. Felhozott érveink egyenként és külön-külön talán nem eléggé súlyosak, de együttesen perdöntő erővel zúzzák szét Békey Istvánnal kapcsolatosan a tollbamondási teóriát.

Enyhén szólva túlzás, még inkább diletánsra jellemző felületesség lenne, ha azt hinnénk, hogy egy jogszabály első fogalmazványa már annak végső szövege is. Nem volt ez így a Deák Ferenc neve alatt megjelent esküdtzéki rendeletnél sem. Szalay László osztályigazgatót és a felelőssége tudatában lévő igazságügyminisztert, Deák Ferencet, nem olyan fából faragták, mint akik teljesen szárnyaira bocsátották volna a kamaszkorból éppen csak kinőtt, egyébként tehetséges fogalmazói segédet és a nekik bemutatott rendelettervezetre jegyzett aláírásukkal olvasatlanul adták volna nevüket ehhez a jelentős jogszabályhoz. Tanúskodnak állításunk igazáról azok a javítgatások, törlések és betoldások, amelyeket Békey István munkáján eszközöltek. Csak néhány, könnyen ellenőrizhető példát hozunk fel. A rendelet 27. §-ának b) pontja a jelek szerint Deák Ferenc közremunkálásának eredményeként nyerte el végleges formáját, az 57., a 86—90. és a 98. §§ teljes egészükben Szalay László tollát dicsérik, és ezeken kívül se szeri se száma azoknak a kisebb vagy nagyobb jelentőségű változtatásoknak, amelyeket fiatal jogász beosztottjának művén a kodifikációs ügyosztály főnöke vezetett keresztül.⁹³ Mindezek alapján arra az álláspontra kell jutnunk, hogy a Deák Ferenc igazságügyminiszter által aláírt, 1848. április 29-i keltezéssel kiadott és ugyancsak a miniszter által 300 példányban kinyomatni rendelt esküdtzéki rendelet világra jötténél hárman bábáskodtak, Békey István fogalmazói segéd, Szalay László osztályigazgató és mindkettőjük felettese, Deák Ferenc.

Jelenlegi ismereteink alapján tehát ki kell rekesztenünk az 1848. április 29-i esküdtzéki rendelet elkészítőinek sorából az általunk említett három személyen kívül mindenki mást, mert a *ma* rendelkezésünkre álló legmegbízhatóbb forrásszövegen⁹⁴ egyetlen leírt szó, kézjegy sem tanúskodik arról, hogy akár csak egy negyedik személy is közreműködött volna *érdemileg* e jogszabály kodifikációs munkálataiban. Hangsúlyozzuk azonban, hogy csak a jelenlegi, kései mendemondákat figyelmen kívül hagyó ismereteink alapján korlátozzuk Békey Istvárra, Szalay Lászlóra és Deák Ferencre a rendelet megszövegezésében való közremunkálást. Újabb hiteles források nem nagyon valószínű felbukkanása, szerény keretek között némileg még módosíthat állásfoglalásunkon. Ezt a megszorítást azért kellett megtennünk, mert a Szalay László és Deák Ferenc által átjavítgatott tervezet és a törvény-

⁹³ Ld. tanulmányunk *Függelékének* m, r, bb, gg jegyzeteit.

⁹⁴ Forrásunk nagyfokú megbízhatósága mellett szól az a tény, hogy az ebben foglalt rendelettervezetet látták el aláírásukkal Békey István, Szalay László és Deák Ferenc, s ugyancsak ezen a szövegpéldányon rendelte el a miniszter saját kezével írt utasításában: »Ki nyomandó 300 példányban.«

hatóságokhoz nyomtatott formában megküldött rendelet szövege között mutatkoznak olyan, nem sajtóhiba jellegű eltérések,⁹⁵ amelyek feltétlenül arra vallanak, hogy a rendeletnek nyomdába való adása előtt, talán a *tisztázati példányon* további javításokra került sor. Persze aligha hihetjük, hogy ezeket a módosításokat Deákon kívül más is eszközözhette volna, mert hiszen az általunk felhasznált, miniszteri aláírással ellátott és ezzel lényegileg rendelet erejére emelt írásművön már csak ő változtathatott, hacsak nem számolunk azzal a valószínűtlen eshetőséggel, hogy beosztottjai jogszerűtlen eszközök igénybevételével, önkényesen, a hivatali fegyelem súlyos megsértésével jártak el a felelős miniszterrel szemben és más példányt adtak le a nyomdába, mint amelyet Deák Ferenc jóváhagyott.

Az esküdtszéki rendelet szövegezőinek felkutatása után tisztáznunk kell azt is, hogy miért jött létre igen gyorsan, 1848. április 29-ére ez a jogszabály. Sarlós Béla *korábban* a rendelet sürgős kiadását az 1848 áprilisi pesti munkásmozgalommal,⁹⁶ közelebbről a Kecskés Ede ügyvéd által április 22-én közzétett »Kenyeret a népek« kezdetű falragasszal hozta kapcsolatba azzal az indokolással, hogy István nádor már »a' fennálló rend erőszakos felbontására irányzott felszóllitást« magában foglaló felhívás megjelenését követő napon, április 23-án feljelentést tett Batthyány Lajos miniszterelnöknél Kecskés ellen, amely fejelentés következtében nem egészen egy hét alatt elkészült és április 29-én a Pesti Hírlapban (!) megjelent az igazságügyminiszter esküdtszéki rendelete,⁹⁷ »Magyarország első modern, burzsoá jellegű... korának leghaladóbb, legdemokratikusabb bűnvádi perrendtartása«. ⁹⁸ Sarlós Bélának itt ismertetett, újabban megjelent művében azonban már elejtett felfogását nem tehetjük a magunkévá, mert történetileg kellően nem igazolt feltételezés. Igaz ugyan, hogy a nádor április 23-án valóban megtette a szóban forgó feljelentést a miniszterelnöknél, de ő nem az igazságügy-, hanem a belügyminiszttert kérte fel a további eljárásra, aki viszont május 1-én Deák Ferenchez tétette át a hivatalánál május 2-án 357/B. szám alatt iktatott nádori megkeresést. Az igazságügyminisztériumban 356/Ig. szám alatt csak május 4-én iktatták a megérkezett ügyiratokat, ezért a nádori feljelentés aligha gyakorolt ösztönző erőt a rendelet gyors elkészítése vonatkozásában, mert hiszen az igazságügyminiszter már április 29-i keltezéssel kiadta a 108 szakaszos jogszabályt, amikor a feljelentés még valahol a miniszterelnökségen hevert, vagy legjobb esetben a belügyminisztériumhoz közeledett. De különben is, Kecskés Ede ügyével az igazságügyminisztériumban érdemileg először a büntető törvénykezési, nem a rendeletet elkészítő kodifikációs ügyosztály tanácsnoka, Beöthy Lajos foglalkozott, majd pedig Beöthyvel egy napon Ghyczy Kálmán államtitkár, aki május 6-án ezt állapította meg: »Véleményem szerint a' kérdéses falragasztvány a' fennálló rend erőszakos felbontására irányzott felszóllitást — tekintve

⁹⁵ Ld. tanulmányunk Függelékének e, f, n, q, sz, ty, u, v, z, aa, dd, ee, ff, ii, nn jegyzeteit.

⁹⁶ Sarlós Béla: *Az 1848—49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga.* ([Budapest], 1956. — Kandidátusi értekezés tézisei.) 5. l.

⁹⁷ Sarlós Béla: *A pesti munkásság forradalmi harca és programja 1848-ban.* Századok. 89. (1955.) évf. 88. s a köv. l.

⁹⁸ Sarlós Béla: *Az 1848/49-es forradalom büntetőjoga.* (1959.) 40. l.

azt, hogy arra a sajtó törvény I.-ső fejezetében előlszámlált esetek közül egyik sem alkalmazható; sajtó vétséget sem foglal magában.« Hogy mennyire nem félt az igazságügyminisztérium — ez a félelem indokolná a sürgős rendelet-készítést —, kitűnik Ghyczy votumának további részéből, amely szerint a nádor átírata »a' birói eljárás ellen harczoló political tekinteteket mellőzve — törvényes szempontból is csupán tudományul veendő«.⁹⁹

Ha már felvetettük azt a kérdést, hogy miért készült el az esküdtszéki rendelet mai szemmel nézve szokatlanul nevezhető gyorsasággal, ki kell fejtenünk saját álláspontunkat is ebben a kérdésben. Mindenekelőtt szeretnénk hangsúlyozni, hogy 1848-ban rendeletünknel sokkal fontosabb és viszonylag terjedelmes jogszabályok tervezetei is, mint például a független magyar felelős minisztérium alakításáról szóló 1848: III. és az országgyűlési követeknek népképviselőt alapján választásáról rendelkező 1848: V. törvény-cikkeké, lényegileg néhány nap alatt születtek meg,¹⁰⁰ mert a forradalmi idők nem tűrtek halasztást. Nem szabad elfeledkeznünk továbbá arról sem, hogy az első magyar kormány tagjai legfontosabb feladatuknak éppen az újonnan alkotott törvények, közöttük a sajtótörvény sürgős végrehajtását tekintették,¹⁰¹ túlzott, szinte beteges törvénytisztelőtük, mely nemcsak a Deák Ferenchez viszonyítva valóban radikális Szemere Bertalan belügyminisztert jellemezte,¹⁰² e munkának halogatás nélküli elvégzését félreérthetetlenül írta elő számunkra. A sajtótörvény pedig, mint láttuk, a minisztérium kötelességévé tette az esküdtbíróóságok megalakítását, e tárgyban rendelet alkotását. Nem kerülheti el figyelmünket az a tény sem, hogy március 15-ét követően gomba módra szaporodtak a különböző irányzatú hírlapok, amelyek kisebb vagy nagyobb súlyú sajtóvétségeket foglalhattak magukban.¹⁰³ Érdeemes meg-

⁹⁹ O. Lt. I. M. B. T. 1848: 4. kf. 2. sz.

¹⁰⁰ Károlyi Árpád: *Az 1848. III. törvénycikk történetéből*. Emlékkönyv dr. gróf Klebelsberg Kuno negyedszázados kultúrpolitikai működésének emlékére születésének ötvenedik évfordulóján. (Budapest, 1925.) 575. s a köv. ll.; Ua.: *Az 1848-diki pozsonyi törvénycikk az udvar előtt*. 56. s a köv., 105. s a köv. ll.

¹⁰¹ Szemere Bertalan belügyminiszter Deák Ferencnél egy nappal korábban, már április 28-án aláírta a sajtótörvény végrehajtása tárgyában saját maga által fogalmazott rendeletet. O. Lt. *Belügyminisztérium. Általános iratok. 1848. ápr. 28. 323/B. sz.*

¹⁰² Both Ödön: *Szemere Bertalan belügyminiszter nemzetiségi politikája 1848 nyarán*. (Szeged, 1958. — Kiny. a »Jogi tanulmányok dr. Buza László egyetemi tanár, akadémikus oktatói működésének 50. évfordulójára« c. kötetből. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Tom V. fasc. 2.) 7. s a köv. l. — Ritkán adott hangot Szemere Bertalan éles formában a törvényekhez, a törvényességhez való ragaszkodásának, mint éppen az előző jegyzetben említett rendeletében. »A törvény megtartásának egyedüli okát én abban keresem — írta — hogy törvény. Kell lenni hatalomnak az álladalomban, mely minden felett van, és ez a törvény. Ezt ne lehessen büntetlenül megszegni senkinek és soha.« A rendelet utolsó bekezdésében még félreérthetlenebbül fogalmazott: »Az életnek szabad fejlődés kell, — a törvények tiszteletet és engedelmességet igényelnek. Mi, a törvények végrehajlói, tartozunk rendeleteihez szigorúan ragaszkodni és másokkal is megtartatni. Szolgái vagyunk és nem urai.«

¹⁰³ Ezzel a lehetőséggel számolnia kellett az igazságügyminiszternek is, mert hiszen »számos pesti lakosok« sajnos pontosan nem tudjuk mikor, de feltétlenül április 23 előtt »egy kérelemlevelet« adtak be a minisztériumhoz, amelyben többek között azt kérték, hogy »Klein Ármin az 'Ungar' szerkesztője botrányos ki-
keléséért fenyítették meg«. Az ügyben a *minisztertanács* a következő határozatot hozta: »A mennyiben Klein Ármin sajtó utján olly vétséget követett volna el,

emlitenünk azt is, hogy az 1848. március 15-i forradalom nyomására kiadott ideiglenesen helytartótanácsi szabályzat, amely a cenzúrát eltörölte, Pesten egy 25 tagú perbefogási esküdszék hatáskörével rendelkező bizottság és a rendes bíróság kezébe tette le a sajtóvétségek megtorlását.¹⁰⁴ Innen az igazságügyminiszter számára, még ha akarta volna sem nyílt út visszafelé. Levonva most már a végső következtetést, azért készült el az esküdszéki rendelet igen rövid idő alatt — 1848-ban egyébként egyáltalán nem szokatlan gyorsasággal —, mert Deák Ferenc igazságügyminiszter kötelességének tekintette a sajtótörvény mielőbbi végrehajtását, illetve számolt azzal a lehetőséggel, hogy a nagy számban megjelenő politikai lapokban egyes szerzők a fennálló társadalmi rendszer megvédése érdekében sürgősen megtorlandó sajtóvétségeket követhetnek el.

Ami az esküdszéki rendelet *elkészítésének a menetét* illeti, az első kezdeményező lépéseket Deák Ferenc alighanem az április 17-én tartott minisztertanács ülés után néhány nappal tette meg. Korábban már azért sem igen kerülhetett erre sor, mert a kormány tagjai a miniszteri hivatalok személyzetének rendszeresítéséről, a hivatalnokok fizetéséről és a volt kormányzások tisztviselőiről csak ezen az ülésükön hoztak határozatot,¹⁰⁵ ez pedig amellet szól, hogy a hivatali apparátus előbb semmi esetre sem alakult még ki. 1848. április 20 körül utasíthatta tehát az igazságügyminiszter a kodifikációs ügyosztály vezetőjét, Szalay Lászlót a rendelet tervezetének elkészítésére, aki viszont Békey István fogalmazói segédet bízta meg a feladat elvégzésével.

Békey István bizonyára *Szalay László tanácsai*, nagy vonalakban felvázolt elképzelései, ötletei alapján fogott hozzá a rendelettervezet megszerkesztéséhez. Az elkészült szakaszokat a jelek szerint kodifikálás közben, kétségtelenül legalább két részletben főnökének mutatta be, aki átjavította azokat. Békey István fogalmazványából Szalay László először az 1—61. szakaszok szövegét vette kézhez, amelyen két szakasz, az 57. és 58. §§ összevonásán kívül még formailag is csak nagyon keveset változtatott. Az ifjú kodifikátor később terjesztette osztályigazgatója elé a rendeletnek általa megfogalmazott második, záró részletét. Ez ismét a 61. §-sal kezdődik, amely igazolja, hogy Békey István Szalay László első javításai után kezdett hozzá a rendelettervezet 61—105. szakaszainak megfogalmazásához. A második alkalommal bemutatott szövegrészen — talán azért, mert sürgethették a munkával a fiatal fogalmazói segédet — az elsőnél lényegesen több és érdemi módosításokat is találunk. Ezek közül kiemeljük a Békeynél félreérthető 75. § átfogalmazását, a tárgyalásról makacsságból elmaradó vádlott elleni eljárás lényegileg egészen új szabályozását Békey 86. §-ának a rendelet 86—90. §§-ra átszövegezésével és végül a jogorvoslati eljárásra vonatkozó sza-

mellynek folytában a közvádlo megtorló keresetet indíthat, annyiban az illető hatóság kötelessége a közvádlot oda utasítani, hogy a keresetet indítsa meg; mennyiben pedig a fennevezett szerkesztő magánszemélyeket sértett volna meg oly módon, mely a sajtótörvények súlya alá esik, annyiban a sértett félnek szabadságában áll a vétséget a törvényes bíróság elébe vihetni. Kelt a ministeri tanácsnak az 1848-ik évi ápril 22-én Pesten tartott üléséből. Az összes ministérium meghagyásából. Gr. Batthyány Lajos m. e. PH 1848. április 26. 39. sz.

¹⁰⁴ Both Ödön: *Az 1848. évi sajtótörvény létrejötte*. 61. l.

¹⁰⁵ Sinkovics István: *op. cit.* 38. s a köv. l.

kaszok egy részének a hétszemélyes táblához folyamodó vádlott érdekében való átdolgozását.¹⁰⁶

Békey István és Szalay László nem kis fáradsággal *legkésőbb április 26-ig* elkészültek munkájukkal, úgyhogy a kodifikacionális ügyosztály igazgatója az aláírásával ellátott rendelettervezetet, amelynek fontosabb intézkedései, néhány részletkérdéstől, valamint a 6. és 11. §§-ban foglalt politikai jellegű eltérésektől eltekintve, Sarlós Béla megfigyelései szerint az 1843-as, helyesebben az 1844-es büntetőeljárás javaslaton alapulnak,¹⁰⁷ most már nyugodt lelkiismerettel küldhette meg miniszterének. Deák Ferenc a neki bonyújtott tervezetet a fogalmazati példányon kézjegyével megerősítette és bizonyára elrendelte letisztázását is. A rendelet véglegesnek szánt, letisztázott szövegét újból bemutatták az igazságügyminisztérium vezetőjének, aki azonban — mint láttuk — még mindig javításokat eszközölhetett azon. 1848. április 29-én végre sor került arra, hogy az igazságügyminiszter *aláírja*, rendelet erejére emelje a jogszabály-tervezetet.

A miniszteri aláírás után a továbbiakban az elkészült rendelet *kihirdetéséről* kellett gondoskodni, ezért Deák Ferenc utasítására a magyarországi törvényhatóságok számára 300 példányban kinyomatták és Ghyczy Kálmán államtitkár Szalay László közbejöttével Horvátország számára Pauler Tivadar győri jogtanárral latin nyelvre fordíttatta le azt.¹⁰⁸ Ezzel érdemben bevégeződtek az esküdtzéki rendelet megalkotásával és közzétételével kapcsolatos munkálatok. Már csak az igazságügyminisztérium kiadóhivatalára várt az a feladat, hogy az egyes törvényhatóságok címére postázza az időközben nyomtatásban megjelent rendeletet. Ez is hamarosan megtörtént, amennyiben például Szeged szabad királyi város is kellő időben megkapta »a' sajtóvétségek felett ezentúl bíraskodó esküdtzékek iránti rendeletet 's utasítást.«¹⁰⁹

Összefoglalva a mondatokat, az 1848. április 29-i esküdtzéki rendelet tervezetét Deák Ferenc utasítására a vezetése alatt álló igazságügyminisztérium kodifikacionális ügyosztályán Békey István fogalmazói segéd és Szalay László osztályigazgató készítette el. A kodifikációs munkálatok nem sok időt, legfeljebb másfél, valószínű, hogy csak egy hetet vettek igénybe, mert az igazságügyminiszter sürgősen gondoskodni kívánt az újonnan alkotott törvények, közöttük a sajtótörvény végrehajtásáról. A redevlettervezet elkészítésénél a kodifikátorok az 1844. évi II. (esküdtzéki) büntető eljárásjogi törvényjavaslat és az 1848: XVIII. tc. rendelkezéseire figyelemmel dolgoztak, sokszor szerény stiláris módosításokkal szinte szó szerint ültettek át ezekből szakaszokat saját művükbe. Az elkészült rendelet nem sokáig feküdt kihirdetlenül Deák Ferenc íróasztalának fiókjában. A nagyközönség a Pesti Hir-

¹⁰⁶ Ld. tanulmányunk *Függelékének* r, zs, bb, ff, gg jegyzeteit és a hozzájuk tartozó szövegrészeket.

¹⁰⁷ Sarlós Béla: *Az 1848/49-es forradalom büntetőjoga.* (1959.) 28. s a köv. ll., 38. s a köv. ll.

¹⁰⁸ O. Lt. I. M. B. T. 1848: 4. kf. 1. sz. A rendelet itt fekvő nyomtatott példányának utolsó oldalára Ghyczy Kálmán államtitkár a következőket írta: »Szalay Horváth ország számára a' kíséző levéllel együtt Deákra fordítandó.« Az ugyan-csak itt található kézíratos latin nyelvű rendeletszövegen pedig Békey István feljegyzését olvashatjuk: »Magyarból latinra fordítá Pauler Tivadar győri törvény Tanár.«

¹⁰⁹ *Szegedi Állami Levéltár. Tanácsi iratok. 1235/2151—1848. sz.*

lap 1848. május 1-i és 2-i számainak hivatalos rovatában találhatta meg a rendelet teljes szövegét,¹¹⁰ a törvényhatóságok pedig a nekik nyomtatásban megküldött példány alapján foghattak az esküdtszékek megszervezéséhez, a rendelet végrehajtásához.¹¹¹

4

Bár nem jogdogmatikai, hanem jogtörténeti tanulmány kidolgozására vállalkoztunk, mégsem kerülhetjük el egészen az 1848. április 29-i esküdtszéki rendelet alapelveinek és főbb rendelkezéseinek legalább vázlatos bemutatását. Meg kell ezt tennünk már csak azért is, mert e feladat elvégzése nélkül még arra a jogtörténeti jelentőségű kérdésre sem tudnánk megnyugtató feleletet adni, hogy milyen helyet foglal el ez a jogszabály a magyar jog történetében. Először a szervezeti és eljárási alapelveket, azaz azokat a rendelet egészére jellemző elvi tételeket mutatjuk be, amelyek az uralkodó osztály érdekében az esküdtszéki eljárásban részt vevő személyek, közöttük az állami szervek magatartását, jogait és kötelességeit normákban szabályozták és ezzel a rendelet jellegét meghatározták, majd ismertetjük — hely hiányában legtöbbször csak utalásszerűen — a rendelkeznek az esküdtszéki eljárás alanyaira és menetére vonatkozó szabályait.¹¹²

a) Az esküdtszéki rendeletet jellemző, általában a büntető *eljárásjogi alapelvek*nek két főtípusát különböztethetjük meg: a szervezeti és az eljárási (működési) alapelvek típusát. Az egyes alapelvek közül azok a legfontosabbak, amelyek »elkeseredett harcok, politikai küzdelmek tüzeiben formálódtak ki.«¹¹³ Mi csak az ilyen jellegű, előbb a szervezeti, később az eljárási alapelvekre térünk ki, a kisebb jelentőségűeket azonban, mint jogtörténeti tanulmányban mellőzhetöket, elhagyjuk.

Ami az 1848. április 29-i rendelet *szervezeti alapelveit* illeti, csak négygyel, 1. a kizárólag bíróságok útján igazságszolgáltatás, 2. a törvény előtti egyenlőség, 3. a bírák — ideértve az esküdteket is — választása, illetve ki-sorsolása és 4. a bírói függetlenség elvével foglalkozunk.

¹¹⁰ PH 1848. május 1., 2. 44., 45. sz.

¹¹¹ Tanulmányunk szövegében sajnos nem foglalkozhatunk az esküdtszéki rendelet végrehajtásával kapcsolatban felmerülő kérdésekkel, ezért csak e jegyzetben utalunk arra, hogy az esküdtszéki képességgel rendelkező személyek összeírása, az esküdtszékek megszervezése komoly problémát okozott a helyi igazgatás szerveinek. A rendelet által az összeírásra adott 14 napos határidőt alighanem egyetlen nagyobb törvényhatóság sem tudta betartani: Pest város már május 1-én halasztást kért, és csupán az igazságügyminisztérium határozott fellépésére készült el ezzel a munkával május 22-re (O. Lt. I. M. A. T. 1848: 5. kf. 1. sz., I. M., B. T. 1848: 4. kf. 4., 5., 6. és 8. sz.), Pest vármegye június 21-i közgyűléséből pótlólag kényszerült felterjeszteni Csomád, Mogyoród, Csiktarcsa, Kistarcsa, Csömör és Cinkota községek esküdtszéki képességgel rendelkező lakóinak jegyzékét, mivel »az összeírás nevezett helységeknek *ellenszegülése* miatt előbb nem eszközöltethetett.« (O. Lt. I. M. B. T. 1848: 4. kf. 12. sz.), Erdélyben pedig még augusztus 19-én valószínű, hogy később sem szervezték meg az esküdtszékeket (O. Lt. I. M. B. T. 1848: 4. kf. 15. sz.).

¹¹² Tanulmányunk szövegében az esküdtszéki rendelet egyes szakaszaira, például a 45. §-ra, így hivatkozunk: (R. 45.).

¹¹³ Móra Mihály (szerk.): *Büntető eljárási jog*. (Budapest, 1958—1959.) 106. l.

Rendeletünk nem hagy kétséget abban a vonatkozásban, hogy a sajtóvétségek megítélésére nem közigazgatási, hanem *bírói szervek*, a törvényhatóságokként megszervezendő esküdtszékek és az ugyancsak törvényhatóságokként megválasztandó bíróságok hivatottak (R. 1., 13—14.), de a törvény előtti egyenlőség megvalósításáról annyira nem gondoskodik, hogy még említést sem tesz róla. A rendi különbségekre nincs ugyan tekintettel, s ezzel megteremti a polgári értelemben vett, tehát *a formális törvény előtti egyenlőséget* a sajtóesküdtszéki eljárásban, az állampolgárok közötti vagyoni és nemzetiségi különbségek érvényesülésének azonban, hogy csak néhány példát említsünk, az esküdtszékek megszervezése, a védőválasztási jog és az anyanyelv használatának a területén, széles körben biztosít lehetőségeket. Az esküdtszéki képességnek jövedelmi cenzushoz kötése (R. 3.), a védőválasztási jognak a szegény vádlottak számára csupán elvi jelentőségű deklarálása (R. 32.) és az anyanyelv használatának bár nem eltiltása, de egyértelműen meg sem engedése¹¹⁴ igazolja ezt egészen plasztikusan.

Érvényesül a rendeletben *a bírák és esküdtszéki tagok választásának, illetve kisorsolásának az elve* is, de ismét csak polgári értelmezésben, mivel a jogalkotó a nép széles köreinek hallgatólagos kirekesztése mellett a törvényhatóságokra ruházta azt a jogot, hogy megyénként, szabad királyi városokként és szabad kerületenként megválasszák a büntetés kiszabására egy-egy bíróság, az esküdtszéki szolgálati lajstrom összeállítására, valamint az ezen szereplő esküdtek sorshúzással osztályokba sorolására egy-egy háromtagú bizottság tagjait (R. 5., 6., 14.). *A bírói függetlenség* elvének érvényre juttatására irányuló törekvésről tanúskodnak viszont a rendelet azon szakaszai, amelyek korabeli polgári felfogás szerint senkitől sem függő, valójában az uralkodó osztály érdekeire figyelemmel eljáró esküdtek (R. 69.) és a törvényes út betartásán kívül elmozdíthatlan bírák (R. 15.) kezébe teszik le az ítélkező hatalmat.

A továbbiakban a szervezeti alapelveknél kissé részletesebben, de változatlanul a teljességre törekvés igénye nélkül, az *eljárási (működési) alapelvekkel* foglalkozunk. Ezek közül kitérünk 1. a szóbeliség, 2. a közvetlenség, 3. a nyilvánosság, 4. a felek kétoldalú meghallgatása, 5. a védelem, 6. az ártatlanság védelme, 7. a hivatalból való eljárás, 8. a perorvoslati jogosultság és 9. a bizonyítékok szabad mérlegelése elvére.

A rendelet szerint a *szóbeliség elve* főként az elsőfokú bírósági, az esküdtszéki tárgyaláson érvényesül, a jogalkotó ugyanis expressis verbis elrendeli, hogy »a' tárgyalásnak szóbelinek kell lenni«, mivel »az esküdtszéki intézménynek egyik alapelve szerint csak az élőszóvali tárgyalás, nem pedig holt irományok' útján eszközölthetők a' kivizsgálás« (R. 60., 45.). Az esküdtszéki tárgyalással ellentétben a perbefogási törvényszék és a hétszemélyes tábla eljárásában a szóbeliség elvének áttörését figyelhetjük meg. Ennek

¹¹⁴ A rendelet 46. §-a, amely a tolmácsról intézkedik, arra enged következtetni, hogy az esküdtszéki tárgyaláson a vádlott használhatja anyanyelvét, de az anyanyelv használatának csak ebben a hallgatólagos formában való engedélyezése még nem biztosít egyenjogúságot magyar és nem magyar között. Jellemző az igazságügyminisztérium egyik állásfoglalása a nyelvhasználat tárgyában, amelyet idézünk is érdemesen: »Miótán a törvénykezési nyelv az országban magyar, — a kérdéses sajtóvétségek megbosszulása iránt teendő folyamodásnak is hogy törvény előtti használhatóság magyar nyelven kell szerkesztve lenni.« *O. Lt. I. M. Á. T. 1848: 24. kf. 1. sz.*

bizonyítéka, hogy a perbefogási törvényszék a bűnvizsgáló bíró jegyzőkönyve, a jegyzőkönyv mellékletei és a közvádoló »véleménye«, pontosabban a vádirat (R. 20—21.), a hétszemélyes tábla pedig a hozzá felterjesztett periratok és a vádlott vagy közvádoló folyamodása alapján hoz határozatot.

Miként a szóbeliség elve, úgy ikertestvére, a *közvetlenség elve* is elsősorban az esküdtzéki tárgyaláson érvényesül, a perbefogási törvényszék és a hétszemélyes tábla előtt folyó eljárás során nem. Hogy az esküdtzéki tárgyalás folyamán a közvetlenség elvének valóban alkalmazásra kell kerülnie, kétségtelenül igazolja az esküdtzéki rendelet több szakasza: A tárgyalás egész ideje alatt együtt- és jelenlévő 12 esküdtet a vádlott szemben kell elhelyezni, hogy ne csak hallhassák, hanem folytonosan láthassák is őt (R. 44., 47.). A tárgyalást minden megszakítás és a külvilággal való minden érintkezés nélkül addig kell folytatni, míg a vétkesség kérdésében határozat nem születik (R. 53.). A bűnvizsgálati iratokat csak az arra feljogosítottak (a bírák, az esküdtek, a közvádoló és a védő) külön kérésére, a bűnvizsgálati írott tanúvallomásokot pedig csak akkor szabad felolvasni, ha a tanú kihallgatása vagy ennek halála miatt, vagy »egyéb oknál fogva« lehetetlenné válik (R. 59.).

A feudális büntető »igazságszolgáltatás« közismerten egyik legsúlyosabb következményekkel járó fogyatékosága a nyilvánosság kizárása volt. Talán ezen a vonalon érte a legélesebb támadás hazánkban is azok részéről, akik új típusú bíróságokért, esküdtzékekért és új típusú büntető eljárásjog megalkotásáért szálltak sikra.¹¹⁵ Ezért egyáltalán nem meglepő, hogy az esküdtzéki rendelet következetesen törekszik a *nyilvánosság elvének* a lehető legszélesebb körben való alkalmazására. Igaz ugyan, hogy a bűnvizsgáló bíró előtt folyó eljárás során legfeljebb még csak *korlátozott nyilvánosságot* biztosít, ezt sem kifejezetten (R. 18—19.), de a perbefogási törvényszék már *teljes nyilvánosság* mellett tárgyal és hirdeti ki zárt ajtóknak mögött hozott végzését (R. 21—22.) A rendelet szerint ugyanígy kell fellépnie az eljárásnak az esküdtzések (R. 45., 49., 70., 76., 83.) és a hétszemélyes tábla (R. 102.) előtt is. A nyilvánosság biztosítására irányuló törekvésében annyira egyértelműen foglal állást a jogalkotó, hogy ennek kizárását a nyomozati szak lezárását követő eljárásban lehetetlenné teszi.

Fontos alapelve az esküdtzéki rendeletnek a *felek kétoldalú meghallgatásának elve*. Ez a tény elsősorban jogszabályunk azon szakaszaiból tűnik ki, amelyek a terheltnek, mint félnek, a közvádolóval egyenrangú jogállást biztosítanak és utat nyitnak a védelemhez való jog érvényesülése előtt. Az ilyen természetű rendelkezések közül csak néhányra hívjuk fel a figyelmet, de ezek is meggyőzően igazolják azt, hogy milyen messze jutott a jogalkotó attól a felfogástól, amely a terheltet nem ügyfélnek, perszemélynek, hanem az eljárás tárgyának minősítette.¹¹⁶ A szabadlábban védekező vádlott (R. 48.)

¹¹⁵ A reformkorban alighanem Kossuth Lajos támadta meg a legszenvedélyesebben a titkos eljárást, aki egyik korai vezércikkében azt írta, hogy a »nyilvánosságnak a' büntető törvénykezésben hatása csodálatos... hiánya egy erkölcsi mérég, mely a' polgári társaság életerén rág«. Kossuth Lajos: *Nyilvánosság*. PH 1841. január 27. 8. sz. Újra kiadta Ferenczi Zoltán: Széchenyi István: A kelet népe c. műben. 125. l.

¹¹⁶ Mi sem bizonyítja jobban azt, hogy a feudális büntető eljárásban a terhelt nem ügyfél, mint a tortúra alkalmazásának széles körben való elterjedtsége. Eckhart Ferenc: *Magyar alkotmány- és jogtörténet*. (Budapest, 1946.) 413. l.

a közvádlóhoz hasonlóan indokolás nélkül 12 személyt vethet vissza az összehívott 36 esküdtszéki tag közül (R. 39.), sőt többet, ha a közvádló saját visszavetési jogát ráruházza (R. 42.), a perbefogó végzés és a vádlevél felolvasása után rögtön nyilatkozhat az ügyben (R. 55.), a tanúkhöz és a műértőkhöz kérdéseket intézhet (R. 56.), új tanúk és műértők kihallgatását kérheti (R. 62.), a vádat és a védelmet megillető perbeszédnek elhangzását követően élhet a »végszó« jogával (R. 63.), a tárgyalást vezető bíró által megjelölt kérdések közé, amelyeket az esküdteknek kell eldönteniök, más kérdések iktatását kérheti (R. 68.), és még egyet említünk meg, a büntetés kiszabása előtt felelhet a közvádlónak a törvény mikénti alkalmazása tárgyában tett előterjesztésére (R. 81.).

Nagy jelentőségű az a körülmény, hogy az esküdtszéki rendelet alkotója elismerte a terheltnek a védelemhez való jogát, s hogy ennek következményeként törekedett a *védelem elvén*ek megvalósítására.¹¹⁷ E cél szolgálatában, az eljárás nyomozati szakaszát és a perbefogási törvényszék előtt folyó eljárást nem számítva, védő alkalmazását általában kötelezővé tette (R. 32.), kifejezetten csupán az esküdtszéki tárgyalásról makacsságból távolmaradó vádlott ellen engedte meg az illetékes szervek számára a per lefolytatását: védő jelenléte nélkül (R. 87.). Az alaki védelem biztosításán túlmenően az anyagi védelemre is kiterjedt a jogalkotó figyelme többek között akkor, midőn arra kötelezte az esküdtszék tagjait, hogy »az előadandó vád' és védelem' egymáshoz mért erősségei és okai' nyomán« hozzanak határozatot a vádlott bűnössége kérdésében (R. 43., 60.).

Az esküdtszéki rendelet kibocsátója határozottan nem tesz említést arról, hogy szakítani kíván a feudális bíróságok gyakorlatával, amely bünsékként kezelte azt a személyt, aki ellen bűncselekmény elkövetésének gyanúja támadt, művének szelleme mégis tanúsítja, hogy az *ártatlanság vélelmének* elvi alapjáról a legélesebben szembefordul vele. Állításunk igazolására, mellözve a hosszabb felsorolást, a rendeletnek mindössze három szakaszára hivatkozunk. Az egyik kimondja, hogy az esküdtszék előtt szabadlábbon védekező vádlott az esküdtek visszavonulása után az általuk hozott ítélet kihirdetéséig elhagyhatja a tárgyalótermet (R. 48., 70.), tehát ártatlan embert megillető mozgásszabadságot biztosít a számára. A másik szakasz kétharmados többséget követel meg az esküdtszék tagjaitól a vádlott bűnösségének megállapításához (R. 75.), a harmadik pedig az esküdtszék marasztaló ítéletének felfüggesztésére és az ügynek egy másik esküdtszék elé viteleire hatalmazza fel a büntetés kiszabására hivatott bíróságot, ha valamennyi tagja lényegbevágóan elhibázottnak minősíti az esküdtek döntését (R. 77—78.), tehát e szakaszok meg a bűnösség kérdésében fennálló kétséget értelmeztetik a vádlott javára.

Áthágásoktól egyáltalán nem mentes alapelveként érvényesül az esküdtszéki rendeletben a *hivatalból való eljárás (officialitás) elve*, amely arra kötelezi az eljárásra rendelt állami szerveket, hogy hivatalból indítsák meg és főként folytassák le a terhelt ellen az eljárást. A rendelet kivételt tesz ugyan

¹¹⁷ Az elsőfokú bíróságok közbűncselekmények elkövetésével gyanúsítottak ellen még 1848-ban is igen sokszor védő közreműködése nélkül jártak el. Both Ödön: *Szeged város büntetőbíráskodása 1848-ban.* (Szeged, 1958. — Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Tom. IV. Fasc. 1.) 14. s a köv. l.

a sajtótörvény 20. §-a értelmében e törvény 11—12. §-ában megjelölt rágal-
mazási esetekre az eljárás megindítása vonatkozásban a hivatalból való el-
járás alapelve alól (R. 17.),¹¹⁸ de a további eljárás még ebben az esetben is
kötelessége az állami szerveknek. Jellemző, hogy csak a sértett panaszára in-
dítható eljárást illetően sem történik a rendeletben említés a szabályosan
tett feljelentés visszavonásának a lehetőségéről. Érdemes külön megemlékez-
nünk arról, hogy a officialitás elve az eljárás esküdtzéki szakaszában is
érvényesül, amennyiben a jogalkotó a törvényt alkalmazó bíróságot, különösen
ennek elnökét, de kisebb mértékben az esküdteket is aktív közremunkálásra
kötelezi és nem köti a felek indítványaihoz (pl.: R. 50., 52., 54., 58., 62., 64—
65., 67—68., 77.).

Nem hagyhatjuk említetlenül, hogy rendeletünk *per-*, illetve szélesebb
értelemben, *jogorvoslati jogosultságot* biztosít mind a közvádoló, mind a vád-
lott számára. A közvádoló az ítélet kihirdetése után 24 óra, a vádlott 3 nap
alatt, de mindkettő csak egy ízben (R. 101.), az ítélet megsemmisítése ér-
dekében »folyamodhatik« a hétszemélyes táblához (R. 92.), amely folyamo-
dást a legfelső bíróságnak hozzáérkezése után 14 nap alatt tárgyalás alá
kell vennie (R. 96.).¹¹⁹ Az elítélt ezen túlmenően új bizonyítékok alapján és
határidőhöz nem kötötten perújítási kérelmet is terjeszthet elő, igaz ugyan,
hogy ez a kérelem az ítélet végrehajtását nem akadályozhatja (R. 108.). Az
egyéni szabadság fokozott védelmét szolgálja a rendelet egyik szakasza
azzal, hogy az állami szervek számára csak akkor engedi meg az esküdtzék
által törvényesen felmentett személy ellen új eljárás lefolytatását, ha ez ön-
ként, »törvény« és az elévülési idő eltelte előtt bevallaná az általa elköve-
tett vétséget (R. 107.).

Az esküdtzéki rendeletet jellemző eljárási alapelvek közül végül sort
kerítünk a *bizonyítékok szabad mérlegelése elvére*, amelynek a jogalkotó
konkrétan úgy ad formát rendeletében, hogy az egyes bizonyítékok értékét,
súlyát nem határozza meg sem pozitív, sem negatív irányban, hanem ehe-
lyett a perbefogási törvényszék, illetve az esküdtzék tagjainak belső meg-
győződésére, lelkiismeretére bizza az igazságos, becsületes és szabad hatá-
rozathozatalt (R. 21., 43., 66., 69.). Megjegyezzük, hogy az ezen az elven
nyugvó szabad bizonyítási rendszer kialakítása, különösen ha ezt a rend-
szert a nem sajtóügyi büntetőbíráskodásban hazánkban még 1848-ban is ér-
vényesülő kötött bizonyítási rendszerrel vetjük össze,¹²⁰ rendkívül nagy

¹¹⁸ A rendelet nem emlékezik meg arról, hogy a sajtótörvény 19. §-a értel-
mében az e törvény 9—10. §-ában megjelölt lázítási, illetve rágalmazási esetekben
a közvádoló csak az illetékes szervek hivatalos megkeresésére indíthatja meg az
eljárást, de az igazságügyminisztérium mégis ilyen értelemben járt el például a
minisztertanács határozata alapján az Marcius Tizenötödike c. lap szerkesztője
ellen (O. Lt. I. M. elnöki iratok 1848: 453. sz., I. M. B. T. 1848: 4. kf. 11. sz.,
PH 1848. március 21. 62. sz.) és a Budapesten állomásozó tisztikar panasza tár-
gyában (O. Lt. I. M. Á. T. 1848: 24. kf. 1. sz.). — Megemlítjük, hogy a rendelet
szóhasználata az állami szerveknek az eljárás megindítására vonatkozó kötelezett-
ségét illetően meglehetősen határozatlan, de félreérthetetlen az egyszer már meg-
indított eljárás lefolytatásának kötelezettségét érintően.

¹¹⁹ Tudomásunk szerint a hétszemélyes tábla csak egyszer, 1848. július 24-én
járt el közvádoló folyamodására felmentő esküdtzéki határozattal zárult sajtóügy-
ben, amikor az ítélet megsemmisítésének nem találta helyét. Sarlós Béla: *Az
1848/49-es forradalom büntetőjoga.* (1959.) 54. s a köv. l.

¹²⁰ Both Ödön: *Szeged város büntetőbíráskodása 1848-ban.* 18. s a köv. ll.

jelentőségű, mert a burzsoázia érdekében elejét veszi a feudális önkénynek. Bizonyára a bizonyítékok szabad mérlegelése elvének alkalmazása, nem csupán a kormánytól független személyek eljárása miatt állapította meg egyik előterjesztésében Ghyczy Kálmán igazságügyminisztériumi államtitkár 1848 szeptemberében, hogy »a magyar Jury-nál függetlenebb Európában alig létezik«.¹²¹

Mielőtt az esküdtzéki rendeletet jellemző alapelvek taglalását lazárnánk, fel kell vetnünk azt a kérdést, hogy a rendeletben szabályozott eljárás vád-elvek, nyomozóelvként vagy vegyes rendszerű-e. Már az eddig írottak alapján sem szükséges hosszabban bizonyítgatnunk, hogy ez az eljárás, mivel domináló szerepet kap benne ugyan a vádelv, de a nyomozóelv néhány jellemző sajátosságát is magán viseli, *vegyes rendszerű*. A nyomozóelvként rendszerből való az, hogy a tevékeny közreműködésre hivatott szerveknek hivatalból kell biztosítaniuk a bizonyítás sikerét. A vádelvként rendszerre vallanak viszont: a perbeli funkciók (a vád, a védelem és az ítélezés) elkülönítése, a vádlott ügyfélminősége, valamint az, hogy sajtóper csak vád alapján indítható meg.

b) Átérve a *sajtóesküdtzéki eljárás alanyaira*, először a hatósági szervekkel kapcsolatos problémák egyike-másika felé fordítjuk figyelmünket. A sajtóesküdtzéki eljárásban több *hatósági szerv* is tevékenykedik, a megelőző eljárásban a közvádlo, a bűnvizsgáló bíró és a perbefogási törvényszék, az esküdtzéki szakban a közvádlon kívül az esküdtzék és a büntetés kiszabására hivatott bíróság, a jogorvoslati szakban esetlegesen a közvádlo és a hétszemélyes tábla.

Ami a szervezeti kérdéseket illeti, minden törvényhatóság köteles egy vagy több *bűnvizsgáló bírót* tisztviselői közül kijelölni és egy vagy több *közvádlot* választani (R. 10.). Ugyancsak a törvényhatóságoknak kell megválasztania az esküdtzéki képességgel rendelkező személyek közül a 13 tagból álló *perbefogási törvényszéket*, amelynek elnöki tisztségét — szavazati joggal vagy anélkül¹²² — a törvényhatóság első tisztviselője tölti be (R. 11.). Az egy elnökből, két ülnökből és egy szavazati joggal nem rendelkező jegyzőből álló *bíróság* tagjai is törvényhatósági választással nyerik el tisztségüket (R. 14—15.).

Bonyolultabb eljárás eredményeként alakul meg az esküdtzék. A törvényhatóságoknak a rendelet kibocsátását követő 14 nap alatt mindenekelőtt az esküdtzéki képességgel rendelkező személyek összeírásáról kell gondoskodniuk (R. 2.), tehát záros határidőn belül el kell készíttetniük az esküdtek alaprajzstrómát. Az *alaplajstromra* azok a 24—60 éves személyek, férfiak és nők,¹²³ vehetők fel, akiknek az évi tiszta jövedelme eléri a 200 forintot,

¹²¹ O. Lt. I. M. Á. T. 1848: 24. kf. 7. sz.

¹²² A rendelet nyitva hagyja azt a kérdést, hogy a perbefogási törvényszék elnökének van-e vagy nincs szavazati joga, de például Pozsonyban az a gyakorlat alakult ki, hogy az elnök nem szavaz. Az igazságügyminisztérium, amikor erről tudomást szerzett, nem tartotta szükségesnek az állásfoglalást. O. Lt. I. M. B. T. 1848: 4. kf. 13. sz.

¹²³ A törvényhatóságok által az igazságügyminisztériumhoz felterjesztett és megmaradt listákon, amelyek az esküdtzéki tagokról, illetve az esküdtképeséggel rendelkező személyekről készültek, nem találunk női neveket. Ez arra vall, hogy a törvényhatóságok az esküdtzéki rendeletet e téren megszorító értelmezéssel hajtották végre. O. Lt. I. M. B. T. 1848: 4. kf. 6., 10. sz.

illetve az alsó korhatárra és a jövedelmi cenzusra tekintet nélkül azok az értelmiségiek, akiket pontosan meghatároz a jogalkotó (R. 3.). Kifejezetten megvonja a rendelet az esküdszéki képességet az egyházi személyektől, az aktív és nyugalmazott katonáktól, a bírák- és közbíróktól, a szolgák-, nap- számosok- és írástudatlanoktól, végül a vakok- és nehézhallásúaktól (R. 4.). Az esküdszéki alaprajstrom elkészülte után egy a törvényhatóság által választott három tagból álló bizottság állítja össze a szolgálati rajstromot (R. 5.). A *szolgálati rajstrom* összeállítása úgy történik, hogy az említett bizottság az alaprajstromon szereplők közül kijelöl 72—144 személyt és a kijelölteket sorshúzással 36—36 tagú osztályokba sorozza (R. 6.). Ezekből, az egymást negyedévenként felváltó osztályokból alakul meg a 12 tagú esküdszék, amely határozatot csak úgy hozhat, ha minden tagja együtt és jelen van (R. 7—8.).

Az *esküdszék megalakításánál* közelebből a törvényt alkalmazó bíróság elnöke, a közbíró és a vádlott működik közre. A bíróság elnöke a tárgyalás napjának előestéjére 100 forintig terjedhető bírság terhe alatt a törvényhatóság vezetője által berendelt szolgálatbeli esküdtek jelenlétét a tárgyalás napján, de az ülés megnyitása előtt, kiknek névsorát egyébként kétnappal korábban mind a közbírónak, mind a vádlottal közölni kell, névsorolvasással ellenőrzi (R. 34—36.). Ha nem jelent volna meg mind a 36 esküdt, a megjelentek az esküdszéki képességgel rendelkező helybeli személyek közül választással azonnal kiegészítik magukat (R. 37.). Mind a 36 esküdt együttlétének megállapítása után sor kerülhet a 12 főből álló esküdszék tagjainak kiválogatására, amelynek a menete a következő. A 36 esküdt nevét külön papírszeletekre írják fel, majd ezeket egy edénybe vetik (R. 38.). Az edényből a bíróság elnöke egymásután kihúz egy-egy nevet s megkérdezi a közbírót és a vádlottat, hogy nem akarnak-e élni a számukra biztosított határok között (12—12) visszavetési jogukkal (R. 39.). Amennyiben már 12 olyan személy nevét húzta ki az elnök, akikkel szemben sem a közbíró, sem a vádlott nem emelt kifogást, belőlük, ha viszont összesen már 24 kisorsolt személyt vetettek vissza, az edényben maradt 12 név tulajdonosából alakul meg eskütétel után az eljáró esküdszék (R. 40., 43.). Megjegyezzük, hogy a bíróság elnöke a vissza nem vetettek közül még két személyt feleltethet, akiknek az esküdszéki tárgyaláson jelen kell lenniök, de a határozathozatalban csak akkor vesznek részt, ha a 12 esküdt közül valamelyik megbetegednék és így őt pótolni kellene (R. 44.).

Foglalkoznunk kell az egyes hatósági szervek, először a közbíró *feladat-*, illetve *hatáskörével* is. A sajtótörvény 3—10. szakaszaiban körülírt sajtóvétségek esetén a közbíró hivatott arra, hogy a bűnvizsgáló bírónál »tisztí vadvélel«, amelynek szabatosan és világosan kijelölve tartalmaznia kell a feljelentés tárgyává tett vétséget,¹²⁴ megindítása az eljárást (R. 17.). Már az eljárás kezdetén fontos jogok illetik meg akár az ő, akár más kezdeményezésére mozdult meg az igazságszolgáltatás gépezete: a bűnvizsgáló bírót tanúk kihallgatására kötelezheti és a bűnvizsgálat folytatására utasít-

¹²⁴ Az igazságügyminisztérium két alkalommal is megtagadta a további eljárást azért, mert a panaszlók nem jelölték meg szabatosan és világosan azokat a szavakat, amelyek sajtóvétséget foglalnak magukban. O. Lt. I. M. Á. T. 1848: 24. kf. I., 5. sz.

hatja (R. 18—19.). A bűnvizsgálat befejezése után ugyancsak a közvádlo készíti el és küldi meg a törvényhatóság elnökének a »vádiratot«, majd ha a perbefogási törvényszék határozata értelmében a vádlott ellen helye van a perbefogásnak, 3 nap alatt eljuttatja a büntető törvényszék elnökehez: a két példányban megszóvegezett »vádlevelet«, amelyben többek között az esküdtszék előtt általa kihallgattatni kívánt tanúk és műértők nevét is köteles megjelölni (R. 20., 26—28.). Mint az előzőekben láttuk, aktívan közreműködik az esküdtszék megalakításánál, hogy azután az esküdtszéki eljárás bizonyítási szakaszában ugyancsak tevékeny közremunkálásával, az ítélethozatal előtt perbeszédével segítse az esküdtszékot a vádlott vétkességének vagy nem vétkességének megállapítására irányuló tevékenységében (R. 58—59., 62—63., 68.). A közvádlo az esküdtszék marasztaló határozatát követően még egyszer, a törvény mikénti alkalmazása tárgyában, felszólalhat (R. 81.) s végül a bírói ítélet kihirdetése után 24 óra alatt az elsőfokon eljáró bíróságnál előterjesztett és indokolt »folyamodásában« kérheti a hétszemélyes táblától az ítélet megsemmisítését is (R. 92., 95.).

A *bűnvizsgáló bíró* jogait és kötelességeit az esküdtszéki rendelet 18—19. és 23. szakaszai szabályozzák. Ezek szerint a bűnvizsgáló bíró a vád vagy panasz tárgyává tett nyomtatványokat (metszeteket), ha szükségesnek tartja, a feljelentés után azonnal zár alá veheti, de ezt a bírói zárlatot a perbefogási törvényszék felmentő végzésének kihirdetését követően, 200 forint büntetés terhe alatt, rögtön feloldani köteles. Köteles továbbá a terhelt és mindazon személyeket »minél előbb« kihallgatni, akiknek a terhelt vagy a feljelentő szerint a vádat és a védelmet támogató körülményről tudomásuk van. Eljárásáról a rendelet által előírt formában jegyzőkönyvet kell vezetnie, amelyet a vizsgálat befejezése után aláír és a bevádolt vagy bepanaszolt sajtótermékkel, valamint a vizsgálat közben beérkezett mellékletekkel együtt az illetékes közvádlonak küld meg. A bűnvizsgálati jegyzőkönyv megküldésével a bűnvizsgáló bíró, ha a közvádlo a hiányosságok pontos megjelölése mellett nem utasítja a bűnvizsgálat további folytatására, a maga részéről lényegileg befejezi munkáját.

A *perbefogási törvényszék* hatáskörébe csak egyetlen kérdés eldöntése tartozik, ti. az, hogy a vádlott az előterjesztett és írásba foglalt bizonyítékok alapján a vádlevélben megjelölt sajtóvétség miatt »igazságosan perbefogathatik«-e vagy sem (R. 21.). Eljárásáról jegyzőkönyvet sem vezethet hanem ehelyett elnöke írja rá a vádlevélre a perbefogási törvényszéknek egyszerű szavazattöbbséggel, már 7 szavazattal 6 ellenében meghozható végzését (R. 22.).¹²⁵

Még két bírói testület, az esküdtszék és a büntető törvényszék, valamint később ez utóbbi elnökének hatás- és feladatkörével kapcsolatos kérdésekre szeretnénk kitérni. Az *esküdtszék* az előterjesztett bizonyítékok alapján a vádlott vétkességének kérdésében dönt, marasztalás esetén kétharmados többséggel, mégpedig úgy, hogy tagjai nemcsak pusztán szemlélői a bizonyítási eljárásnak, hanem tevékenyen részt is vesznek abban (R. 58—59., 75.). A *büntető törvényszék* viszont szükség esetén védőt rendel a vádlott

¹²⁵ Pozsonyban 1848. július 26-án a perbefogási törvényszék úgy hozott határozatot, hogy csak 10 tagja jelent meg az ülésen. Az igazságügyminisztérium a rendelettel ellentétesnek minősítette ezt a gyakorlatot. O. Lt. I. M. B. T. 1848: 4. kf. 13. sz.

számára (R. 32.), indokolt esetben elhalasztja a pert (R. 33., 87.), az esküdt-zékhöz hasonlóan a bizonyítási eljárás tevékeny részese (R. 58—59.), össze-állítja az esküdtzék által eldöntendő kérdéseket (R. 67.), egy alkalommal és egyhangúlag felfüggesztheti az esküdtzék marasztaló határozatát (R. 77—78.) s szavazattöbbséggel kiszabja a büntetést (R. 83.).

Különösen sok feladat elvégzése vár a rendelet szerint a *büntető törvény-zék elnökére*. A vádlevélen neki kell kitűzni az idézési határidőt és neki kell megkeresnie a törvényhatóság elnökét az esküdtzéki tagok berendelése tárgyában (R. 28.). Ő utasítja a bűnvizsgáló bírót arra, hogy a kitűzött ha-táridőre berendelje a tanúkat és a műértőket (R. 31.), ellenőrzi a berendelt esküdtzéki tagok megjelenését (R. 36.), részt vesz az esküdtzék megalakítá-sában (R. 39.), felesketi az esküdteket (R. 44.), ha szükséges, tolmácsot ren-del a tárgyalásra (R. 46.), vezeti az eljárást és felügyel a rendre (R. 50., 54.), tárgyalás közben újabb tanúkat és műértőket hívhat be (R. 62.), a perbeszé-dek elhangzása után »pártatlanul köteles összegezni (reassumálni) az egész tárgyalást« (R. 64.), felteszi az esküdtzék által eldöntendő kérdéseket (R. 65.), figyelmezteti az esküdteket arra, hogy »igaz meggyőződésök szerint részrehajlás nélkül, és férfiakhoz illő bátorsággal mondják ki az elejökbe terjesztett vádra nézve a 'felhozott bizonyítékok' nyomán« határozatukat (R. 69.), gondoskodik az esküdtzék döntésének a terhelt jelenlétében történő kihirdetéséről (R. 79.), ha az esküdtzék nem vétkesnek minősítette a vád-lottat, azonnal felmenti ezt (R. 80.), kihirdeti a büntető törvényszék ítéletét is (R. 83.) és aláírja a tárgyalásról vezetett jegyzőkönyvet (R. 92.).

A *bírói illetékességről* rendeletünk nem sokat mond, mindössze annyit, hogy az 1848: XVIII. tc. 23. §-ában foglaltakat kell alkalmazni az illetékes-ség megállapításánál (R. 16.). Ez a hivatkozott törvényhely, ha a közvádoló hivatalból indítja meg az eljárást, a vádlott lakhelye vagy a kérdéses mű megjelenésének a helye szerinti törvényhatóság esküdtzékét jelöli meg illetékes szervként, ha pedig nem közvádoló fellépésére kerül sor büntető ke-resetre, akkor az említetteken kívül a panaszló fél lakóhelye szerinti tör-vényhatóság esküdtzékét is felhatalmazza az eljárás lefolytatására.¹²⁶

A sajtóesküdtzéki eljárás alanyai között természetesen nemcsak ható-sági szerveket, hanem *magánszemélyeket* is találunk. Ilyenek a sértett, a feljelentő, a tanú, a nem hivatalos szakértő, a terhelt és a védő. Ezek közül itt csupán a terhelttel és a védővel foglalkozunk, mert a többiekéről a ren-delet sem emlékezik meg részletesebben. Még a terheltet és védőjét megillető jogokat sem soroljuk fel hiánytalanul, közülük inkább csak néhány jelen-tősebbre hívjuk fel a figyelmet.

A *terheltet* az eljárásban a következő fontosabb jogok illetik meg: már a bűnvizsgáló bíró köteles őt és az általa megjelölt személyeket kihallgatni (R. 18.), a perbefogást elrendelő végzést tudomására kell hozni és ugyanek-kor esküdtzék elé kell idézni (R. 24.), a vádlevelet, ha az eljárás székhelyétől

¹²⁶ A sajtótörvénynek, illetve az ehhez igazodó esküdtzéki rendeletnek a bírói illetékességről szóló szakaszát alighanem a Marczius Tizenötödike c. lap egyik cikkírója támadta meg a legélesebben és a legszellemesebben, aki többek között így írt: »a ministérium kéz alatt úgy működhetik, hogy a lapszerkesztő, hol Marmarosban, hol Posonyban, vagy Árvában és Fiumében fog megidézethetni. ... Nem fogják ugyan az embert elítélni, de elég az, hogy a szerkesztő folytonosan kóborolni fog le és fel az országban«. *Marczius Tizenötödike. 1848. május 23. 59. sz.*

6 órai távolságnál nem lakik messzebb, legalább 14 nappal az esküdtszéki tárgyalás megnyitása előtt, egyébként 6 órai távolságonként további egy-egy nappal korábban, ki kell számára kézbesíteni (R. 29.), védőt választhat magának (R. 32.), az esküdtszék megalakításakor visszavetési jog illeti meg (R. 39.), szabadon jelenik meg a tárgyaláson (R. 48.), védőjével, kivéve amikor vagy a bírák és az esküdtek egyike, vagy a közvádoló kérdést intézett hozzá, tárgyalás közben is szabadon folytathat megbeszélést, sőt kifogással élhet a neki feltett kérdésekkel szemben (R. 51.), a tanúkhöz és a műértőkhöz kérdéseket intézhet, kifogásolhatja személyük és előadásuk hitelességét (R. 56.), újabb tanúk és műértők kihallgatását kérheti (R. 62.), élhet a »végszó« jogával (R. 63.), a büntető törvényszék által feltett és az esküdtszék döntése alá terjesztendő kérdések közé más kérdések iktatását (R. 68.), a hétszemélyes táblától a marasztaló ítélet megsemmisítését (R. 92.) kérheti stb.

Sommásnak nevezhető rövidséggel szabályozza az esküdtszéki rendelet a terhelt érdekeinek előmozdítására hivatott *védő* jogállását. Előjáróban megemlítjük, hogy a terhelt akár nem ügyvéd védőt is tetszése szerint választhat magának, de ha nem élne ezzel a jogával, a makacssági eljárás kivételével, a büntető törvényszék rendel ki számára egyet a helyben lakó ügyvédek közül (R. 32., 87.). A védő jogait és kötelességeit illetően a jogalkotó alábbi rendelkezéseire utalunk: védő jelenléte nélkül nem alakítható meg az esküdtszék (R. 36.), a védő is ellenezheti a védencéhez intézett kérdést (R. 51.), jogai gyakorlatában a közvádolóhoz hasonlóan »illedelemmel« tartozik eljárni (R. 54.), kérdéseket tehet fel a tanúknak és a műértőknek, valamint kétségbe vonhatja ezek személyének és előadásuk hitelességét (R. 56.) és végül a vádbeszéd elhangzása után elmondhatja védőbeszédét (R. 63.).

c) Az esküdtszéki rendelet ismertetését a *sajtóesküdtszéki eljárás menetének* szűk keretek közé szorított bemutatásával zárjuk le.

Az *előkészítő eljárás* a bűnvizsgáló bírónál tisztí vádlevelél vagy magánpanasz formájában tett feljelentéssel indul meg (R. 17.). A bűnvizsgáló bíró a szükséges nyomozást megejti és eljárásáról jegyzőkönyvet vesz fel, amelyet mellékleteivel együtt a közvádolóhoz nyújt be (R. 18—19.). A közvádoló a bűnvizsgáló bíró nyomozati anyagára támaszkodva, elkészíti a vádiratot, majd ezt és a nyomozási jegyzőkönyvet a törvényhatóság elnökéhez küldi, aki a perbefogási törvényszék összehívásáról legfeljebb harmadik napra köteles gondoskodni (R. 20.). A perbefogási törvényszék a bűnvizsgáló bíró jegyzőkönyve, ennek mellékletei és a közvádoló véleményének felolvasása után nyílt, de ha csak egyetlen tagja úgy kívánja, titkos szavazással dönt a vádlott perbefoghatásának kérdésében (R. 21.). Ha e törvényszék tagjai közül legalább heten a perbefogás mellett foglalnak állást, az elnök feljegyzi a vádiratra: »a' vádlott ellen a' perbefogásnak helye van«, és ezt a végzést esküdtszék elé idézésével együtt adja tudtára a vádlottnak (R. 21—22., 24.). A perbefogási törvényszék perbefogást rendelő végzésének kihirdetését követő 3 nap alatt a közvádoló köteles a büntető törvényszék elnökéhez a vádlevelet két példányban megküldeni és őt esküdtszék tartására felhívni (R. 26., 28.). A vádleveleken a törvényszék elnöke kijelöli az idézési határidőt, majd az egyik példányt a közvádólónak, a másikat pedig általában legalább

14 nappal a megjelenési határidő előtt a vádlottnak kézbesíteti (R. 29.). A vádlevél kézhezvétele után 3 napon belül a vádlott közölheti a törvényszék elnökével azon tanúk és műértők neveit, akiket az esküdtszék elé rendeltetni kíván (R. 30.). A közvádlo és a vádlott által kihallgattatni kért személyeket a törvényszék elnöke a bűnvizsgáló bíró közbejöttével a kitűzött határnapra berendelteti és felkéri a törvényhatóság elnökét, hogy a perfelvétel napjának előestéjére 100 forintig terjedhető bírság terhe alatt hívassa magához a szolgálatban lévő esküdtszéki osztály tagjait (R. 31., 34—35.). Az előkészítő eljárás másnap, a tárgyalás megnyitása előtt azzal zárul le, hogy a törvényszék elnökének, a közvádlonak és a vádlottnak előzőekben már ismertetett közreműködése eredményeként megalakul az esküdtszék (R. 36—44.).¹²⁷

Az eljárás csúcspontja a minden megszakítás és a külvilággal történő minden érintkezés nélkül folytatandó, legfeljebb rövid időre felfüggeszthető *büntető törvényszéki és esküdtszéki tárgyalás*, amelyet a büntető törvényszék elnöke, mint a tárgyalás vezetője, a vádlott vezető- és keresztnéve, születéshelye, állapota s életkora iránti kérdésekkel nyit meg (R. 52—53.). A tárgyalás megnyitása után ugyancsak a törvényszék elnöke felszólítja a közvádlot és a védőt az eljárási szabályoknak illedelmes betartására és felolvastatja a jegyzővel a perbefogó végzést, valamint a vádlevelet, amelyre a vádlott rögtön nyilatkozhat (R. 54—55.). A tárgyaláson belül az eljárás bizonyítási szakasza a vád tárgyává tett nyomtatványok vagy metszetek bemutatásával, illetve felolvasásával veszi kezdetét, majd tanúk és műértők kihallgatásával folytatódik, akiket ha »a' tárgyalásból valószínűséggel kiviláglik«, hogy hamis bizonytságot tettek, le kell tartóztatni és ellenük a bűnvizsgálatot is el kell rendelni (R. 55—56., 61.). A tanúkhöz és a műértőkhöz a vádlott és védője, a bírák, az esküdtek s a közvádlo kérdéseket intézhetnek (R. 56., 58.), de magánszemélyt megbecstelenítő, meggyalázó és sértő állítások bizonyítását a rendelet eltiltja a számukra (R. 57.). A tanúk és a műértők kihallgatása után a közvádlo és a védő elmondják perbeszèdeiket, az utolsó szó joga mindig a védelmet, a vádlottat és védőjét illeti meg (R. 63.). Most kerül sor arra, hogy a tárgyalásvezető pártatlanul »az esküttek előtt minél nagyobb világosságba helyezze a' vád és védelem' erősségeit«, valamint hogy a bíróságnak a vád tárgyává tett sajtóvétség minőségéhez alkalmazott kérdéseit az esküdtszék döntése elé terjessze, amely kérdések közé mind a közvádlo, mind a vádlott más kérdések felvételét is kérheti az e kérés tárgyában határozni köteles bíróságtól (R. 64—68.). A jegyző által írásba foglalt kérdéseket a törvényszék elnöke aláírja és az írott tanúvallomások kivételével, a periratokkal együtt átadja az esküdteknek, akiket azzal a figyelmeztetéssel kér fel a határozathozatalra, hogy meggyőződésük szerint, lelkiismeretesen, részrehajlás nélkül, férfias bátorsággal, mint »szabad és független« polgárok mondják ki a felhozott bizonyítékok

¹²⁷ Az esküdtszéki rendeletben előírt határidőket a jogalkalmazók az előkészítő eljárás során nem mindig tarthatták be. Jellemző, hogy Pálffy Albert ügyében a bűnvizsgáló bíró Pesten, tehát nem akárhol, hanem az ország szívében már 1848. június 2-án megkezdte a vizsgálatot, egyébként barátságos körülmények között, de a perbefogási törvényszék csak 1848. augusztus 22-én hozta meg felmentő végzését. *Marczius Tizenötödike. 1848. június 3., augusztus 22. 69., 137. sz.*

alapján a vádlottra a vétkest, ha valóban vétkes vagy a nem vétkest, ha nem az (R. 69.). Ezzel az útravalóval vonulnak vissza az esküdtek a külvilágtól ör által is elzárt és számukra előkészített szobájukba, ahol először főnököt választanak maguknak, majd nyíltan vagy — ha csak egyikük is úgy kívánja — titkosan, igennel és nemmel szavaznak a főnökük által egyenként felolvasott kérdésekre (R. 70—74.). Ahhoz, hogy a vádlottat vétkesnek minősítsék, kétharmados többség szükséges, 8 szavazat 4 ellenében (R. 75.). Határozathozatal után az esküdtek visszatérnek az ülésterembe, főnökük kihirdeti az esküdtszék döntését, majd az írott feleleteket átadja a törvényszék elnökének, aki azt a jegyzővel együtt aláírja (R. 76.). Ha a bíróság valamennyi tagjában az a meggyőződés alakulna ki, hogy az esküdtszék a vádlott terhére lényegbevágóan tévedett, egy alkalommal megsemmisítheti a marasztaló döntést és a bűnügyet új esküdtszék elé terjesztheti (R. 77—78.), egyébként a törvényszék elnöke a jegyző által a vádlott előtt felolvasatja az esküdtszék határozatát (R. 79.). Az esküdtszék határozata vagy vétkesnek, vagy nem vétkesnek minősíti a vádlottat, ha nem vétkesnek, az elnöklő bíró azonnal felmenti őt a vád súlya alól (R. 80.), ha viszont vétkesnek, a közvádoló adja elő kívánságát a törvény mikénti alkalmazására (R. 81.). A közvádoló előterjesztésére felelhet a vádlott, de a vétkesesség tárgyában már nem nyilatkozhat (R. 82.). A tárgyalást végül a büntető törvényszék zárja le nyilvánosan és a terhelt jelenlétében kihirdetendő, egyszerű szavazattöbbséggel meghozható ítéletével (R. 83.).

A büntető törvényszék ítéletét, ezen keresztül a perbefogási törvényszék és az esküdtszék határozatát is, egy alkalommal mind a közvádoló, mind a vádlott, az előbbi az ítélet kihirdetését követő 24 óra alatt, az utóbbi 3 napon belül megtámadhatja az elsőfokon eljáró bíróságnál benyújtott és a hétszemélyes táblához küldendő folyamodásával (R. 92—94., 101.). Az előterjesztett folyamodással az eljárás *jogorvoslati szakaszába* kerül. A hétszemélyes táblának a folyamodásokat felérkezésük után 14 napon belül kell nyilvános ülésen tárgyalás alá vennie (R. 96., 102.). Bár ez a sajtóügyekben kasszatórius hatáskörrel felruházott bíróság a folyamodással megtámadott és általa hibásnak talált ítéletet nem módosíthatja, mégis jelentősen befolyásolhatja az elsőfokon eljáró szerveket, mivel a perbefogási törvényszéki, az esküdtszéki és a büntető törvényszéki ítéleteket megsemmisítheti, 1. ha nem illetékes hatóság járt el, 2. ha megsértették az eljárás lényeges szabályait, 3. ha a bíróság nem vette figyelembe a közvádoló vagy a vádlott törvényes kívánságait, és 4. ha a törvényt helytelenül alkalmazták a vétségre (R. 97.). A rendeletnek a jogorvoslati eljárásra vonatkozó szabályait tovább nem részletezzük, csupán annyit jegyzünk meg, hogy a hétszemélyes tábla megsemmisítő ítéletét az összes periratokkal együtt új eljárás végett a megfelelő szervekhez (R. 98—100.) 3 nap alatt, helybenhagyó ítéletét pedig végrehajtás céljából az elsőfokon eljáró bírósághoz 24 óra alatt köteles megküldeni (R. 103.).

Ha az elsőfokú bíróság ítéletét sem a közvádoló, sem a vádlott nem támadja meg, vagy ha a hétszemélyes tábla elutasítja az ítélet ellen benyújtott folyamodást, *végrehajtásra* kerül sor, amely az illetékes törvényhatóság kötelessége (R. 105.). A törvényhatóság, ha folyamodás nem történt a hétszemélyes táblához, a folyamodási határidő eltelte után azonnal, egyébként a meg-

semmisítésnek helyét nem találó ítélet leérkezése után 24 óra alatt köteles az ítéletet végrehajtani (R. 104.).

Egészen röviden itt emlékezünk meg a *makacssági eljárásról*. Az esküdtzéki rendelet szerint mind a perbefogási törvényszék, mind az esküdtzék, mind a büntető törvényszék eljárhat, sőt köteles eljárni távollévő vádlott ügyében is (R. 25., 86.). Ebben az esetben a közzvádló előterjesztése és bizonyítékai alapján születik meg az ítélet (R. 86.). A csak pénzbüntetést magában foglaló makacssági ítéletet végre kell hajtani, az elmarasztaltat azonban két hónapon belül megilleti az a jog, hogy mulasztásának elfogadható indokát adva, kérhesse új esküdtzék elé állítását (R. 88.). Ezzel szemben a fogságbüntetést rendelő makacssági ítélet, legalábbis a fogságbüntetést érintő részében, új esküdtzéki eljárás nélkül nem hajtható ugyan végre, de az »elítélt vádlottat«, ha másként nem lehet eljárni ellene, a törvényhatóság letartóztathatja és esküdtzék elé állíthatja (R. 89.). Ez utóbbi esetben, bár az eljárást úgy kell lefolytatni, mintha előzőleg nem járt volna még el esküdtzék, a vádlottat felmentés esetén is mindkét eljárás költségeiben marasztalja el a bíróság — kivéve, ha igazolná, hogy alapos ok miatt maradt el az első tárgyalásról (R. 30.).¹²⁸

5

Nem lenne tanulmányunk befejezett és kerek egész, ha nem jelölnék meg az esküdtbíráskodás bevezetéséért vívott küzdelem s az 1848. április 29-i esküdtzéki rendelet történelmi, ezen belül jogtörténeti helyét. Az esküdtzék megteremtéséért folytatott harc történelmi értékelésére, amely egyértelmű történelmi helyének meghatározásával, nem kell sok teret szentelnünk, mert hiszen a tények itt valóban önmagukért beszélnek. Az esküdtzések hívei más területen is a haladásért szálltak sikra, a régi rossz helyére újat és jobbat akartak állítani, annál messzebb mentek el az esküdtbíráskodás *mikéntjét* érintően, minél több részében kívánták megdönteni a feudális társadalmi rendszert, és annál következetesebben küzdöttek az esküdtzésekben megtestesülő új típusú bíróságokért, minél jobban felismerték, hogy a bíráskodás demokratizálása a feudális »igazságszolgáltatás« általuk annyira várt halálát jelenti.

Az esküdtzéki rendelet történelmi értékelését két kortárs, Tánácsics Mihály és a Reform c. lap cikkírója véleményének rövidre fogott ismertetésével szeretnénk kezdeni. *Tánácsics Mihály* két héttel a rendelet megjelenése után rosszállással vette tudomásul, hogy amikor annyi a tenni való az országban, a minisztériumnak nincs szorgosabb dolga, »mint a' sajtónak gyöngé vétségei ellen 108 szakaszból bátyát építeni.«¹²⁹ Ezzel az egyértelműen elutasító állásponttal szemben a *Reform anonym cikkírója* nem vetette el a rendeletet a maga egészében, hanem bíráló megjegyzéseket fűzött hozzá. Legsúlyosabb volt az a kifogása, amely az esküdtzék megalakításának a

¹²⁸ Legalább e helyütt nem hagyhatjuk említetlenül, hogy tanulmányunk 4. pontjának kidolgozásánál nagy segítségünkre volt a Móra Mihály professzor szerkesztésében megjelent »*Büntető eljárási jog*« című kitűnő egyetemi jegyzet.

¹²⁹ *Munkások Ujsága*. 1848. május 14. 7. sz.

rendeletben szabályozott módjával kapcsolatos. Véleménye szerint az esküdtek számát 21-re kellene felmenni, kiknek kiválogatását szélesebb alapról kiindulva és következetesen sorsolással kellene megejteni, mert — mint írta — a széles bázis az esküdtszék életkérdése, »mely nélkül politikai bűnök fölötti eljárásban semmi biztosítékot az érdektelenség ellen nem nyujthatnak«.¹³⁰

Érdeemes nekünk is a Reform névtelenjének észrevételéből kiindulni, ha historikushoz illően akarjuk értékelni az esküdtszéki rendeletet. Ez az észrevétel arról tanúskodik, hogy a rendeletet 1848-ban még polgári oldalról sem tekintette mindenki *elég* demokratikusnak. A magas esküdtképességi cenzus, amelyet egyébként a névtelen nem kifogásolt, és a sorsolás jelentéktelennek mondható területre szorítása valóban sokakat, milliókat zárt el *elève* attól, hogy a bírói hatalom részesévé váljon. A hatalomra került polgárság, illetve a polgárság szerepét játszó volt középnemesség már a polgári forradalom győzelmét követő hetekben ösztöneire hallgatva gondolt arra, hogy érdekei veszélyeztetésével ne lépjen »túl nagyot« előre a burzsoá demokratizmus útján, ösztönösen vagy tudatosan, teljesen egyremegy, hatalmi pozícióinak, politikai vezetőszerpének megőrzésére törekedett.

Az 1848. április 29-i rendelet, elég futólagos pillantást vetnünk egyes szakaszaira, *korai*, közvetlenül a polgári forradalmat követő *burzsoá jogalkotás terméke*. Ebből fakadnak pozitívumai, midőn rendelkezéseit hasonló természetű feudális jogszabályokkal vetjük össze, és ebből erednek negatívumai is, ha viszont egyszerűen csak arra figyelünk fel, hogy a kialakulóban lévő proletariátussal és az ehhez csatlakozó értelmiségiekkel szemben alkalmas eszköznek mutatkozott a polgárság érdekeinek megvédésére. Rendeletünk, mint minden viszonylag haladó jellegű jogszabály, kétarcú: egyrészt visszatekintő, s mint ilyen, leszámol a múlttal, másrészt előrenéző, mert úgy számol a jövővel, hogy a polgári társadalmi rendet fenntarthassa, megvédhesse. Nem részletezzük e jogszabály haladó és nem haladó sajátosságait, ezekre tanulmányunk több helyén már utaltunk, de annyit végső konklúzióként mégis megállapítunk, hogy az 1848. április 29-i esküdtszéki rendelet olyan polgári jellegű büntető eljárási jogszabályunk, amely először szakított a feudális eljárással, és amely minden korlátozottsága ellenére először tett kísérletet szélesebb, természetesen csak a polgársághoz hű néprétegeknek a bírói hatalom gyakorlásába való bevonására.

¹³⁰ Reform. 1848. június 22., 25. 23., 24. sz.

FÜGGELEK

1.

Deák Ferenc igazságügyminiszter 1848. ápr. 29-i esküdtzéki rendelete.¹

Az 1848. XVIII-dik törvénycikkely felhatalmazta a' ministeriumot, hogy a' büntető eljárásról szóló 1844-diki országgyűlési törvényjavaslat' elvei szerint a' sajtóvétségek felett ítélendő esküdtzések' alakítását ideiglenesen eszközölje;² — ehhez képest rendeltetik:

1. §. A' sajtóvétségek' megítélésére minden törvényhatóságban külön esküdtzék leend.

2. §. Minden^a törvényhatóság köteles a' jelen rendelet' vétele után legfeljebb 14 nap alatt a' kebelében lakó mindazon egyéneket összeírtni, kik esküdtzéki tagságra képesek.

3. §. Képesek pedig mindazok, kik életkoruknak 24-ik évét már elérték, 's a' 60-ik évét még túl nem haladták, és ezenfelül évenkénti 200 frt. tiszta jövedelemmel bírnak; — úgy azok is, kik ha mindjárt annyi jövedelmök nem volna, 's életkoruknak 24-ik évét nem töltötték volna is be:

a) nyilvános oktatók, vagy^b oktatói segédek,

b) magyar tudós társasági tagok,

c) bölcsészet, törvény, 's orvosi tudományok' tudorai, és okleveles sebészek,

a Békey István fogalmazatában (a következőkben B. f.): „Mindenk”.

b B. f.: „és”.

¹ Kiadásunkban a rendeletnek a törvényhatóságokhoz nyomtatásban megküldött szövegét *betűhíven* közöljük. A helyesírási eltérésektől (sajtóhibáktól) eltekintve ezt a szöveget hozza nyilvánosságra a *Pesti Hírlap* 1848. május 1-, 2-i (44., 45.) száma is. — Az a, b, c...jegyzetekben azokra a nem pusztán helyesírási jellegű módosításokra hivatkozunk, amelyek Deák Ferenc igazságügyminiszter és Szalay László osztályigazgató közremunkálása eredményeként Békey István igazságügyminisztériumi segédfogalmazó rendelettervezetétől a miniszter által kiadott végleges szöveghez vezettek.

² Vö. az 1848: XVIII. tc. *Sajtótörvény* (a következőkben St.) 17. §-ával, amely kimondja: »A sajtóvétségek fölött nyilvánosan, esküdtzék íté. A ministerium felhatalmaztatik, hogy szorosan a büntető eljárásról szóló mult országgyűlési javaslatnak elvei szerint, az esküdt-bíróságok alakítását rendelet által eszközölje.

Megjegyeztetvén a 39-ik §-ra: hogy esküdtzéki képességre 200 forint évenkénti jövedelem kívántatik; a VIII-ik fejezetre pedig, hogy a főigazítószer hatóságával, ideiglenesen, a hétszemélyes tábla ruháztatik fel.« (A törvényi hivatkozásokat itt és a következőkben is a *Corpus Juris Hungarici* 1896. évi kiadásából vesszük.)

- d) hites ügyvédek, és mérnökök,
- e) községi jegyzők.

4. §. Ellenben eskütszéki képességgel egyáltalában nem bírnak:

- a) egyházi személyek,
- b) szolgálatbeli, és nyugdíjazott katonák,
- c) bírák, és közvádlok,
- d) szolgák, napszámosok, és írástudatlanok,
- e) azok kik nem látnak, vagy nehézhallásuak.

5. §. Elkészülvén az eskütszéki képességgel bírók' özves lajstroma, választ a' törvényhatóság egy három tagból álló bizottmányt, mely azon lajstromot átnézi, 's ha abba hibák csúsztak volna be vagy azért, mert ollyas egyének maradtak ki belőle, kik a' törvénytiszta képességgel bírnak, vagy azért, mert ollyanok vezettek az összeírásba, kikben azon képesség hiányzik, — és illy hibák miatt panasz tételik: azokat kiigazítja, 's az átnézett és illetőleg kiigazított lajstromból a' szolgálatbeli lajstromot elkészíti.

6. §. Ezen szolgálatbeli lajstrom' elkészítésének módja következő leendő:

Az említett bizottmány kijelel az eskütszéki képességgel bírónak özves lajstromából legalább 72, 's legfelebb 144 tagot, 's azoknak neveit, mindenikét külön papirtekercsre írva, 's egy edénybe vetve, nyilvános ülésben egymásután kihuzatja, és azon sorban, melyet ekképen a' sors határozott el, külön lajstromba vezeti, még pedig^c osztályonként ollyképen, hogy minden osztály 36 tagból álljon, következőre, az első 36 teendi az első osztályt, a' második 36 a' másodikot, és így tovább.

7. §. Az illy módon készített 's osztályozott szolgálatbeli^{cs} lajstromban foglaltakból fognak a' jövő országgyűlésnek további rendelkezéseig minden sajtóvétségi esetben az eskütszékek alakulni, és pedig első évnegyedben az első osztályból, másodikban a' második osztályból, 's így tovább.

8. §. Az eskütszékek 12 tagból fognak állani, határozat' hozatalára mind a' 12 tagnak jelen- és együttléte szükséges.

9. §. Alakításuk' módjáról az alább következő 34—44 §§. bővebben rendelkeznek.^d

10. §. Tartozik továbbá minden^e törvényhatóság a' jelen rendelet' vétele után legfelebb 14 nap alatt, sajtóvétségekre egy, vagy ha szükségesnek találtatnék, több bűnvizsgáló birót tisztviselői közül kijelölni, — valamint egy, vagy a' szükséghez képest több közvádlót választani.

11. §. Tartozik végre minden törvényhatóság 13 tagból álló perbefogási törvénytiszket választani, melyhez elnökül a' törvényhatóság' rendes elnöke adatik, 's mellynek csak olly egyének lehetnek tagjai, kik a' felebb körülirt eskütszéki képességgel bírnak.

12. §. Ezen törvénytiszkeknek tiszte egyedül azon kérdés iránt végezni: valljon a' sajtóvétség miatt vádlott, vagy bépanaszlott perbefogatandó-e vagy sem?

13. §. Minthogy az eskütszéki tagok^f csak azon kérdés felett határoznak: ha valljon a' vádlott vétkes-e vagy sem? szükséges egy bíróság, mely a'

c B. f.: „és pedig”.

cs B. f.: „szolgálati”.

d B. f.: „fognak rendelkezni”.

e B. f. javítatlanul: „mindenik”.

f B. f. javítatlanul „az eskütszékek” helyett: „az eskütszékek”.

törvényt a' vádbeli esetre alkalmaztatva, a' vétkesnek talált vádlottra ítéletképen kimondja a' törvényszabta 'büntetést, 's melly egyszersmind az egész eskütszéki eljárást vezeti.

14. §. Ezen tisztet minden törvényhatóságban külön, egy a' törvényhatóság által, már most előre megválasztandó bíróság fogja minden sajtóvétségi esetben teljesíteni.

15. §. Álland pedig ezen bíróság egy elnökből, két ülnökből, és egy szavazat nélküli jegyzőből, kik a' jövő országgyűlésnek további rendelkezéseig az 1848. XXVIII-ik³ törvénycikkely' értelmében elmozdíthatlanok, 's kiknek^g rendes fizetések nem leend ugyan, de hivatalos foglalkozásuk' idejére, az elnök 6 frt, az ülnökök 4 frt, 's a' jegyző 3 frt napi díjt kapnak a' törvényhatóság' pénztárából, 's a' mennyire a' törvényhatóság' székhelyén nem lagnának, hivatalos utazásaik' költségei is meg fognak ugyanazon pénztárból térítetni.

16. §. Sajtóvétségekre nézve a' birói illetőségről az 1848. XVIII. törvénycikkely' 23. §-a rendelkezik;⁴ minden egyes esetben tehát azon kérdést, hogy a' sajtóvétségről vádlott mellyik törvényhatóság' eskütszéke elébe léssen állítandó, a' most idézett §. szerint kell megítélni.

17. §. Az előforduló sajtóvétségek vagy ollyasok lesznek, mellyeknél a' közvádoló hivatalos kivánatára történik a' vizsgálat és közkereset alá vétel, vagy ollyasok, mellyekre nézve csak a' sértett fél panaszára indíthatatik meg a' közkereset;⁵ amazok az 1848. XVIII. törvénycikkely' 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. §§-ban — emezek a' 11. és 12. §§-ban⁶ irattak körül; mindnyájokra nézve

g B. f. utólagos betoldás: „kiknek”.

³ Elírás, helyesen 1848: XXIX. tc.

⁴ St. 23. §. Midőn a keresetet a közvádoló hivatalból indítja meg, az, ugyanazon hatóság esküdt-bírósága által ítéltetik el, mellynek kebelében a vádlott lakik, vagy hol a mű megjelenvén, az aláírt példány beadása történt.

Midőn pedig a kereset a panaszló fél folyamodására indítatik meg, a melly hatóságban a panaszló fél lakik, az úgy abban is elítélhetetik.«

⁵ Vö. a St. 18—20. szakaszaival: »18. §. A jelen törvény 3. 4. 5. 6. 7. 8-ik §§-ai eseteiben, az illető közvádoló hivatalos kivánatára történik a vizsgálat és közkereset alá vétel.

19. §. A jelen törvény 9. és 10-ik §§-ai eseteiben csak az illető testületek által hozott határozat folytában indíthatja meg a közvádoló a megtorló keresetet.

20. §. Egyéb esetekben a kereset csak az illetőnek panaszára indíthatatik meg.«

^v St. »3. §. Ki valamely bűn, avagy vétség elkövetésére, egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján, és a bűn, avagy vétség valósággal el is követetik, a felhívó, mint bűnrészes tekintetvén, a köztörvények súlya szerint büntetetik.

4. §. Ki valamely bűn, avagy vétség elkövetésére, egyenes és határozott felhívást tesz sajtó útján, de annak nem lón semmi következménye, mint bűnkisérítő tekintetvén, a köztörvények súlya szerint fog büntetetni.

5. §. Ki a nyilvános köz- és vallásos erkölcsiségből, a a tisztességes erkölcsökből csufot üz, 1 évre terjedhető fogsággal, és 400 forintig emelkedhető pénzbürrésséggel büntetetik.

6. §. Ki a magyar szent korona alá helyezett terület tökéletes álladalmi egységének, ki a sanctio pragmaticánál fogva megállapított, s az uralkodóház közösségében létező birodalmi kapcsolatnak tetteles felbontására igaz; ki az alkotmány erősztakos megváltoztatására s a törvényes felsőség elleni engedetlenségre lázít, s bűnök elkövetésére hív fel és buzdít, négy évig terjedhető fogsággal, és 2000 forintig emelkedhető büntetéssel fog büntetetni.

7. §. Ki a felség személyének sérthetlensége, a királyi székbeli örökösödésnek megállapított rende ellen kikel, avagy a királynak magas személye ellen sértést

azonban egyiránt áll, hogy az elkövetett sajtóvétség⁷ bejelentésének, — esz-
közöltessék ez bár tiszti vádlevél⁸, vagy magán panasz⁹ képében, — mindig a'
bűnvizsgáló bírónál kell történni, 's mindig szabatosan és világosan kell ki-
jelelnie azon vétséget, mellynek megfenyítését szorgalmazza, különben egyszé-
rűen félretételek.⁷

18. §. A' bűnvizsgáló bíró, mihelyest a' vád, vagy panasz elébeterjesztetett,
a' bévádolt, vagy bépanaszlott nyomtatványokat, vagy metszvényeket, ha
szükségesnek tartja, tüstént zár alá veheti, 's ezen eljárásáról rendes jegyző-
könyvet viszen;⁸ — mindenesetre azonban, kihallgatván mind a' vádlottat,
mind azon személyeket, kiket ez utóbbi, vagy a' közvádoló, vagy a' panaszló
mint olyanokat jelel ki, kiknek a' vádra és védelemre szolgáló bármilly kö-
rülményről tudomásuk van, a' vizsgálatot minél előbb berekesztetni tartozik.

19. §. Eljárását a' bűnvizsgáló bíró körülményesen írásba foglalni, és jegy-
zőkönyv⁹ alakjában szerkesztetni köteles, mellynek elején az 'eljárás' helyét,
évét, és napját, úgy a' vizsgálatra alkalmat szolgáltatott okokat megemlítvén,
a' kiviláglott körülményeket híven elősorolja, tartozván az ekkép szerkesztett,
's általa aláírt jegyzőkönyvet a' bévádolt, vagy bépanaszlott nyomtatvánnyal,
vagy metszvénnel, 's a' vizsgálatközben beérkezett többi mellékletekkel egye-
tekintése után, ha véleménye szerint a' bűnvizsgálat kimerítve nincsen, a'
bűnvizsgáló bírót az előforduló hiányok⁹ kijelelése mellett a' bűnvizsgálat⁹
folytatására azonnal felhívja, ki is a' hiányok⁹ pótlása után az irományokat
a' közvádolóknak újra beküldeni köteles.

20. §. Az ekkép szerkesztett jegyzőkönyv⁹ nyomán készült vádirat, ezen
jegyzőkönyvvvel együtt, a' törvényhatóság⁹ rendes elnökéhez küldetik be, ki
a' perbefogási törvényszéket legfelébb harmad napra tartozik egybehívni.

h B. f.: „ki”.

követ el, hat évig terjedhető fogsággal, és 3000 forintig emelkedhető pénzbírság-
gal büntetettik.

8. §. Ki az uralkodóház tagjai ellen követ el sértést, 4 évig terjedhető fog-
sággal, és 2000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetettik.

9. §. Ki a közbéke és csend erőszakos megzavarására lázít, két évig terjed-
hető fogsággal, és 1000 forintig emelkedhető pénzbírsággal büntetettik.

10. §. Ki törvény által alkotott valamely hatóságot vagy testületet rágalmak-
kal illet, két évig terjedhető fogsággal, és 1000 forintig emelkedhető pénzbírság-
gal büntetettik.

11. §. Ki valamely köztisztviselőt vagy közmegbízásban eljárót, hivatalos
tetteire vonatkozólag rágalmakkal illet, egy évig terjedhető fogsággal és 600 frtig
emelkedhető pénzbírsággal büntetettik.

12. §. Ki magán személyt rágalmakkal illet, hat hónapig terjedhető fogság-
gal és 300 fira emelkedhető pénzbírsággal büntetettik.

Egyszersmind a panaszkodónak okozott pörlekedési költségekben és a közzé-
tétel által reá nézve előidézett károokban is a panaszkodó részére el fogván
marasztatni.«

⁷ Vö. a St. 21. szakaszával, amely kimondja: »Ugy a közvádoló, mint a pa-
naszoló fél, vádlevelében tartozik szabatosan és világosan kijelelni azon izgatást,
felhívást, sértést, meggyalázást, megbecstelenítést, mellyet megtoroltatni kíván,
különben a bűnvizsgáló bíró által kívánatától egyszerűen elmozdítottatik.«

⁸ Vö. a St. 22. szakaszával, amely így rendelkezik: »A bűnvizsgáló bíró a vád
feladása után a nyomtatványokat vagy metszvényeket, ha szükségesnek itéli, tüs-
tént zár alá veheti, mely eljárásáról rendes jegyzőkönyvet készít.

Ha a vád alól a bepanaszlott feloldoztatik, a lezárólatkat a vizsgáló bíró kö-
teles, 200 ft. büntetés terhe alatt, azonnal kiadni.«

21. §. Egybegyűlvén a' perbefogási törvényszék, melly nyilvános ülésben tárgyal,ⁱ de végzést zárt ajtónál hoz, — először a' bűnvizsgáló bírónak jegyzőkönyve, 's ennek mellékletei olvastatnak fel, vagy mutattatnak be, azután a' közvádoló véleménye. Midőn^j a' perbefogási törvényszék, végzeshozatal végett, külön terembe vonul^k vissza, az elnök azon kérdést teszi fel a' törvényszék' tagjainak:^l »meg vannak-e győződve, hogy a' vádlott az előterjesztett bizonyítékoknál fogva a' vádlelvelben kijelelt sajtóvétség miatt igazságosan perbefogathatik?« A' szavazás élő szóval történik, de máhelyest csak egy tag kívánja, titkossá alakul át, 's a' perbefogásnak csak akkor van helye, ha a' többség, tehát 13 szavazat közül legalább 7 a' feltett kérdésre »igen«nel felel.

22. §. Jegyzőkönyv a' perbefogási törvényszék' üléséről nem vitetik, hanem az elnök a' végzeshozatal' értelmében az illető közvádoló véleményre ezt írja: »a' vádlott ellen a' perbefogásnak helye van«, — vagy ezt: »a' vádlott ellen a' perbefogásnak nincsen helye«, mi megtörténvén, hozott végzésével a' perbefogási törvényszék a' nyilvános tanácskozási teremben megjelenik, 's itt a' végzést az elnök felolvassa.

23. §. A' perbefogás alól felmentő végzés a' vádlottal haladék nélkül írásban közöltetik, 's ilyenkor a' netalán lezárolt nyomtatványokat, vagy metszvényeket a' vizsgálóbíró köteles 200 ft. büntetés' terhe alatt azonnal kiadni.⁹

24. §. A' perbefogást elrendelő végzés a' perbefogottnak az eskütszék' elébe idézéssel együtt adatik tudtára.

25. §. Perbefogást megrendelő, vagy az alól felmentő végzés olly vádlott ellen is hozattathatik, ki vagy makacsságból, vagy egyéb oknál fogva távol van.

26. §. A' közvádoló, perbefogás' esetében legfelebb három nap alatt tartozik a' 13-ik §. alatti bíróság' elnökét eskütszék' tartására felhívni, 's a' vádlevelet kezéhez küldeni.

27. §. A' vádlevelnek magában kell foglalnia:

- a) azon nyomtatványnak, vagy metszvénynek pontos megjelelését, 's azon helyeknek, vagy részeknek felemlítését, mellyeken a' vád alapul,
- b) azon vétség' megnevezését, melly miatt^{ly} a' vádlott perbefogott, 's a' törvény' azon szakaszának felhívását, mellybe a' vádbeli vétség ütközik,^m
- c) a' bevádolt személy' nevét, polgári állapotát, lakását, tartozkodásiⁿ helyét,
- d) azon tanuk', és műértők' lajstromát, kiknek megjelenését az eskütszéki tárgyalás' alkalmával a' közvádoló szükségesnek tartja.

28. §. A' vádlevel két párban küldetik be az elnökhez, ki a' fennforgó körülményekhez képest az idézési határidőt bennök kijeleli, 's erről a' törvényhatóság' elnökét az eskütszéki tagok' berendelése végett is nyomban értesíti.

i B. f.: „tanácskozik”.

j B. f.: „mire megnyilván, és berekesztetvén a tanácskozás”.

k B. f.: „vonulnak”.

l B. f.: „a' törvényszék' tagjainak' helyett: „mekik”.

ly B. f.: „mellynél fogva”.

m B. f.: a jelek szerint Deák betoldása: „'s a' törvény' azon szakaszának felhívását, mellybe a' vádbeli vétség ütközik”.

n B. f. javítatlanul: „vagy tartozkodási”.

⁹ Ld. a St. 22. §. 2. bekezdését, amelyet a 8. jz.-ben közöltünk.

29. §. A' 13-ik § alatti törvényalkalmazó bíróság' elnökének aláírásával ellátott vádlevél' egyik párja a' közvádlónak visszaadatik, a' másik pedig legalább 14 nappal a' megjelenési határidő előtt a' vádlottnak kezéhez szolgáltatik. Ezen 14 naphoz még annyi nap toldatik, mennyi hat hat órai távolságra fekszik a' vádlott' lakhelye az ítélő eljárás' székétől.

30. §. Midőn a' vádlott a' maga védelmére tanukat vagy müértöket kíván az eskütszék elébe rendeltetni, tartozik azokat a' vádlevélnek vétele után 3 nap alatt a' bíróság' elnökének kijelelni.

31. §. A' vádló 's a' vádlott által berendeltetni kívánt tanuk' és müértök' lajstroma,^{ny} melyre a' bíróság' elnöke az általa kitűzött megjelenési napot feljegyezi, a' bünvizsgáló bírónak adatik ki, 's ennek kötelessége a' tanukat és müértöket a' kitűzött határidőre berendelni.

32. §. A' vádlott nem-ügyvédet is választhat védőjének; ha védőt választani vonakodnék, a' bíróság a' helybeni ügyvédek' sorából rendel egyet védelmére.

33. §. A' per' felvételére kijelelt nap' halasztásának csak azon esetre van helye, ha a' bíróság a' közvádlónak, vagy a' vádlottnak e' részben előadott okait érvényeseknek találja.

34. §. A' törvényhatóság' elnöke, mihelyest a' 28. §. értelmében a' bíróság' elnökének értesítését veszi, az illető eskütszéki osztályt, azt t. i. melyen azon évnegyedben a' szolgálat' rende vagyon, a' tárgyalásra kitűzött napot megelőző napnak estéjére berendeli.

35. §. A' meg nem jelent, vagy idő előtt 's engedelem nélkül eltávozott eskütt, ha kimaradásának, vagy eltávozásának nyomós okát nem adhatja, 100 ftig terjedhető bírságban marasztatik el.

36. §. Megérkezvén a' tárgyalás' napja, az ülés' megnyitása előtt, de a' közvádlónak 's a' vádlottnak és védőjének, valamint szintén a' szolgálatra berendelt eskütszéki tagoknak — kiknek névsora már kétnappal azelőtt, mind a' közvádlóval mind a' vádlottal elnökileg közöltetett — jelenlétében a' bíróság' elnöke felolvassa a' szolgálatra berendelt eskütszéki tagok' neveit, hogy ekképen mindannyinak jelenlétéről meggyőződjék.

37. §. Ha a' beérkezett eskütszéki tagok nincsenek 36-an, akkor a' megjelentek az eskütszéki képességgel bíró helybeli egyének közül szabad választás által azonnal kiegészítik magokat.

38. §. Együtt levén a' 36 eskütszéki tag, mindeniknek neve külön papírra feliratik, 's ugyanazonegy edénybe vettetik.

39. §. Az eskütszéki eljárásnál mind a' vádlott mind a' közvádló azon joggal bír, hogy az eskütszéki szolgálatra kijelelt 36 eskütszéki tagok' sorából^o mindenik külön külön 12 tagot határozottan visszavethet a' nélkül, hogy ezen visszavetésnek okát adni köteles volna. Ugyanazért, midőn az eskütszéki tagoknak a' felebbi 38-ik § szerint egy edénybe vetett neveit a' bíróság' elnöke egymás után kihuzza, minden kihuzott névnel megkérdeztetik a' közvádló is a' vádlott is: ha azon tag ellen, kinek neve épen kihuzatott, akar-e visszavetési jogával élni?

40. §. Ha 12 olly tagnak neve lett már kihuzva, kik ellen sem a' közvádló sem a' vádlott visszavetési jogukkal nem éltek, e' 12-ből fog alakulni az

ny B. f. utólagos betoldás: „lajstroma”.

o B. f. „tagok' sorából” helyett: „tagból”.

eskütszék; ugyanazért, a' nevek' kihuzása mindaddig folytattatik, míg vagy ilyen 12 tag össze nem került, vagy míglen visszavetési jogukat mind a' közvádlo, mind a' vádlott teljesen kimerítették, mert ez utolsó esetben, midőn t. i. mind a' közvádlo mind a' vádlott különkülön 12, és így öszvesen 24 kihuzott tag ellen éltek már a' visszavetési joggal, azon 12 tag, kiknek nevei az edényben maradtak, képezendik minden visszavetés nélkül az eskütszékot.

41. §. Midőn ugyanazonegy sajtóvétségért több vádlott együtt fogatott perbe, valamennyi együtt véve vethet vissza csak 12 tagot, 's az iránt, hogy e' jogot közösen, vagy magok közt felosztva miként gyakorlandják, egymásközt értekezhetnek.

42. §. Midőn a' közvádlo nem akar visszavetési jogával élni, vagy midőn azt a' teljes számig ki nem meríti, szabadságában áll, jogát a' vádlottnak általengedni.

43. §. Az eskütszék' tagjai tárgyalás előtt ezen esküt fogják letenni: Esküszöm az élő istenre, hogy a' tárgyalás' egész folyamára lelkiismeretesen figyelmezek, 's féltetéven kedvezést, félelmet, gyűlölséget, és minden személyes tekinteteket, egyedül az előadandó vád' és védelem' egymáshoz mért erősségei és okai' nyomán, saját belső meggyőződésem szerint, igazán, szabadon, és becsületesen ítélek. Isten engem úgy segítjen.

44. §. Minthogy megtörténhetik, hogy a' megalakult eskütszék' 12 tagjai közül a' tárgyalás' folytában valamelyik megbetegszik, az eskütszéki határozat' hozatalához pedig 12 tagnak együttléte múlhatlanul szükséges, joga leend a' bíróság' elnökének, azon 12 tagon felül, kikből a' felebbi §§. szerint az eskütszék alakult, a' többi vissza nem vetett tagokból még kettőt fel-eketni, 's ezek ama 12 taggal együtt az egész tárgyaláson jelen leendenek, de a' határozat' hozatalában csak akkor vesznek részt, ha ama 12 tagok közül valamelyik megbetegedettnek helyét pótolják.

45. §. Az eskütszékek előtti tárgyalás nyilvános és szóbeli leend.

46. §. A' bíróság' elnöke köteles azon esetre, ha eljárásközben tolmácsra lehetne szükség, alkalmas egyénről előre gondoskodni, 's ezt a' tárgyalás' megnyitása előtt arra^p megesketni, hogy tisztében lelkiismeretesen fog eljárni.

47. §. Szükséges lévén, hogy az esküttek az ülés' lefolyása alatt folytonosan szemmel tarthassák a' vádlottat, hogy ne csak nyilatkozásait hallják, hanem azt is láthassák, milly hatással vannak reá a' fölhozott bizonyítékok: ez oknál fogva tárgyalás közben a' bíróságtól, ügyvédektől, felektől és tanuktól, úgy a' hallgatóságtól elkülönített helyen a' vádlottal szemközt foglalnak helyet.

48. §. A' vádlott az eskütszék^q előtt szabadon jelenik meg.

49. §. A' bírósággal szemközt korlátokkal elkülönített hely rendeltetik a' hallgatók' számára, kiknek a' csendet zavarni semmi módon sem szabad.

50. §. A' bíróság' elnökének tiszte lévén az egész eljárást vezetni, 's az ülsébeni rendről gondoskodni, ennek fentartására adott parancsai pontosan és nyomban teljesítendőek.

51. §. Védőjével tárgyalásközben a' vádlott szabadon értekezhetik, csak akkor nem, midőn hozzá a' bírák, vagy az esküttek, vagy a' közvádlo által

p B. f. utólagos betoldás: „arra”.

q B. f. javítatlanul: „eskütbíróság”.

kérdés intéztetik. Ha a vádlott, vagy védője azt tartaná valamely kérdésről, hogy ezt hozzá nem kellett volna intézni, ezelleni kifogását megteheti.

52. §. A tárgyalást a bíróság elnöke a vádlottnak kereszt és vezeték neve, születéshelye, állapota s életkora iránti kérdésekkel nyitja meg.

53. §. Megnyitvatván ekkép a tárgyalás, ez minden megszakadás, s a külvilággali minden közlekedés nélkül mindaddig folytatandó, míg az esküttek határozatot hoztak a vétkesség kérdésében. Az elnök csak annyi időre függesztheti fel a tárgyalást, mennyi a bírák, esküttek, tanuk és vádlottak kipiherésére szükséges.

54. §. Az elnök, miután a felebb említett kérdéseket a vádlotthoz intézte, a közvádolóhoz, és védőhöz fordul, emlékeztetvén őket a törvény iránti tiszteletre, és azon kötelességökre, melly szerint jogaik gyakorlatában illedelemmel tartoznak eljárni.

55. §. Mindenek előtt a perbefogó végzés, s a vádlevél olvastatnak fel a jegyző által, azután, ha a vádlott nem akar már előre az ügy felől nyilatkozni, a kérdéses nyomtatványok, vagy metszvények bemutatása s illetőleg felolvastatása után, a vallomástételeik előtt megeskertetendő tanuk és müértök kihallgattnak.

56. §. Vallomása közben a tanú, vagy müértő félbe nem szakaszthatatik, ennek berekesztése után azonban a vádlottnak vagy védőjének joga van a tanuhoz kérdéseket intézni, s az ellene vallottaknak személyes hitelessége, és előadása ellen mind azt felemlíteni, mi támaszul szolgálhat a védelemnek.

57. §. A megbecstelenítő, meggyalázó, sértő állítások bebizonyítására nézve az 1848: XVIII-ik törvényzcikkely 24-ik s 25-dik §-aiban¹⁰ foglalt külön rendelkezés szolgálandó sinormértékül.^r

58. §. A bírák, az esküttek s a közvádoló mindazon kérdéseket intézhetik a tanukhoz, mellyeket az ügy kifejlésére szükségeseknek gondolnak.

59. §. A bünvizsgálati irományok egyes pontjai a bírák, esküttek, közvádoló, vagy védő kívánságára a jegyző által felolvastatnak, de a bünvizsgálati írott tanuvallomások csak annyiban olvastatnak fel, mennyiben a tanuknak élöszóvali, s az eskütszék színe előtti kihallgatása, időközben történt haláluk miatt, vagy egyéb oknál fogva lehetetlenné vált.

r Az egész szakasz Szalay László szövegezése. B. f. eredetileg e két szakasz állt: „57 §. Az 1848-ik XVIII-ik törvényzcikkely 24-ik §-nak rendeletéhez képest a megbecstelenített, meggyalázó, sértő állítások bebizonyítása nem engedtetik meg, kivéven ha valaki mint tisztviselő, vagy közmegbizott cselekedett, és a felhozott tények e körbeli eljárására vonatkoznak. Ez esetben, ha a tény bebizonyittatik, a vádlott tette számítás alá nem jöhet, kivéven azon megbecstelenítést, melly annak folytában megtörtént a nélkül, hogy magából a tetteből szükségképen következett volna.

58 §. Az idézett törvényzcikkely 25 §-nál fogva a meggyalázott, megbecstelenített panaszló fél, erkölcsi magaviselete mellett tanukat hallgathat ki, de a vádlott annak erkölcsisége ellen tanu kihallgatását nem követelheti.”

s B. I. az 58., 59. és 60. §. szám helyett eredetileg 59., 60. és 61. §. szám állt.

¹⁰ St. »24. §. A megbecstelenítő, meggyalázó, sértő állítások bebizonyítása nem engedtetik meg, kivéven, ha valaki, mint tisztviselő, vagy közmegbizott cselekedett, és a felhozott tények e körbeli eljárására vonatkoznak.

Ez esetben, ha a tény bebizonyittatik, a vádlott tette számítás alá nem jöhet, kivéven azon megbecstelenítést, melly annak folytában még történt, a nélkül, hogy magából a tetteből szükségképen következett volna.

25. §. A meggyalázott, megbecstelenített panaszló fél erkölcsi magaviselete mellett tanukat hallgathat ki, de a vádlott, annak erkölcsisége ellen, tanuk kihallgatását nem követelheti.«

60. §. Az elnöklő bírónak tájékoztatására ismételve megjegyeztetik,^{sz} hogy a' tárgyalásnak szóbelinek^t kell lenni. Az eskütszéki institutióknak egyik alapelve szerint csak az előszóvali tárgyalás,^{ty} nem pedig holt írományok' utján eszközöltethetik a' kiviláglás; ez oknál fogva az úgynevezett informatióknak az esküttek közötti kiosztogatása is tilos. Illyes emlékiratokban már előre fejtegettetvén az ügy, olyas érzelmek' befolyása alatt jelenhetnének meg tárgyaláskor az esküttek, mellyek őket azon kötelességök' teljesítésében gátolnák, miszerint letett hitőknél fogva egyedül az ülésben előadandó vád és védelem' egymáshoz mért erősségei' nyomán tartoznak határozatot hozni.

61. §. Midőn a' tárgyalásból valószínűséggel kiviláglík, hogy valamely tanu, vagy műértő tudva hamis bizonytságot tett, azon tanu vagy műértő^u letartóztatandó, 's ellene a' bűnvizsgálat elrendelendő.

62. §. A' bíróság' elnöke akár a' közvádoló', akár a' vádlott' kivánatára, 's önmagától is, ha a' kiviláglás' eszközlésére szükségesnek tartaná ülés-közben új tanukat, vagy műértőket is rendelhet be kihallgatás végett.

63. §. Kihallgattatván ekkép a' tanuk és műértők, a' közvádoló a' vád' pontjait, a' vádlott 's ennek védője pedig a' védelem pontjait összefogják; a' közvádoló a' védelemre válaszolhat, de a' végszó mindig a' vádlottat, és védőjét illeti.

64. §. Berekesztetvén a' vitázat, az elnök pártatlanul köteles összegezni (reassumálni) az egész tárgyalást. Az összegezés' módjának és terjedelmének meghatározása az elnök' bölcsességére bízatik, de ennek semmi esetre sem szabad személyes véleményét a' fenforgó ügyről nyilvánítani, tiszte csak abban állván, hogy az esküttek előtt minél nagyobb világosságba helyezze a' vád és védelem' erősségeit, hogy az ügyet egyszerű alkatrészeire visszavezesse, 's hogy külön válaszszon tőle minden idegenszerűt, mi az esküttek' figyelmét más felé térítvén, őket tévedésbe hozhatná.

65. §. Az összegezés után az elnök felteszi az esküttek által megfajtott kérdéseket.

66. §. Ezen kérdéseknek mindenkor a' vádbeli vétség' minőségéhez alkalmazottaknak, de egyszersmind olly tisztáknak, és határozottaknak kell lenni, hogy azokra az eskütszék mindig egyszerűen »igen«nel, vagy »nem«mel felelhessen; egyik kérdésnek minden esetben annak kell lenni: »valljon meg vannak-e az előadottak után lelkiismeretőkben győződve az eskütszéki tagok, hogy a' vádlott cselekedte azt, miről a' vádlevélben vádoltatik?« egy másik kérdésnek pedig azt kell tartalmazni: »valljon az, mit a' vádlott cselekedett, olly cselekvés volt-e, minőnek az a' vádlevélben állítatik?« Így, például, midőn valaki arról vádoltatnék, hogy sajtó' útján közölt valamely iratában a' törvényes felsőség elleni engedetlenségre lázított, egyik teendő kérdés az volna: »valljon az előadottak után meg vannak-e az eskütszéki tagok lelkiismeretőkben győződve, hogy a' vádlevélben felhozott azon iratnak valósággal a' vádlott volt szerzője?« egy másik kérdés pedig az volna: »valljon meg vannak-e arról is győződve, hogy azon iratnak a' vádló által kijelelt szavai valósággal lázító a' törvényes felsőbbség ellen?«

sz B. f. javítatlanul: „ide jegyeztetik”.

t B. f.: „lényegesen szóbelinek”.

ty B. f. javítatlanul: „tárgyalás momentumai”.

u B. f. „tanu vagy műértő” helyett javítatlanul: „tag”.

67. §. A' mondott kérdéseken kívül egyes esetekben más olly kérdések is fejlődhetnek ki a' körülményekből, mellyeknek az eskütszék általi eldöntése szükséges. Ezek minden egyes esetben a' bíróság' belátására bízzák.

68. §. A' bíróság által feltett kérdések mellé, úgy a' közvádoló mind a' vádlott, még más kérdések' iktatását is kívánhatják, mellyek iránt a' bíróság határozni köteles.

69. §. Az elnöklő bíró a' jegyző által írásba foglalt kérdéseket aláírja, 's általadja a' perbeli oklevelekkel együtt — a' bűnvizsgálati írott tanútételek' kivételével — az eskütteknek, figyelmeztetvén ezeket: hogy a' törvény annál-fogva bizta a' »vétkes«-nek vagy »nem vétkes«-nek kimondását szabad és független polgárokra, mert e' kérdésben az ember' élő lelkiismerete biztosabban itél, mint a' holt szabályok;^v — hogy a' törvény nem kéri tőlök számon, mi által, 's miért éreznek magokban meggyőződést, nem adott elejökbe szabályokat, mellyek szerint a' bizonyítékok' teljessége, a' próbák' igazságos volta mérendő, nem parancsolja, hogy minden tényt igaznak ismerjenek már azért, mert ennyi vagy annyi tanuktól állíttatik, hanem csak azt hagyja² meg nekik, hogy aggódó gondossággal figyelmezzenek a' tárgyalás' egész folyamára, 's most már magokba szállva, tiszta lelkiismerettel kérdjék meg magoktól: valjon úgy a' vádlott ellen, mint mellette felhozott próbák és erősségek miként hatottak ítélőtehetségökre, 's igaz meggyőzések szerint részrehajlás nélkül, és férfiakhoz illő bátorsággal mondják ki az elejökbe terjesztett vádra nézve a' felhozott bizonyítékok' nyomán a' »vétkest«, ha a' vádlott vétkes, — a' »nem vétkest« ha a' vádlott nem vétkes.

70. §. Ezen figyelmeztetés után az esküttek határozat' hozatala végett a' számukra készen tartott szobába visszavonulnak. Ugyanekkor az ítélet' kihirdetéseiglen a' vádlott is eltávozhatnak.

71. §. A' szobájokba visszavonult esküttekhez senki sem mehet be, 's a' határozat' hozatala előtt ők sem távozhatnak el. Ennek eszközlésére a' terem' ajtaja elébe őr állíttatik, 's csak az elnöknek írásban adott engedelmével jöhetnek érintkezésbe a' külvilággal.

72. §. Az esküttek a' tanácskozás' megnyitása előtt főnököt választanak magoknak, ki a' megfejtés végett nekik általadott kérdéseket előttök fölolvassa.

73. §. A' mint a' főnök egyenkint felolvassa a' feltett kérdéseket, úgy döntetnek el szavazással egymásután.

74. §. A' szavazás élő szóval történik, de mihelyest csak egy tag kívánja, titkossá változik át. »Igen« vagy »nem« ennyiből áll az egész szavazat.

75. §. Arra, hogy a' vádlott vétkesnek mondassék ki, legalább 8 szavazat szükséges. 5²⁵ felmentő szavazat elégséges a' vádlottnak feloldozására.

76. §. Az esküttek, miután feleleteik főnökük által a' megfejtés végett nekik általadott kérdések' aljára irattak a' tárgyalási terembe visszatérnek, hol előbbeni helyeiket újra elfoglalván, főnökük így szól: — »becsületemre és lelkiismeretemre, isten és emberek előtt, az eskütszék' határozata ennyi vagy annyi szavazattal: a' vádlott vétkes, — vagy: az eskütszék' határozata ennyi

v B. f. „e' kérdésben az ember' élő lelkiismerete biztosabban itél, mint a' holt szabályok” helyett javítatlanul: „a holt szabályoknál az ember élő lelkiismerete biztosabban itél”.

z B. f. javítatlanul: „adja”.

25 B. f.: „75 §. Vétkesnek a vádlott csak 8 szavazattal mondathatik 4-nek ellenében öt...”

vagy annyi szavazattal: »a' vádlott nem vétkes« — 's a' t. — egyszersmind az irott feleleteket az elnöknek általadja, ki azokat a' jegyzővel együtt aláírja.

77. §. Ha a' bíróság' tagjai kivétel nélkül úgy vannak meggyőződve, hogy az esküttek az ügy' lényegére nézve hibáztak, joguk van az eskütszék' határozatát felfüggeszteni, 's az ügyet újeskütszék elébe terjeszteni, ezen új eskütszék szintén a' 34—44. §-ok szerint léssen alakítandó, de nem azon osztályból, melyből az előbbi alakítatott, hanem azon osztályból, mellyet a' következő évnegyedben érne egyébként a' szolgálat' rende.^x

78. §. A' határozat' ezen felfüggesztésének egy ügyben csak egyszer van helye, 's csak elmarasztó határozat'^y esetében, — feloldozó határozat nem függesztethetvén fel.

79. §. Az eskütszéki határozatnak kijelentése után, az elnök a' vádlottat előrendeli, 's a' hozott határozatot a' jegyző által előtte felolvastatja.

80. §. Midőn a' vádlott nem vétkesnek nyilvánítatik, az elnöklő bíró által a' vád alól haladék nélkül felmentetik.

81. §. Ha a' vádlott vétkesnek jelentetett ki, a' közvádoló előadja kivádatát a' törvény' mikénti alkalmazása iránt.

82. §. Erre a' vádlott felelhet, 's magát védheti akár azzal, hogy a' közvádoló által követelt büntetés mérték feletti, akár azzal, hogy kárpótlással épen nem, vagy legalább nem annyival tartozik, mennyi a' sértett fél' számára követeltetik; de a' vétség' bizonyossága, 's általa lett elkövettetése iránt többé nem vitakozhatik.

83. §. Most a' bírák vagy a' teremben lassú hangon, vagy ha bővebb tanácskozás volna szükséges, tisztí szobájokba visszavonulva hoznak a' törvény' alkalmazása, 's a' vétségre szabandó büntetés iránt szavazatok többségével ítéletet, melly az elnök által nyilvános ülésben, 's a' vádlott jelenlétében kihirdetendő. Azon törvény, mellyen az ítélet alapul, minden esetben felolvasatandó.

84. §. Meghizatván az elmarasztó ítélet, azonkívül hogy ez az elmarasztott' költségén közzététetik, egyszersmind az 1848: XVIII-dik t. cikkely' 26-dik §-ának¹¹ rendeletéhez képest^{aa} a' lefoglalt darabok' elnyomása, vagy megsemmisítése egészen, vagy részben elrendeltetik.

85. §. Ki az elmarasztó ítélet által ekképen sujtott elmemüvet sajtó' útján újra közzé teszi, vagy árulja, az a' sajtóvétségekről szóló 1848-ik XVIII-ik törvényzcikkely' 27-ik §-ának¹² büntetése alá esik.

86. §. Ha valamely vádlott a' tárgyalásra kitüzött határnapon meg nem jelenik, ellene az eskütszéki eljárás azért még is folyamatba teendő, 's illy esetben a' közvádoló' előadása' és bizonyítékai' nyomán határoz az eskütszék

x B. f. „az ügyet... a' szolgálat' rende” helyett: „az ügyet új eskütszék elébe terjeszteni, melly azokból léssen alakítandó, kiken a' szolgálat sora, a' következő évnegyedben fogott volna lenni”.

y B. f.: „végzés”.

aa B. f. a rajta eszközölt módosítások után sincs nyoma az „egyszersmind az 1848: XVIII-dik t. cikkely' 26-dik §-ának rendeletéhez képest” betoldásnak.

¹¹ St. »26. §. Az elmarasztó ítélet meghizatván, azonkívül, hogy ez az elmarasztott költségén közzététetik, egyszersmind a' lefoglalt darabok elnyomása, vagy megsemmisítése egészen, vagy részben, elrendeltetik.«

¹² St. »27. §. Ki az ekképen elmarasztó ítélet által sujtott elmemüvet sajtó' útján újra közzé teszi, vagy árulja, a' szerzője ellen hozathatott legnagyobb büntetéssel fog illetetni.«

a' vétkeesség' kérdése felett, 's ha a' vádlott az eskütszék által vétkesnek találtatott, a' bíróság is azok szerint mondja ki a' törvénynek büntető súlyát.

87. §. Ezen eljárásnál védőt a' meg nem jelent vádlottnak a' bíróság nem rendel ugyan, de rokoni vagy baráti hozhatnak fel bizonyítékokat aziránt, hogy a' vádlott nem makacsságból, hanem kéntelenségből mulasztotta el a' megjelenést; 's ha ezen okokat az eskütszék alaposaknak találja, a' tárgyalás egy a' bíróság által előre kitüzendő, de három hónapot meg nem haladható határidőre halasztatik.

88. §. A' 86-dik §. esetében a' bíróságnak ítélete, mennyiben kárpótlást és pénzbírságot foglal magában, az elítélnek bárhol találtató értékéből végrehajtható. De ha a' vádlott, akár a' végrehajtás előtt, akár a' végrehajtás után legfelebb két hónap alatt előáll, 's bebizonyítván, hogy nem makacsságból, hanem valamely alaposnak tekinthető okból mulasztotta el elsőben a' megjelenést, új eskütszéki eljárás melletti kihallgatását kéri, ez tőle meg nem tagadtatik, 's ellene az új eljárás minden részben olly módon tétetik folyamatba, mintha az előbbi eljárás nem is történt volna; 's ha ekkor teljesen felmentetik, visszakapja mind azt, mi vagyonából az előbbeni ítélet' folytában bírság 's kárpótlásképen végrehajtás által elvétellett; ha pedig a' második eljáráskor teljesen ugyan fel nem mentetik, de kisebb kárpótlási 's bírsági summára ítéltetett, mint a' mi az első eljáráskor rajta végrehajtás által megvételett, akkor a' két summa közötti különbséget kapja vissza.

89. §. Midőn pedig a' meg nem jelent vádlott fogságra is ítéltetik, ezen büntetés újabb eskütszéki eljárás nélkül nem lesz ugyan rajta végrehajtható, hanem az ítéletnek az leendő következése, hogy az elítélt vádlottnak eskütszék elébe állítása, a' köztörvényhatóság' útján, ha egyébként nem lehet, személyének letartóztatása által is eszközöltetik.

90. §. A' felebbi 89-dik §. esetében az új eljárás minden részben úgy történik, mintha az első makacsságbeli eljárás meg sem történt volna, de a' vádlott mind az első mind a' második eljárás' költségeiben elmarasztatik még akkor is, ha érdemileg felmentetnék, — kivéve azon esetet, ha bebizonyítaná, hogy elsőben is a' megjelenést nem makacsságból, hanem alapos okoknál fogva mulasztotta el.^{bb}

91. §.^{cc} Az öszves tárgyalás a' jegyző által írásban foglaltatik annak bebizonyítására, hogy a' törvény' rendeletei mindenben megtartatván, semmi lényeges forma sem sértetett meg. Ezen jegyzőkönyvbe, ha követeltetik, a' közvádlnak 's a' vádlottnak minden ollyas kívánatai, mellyektől a' bíróság által elűtettek, szintén bejegyeztetendők.

92. §. A' jegyzőkönyvet, a' jegyzőn kívül az elnök is aláírja. A' birói ítélet' kihirdetése után, a' közvádlnak 24 óra alatt, 's a' vádlottnak 3 nap alatt joga van az ítélet' megsemmisítése végett a' hétszemélyestáblához folya-

^{bb} A 86—90. §§. Szalay László betoldásai. B. f. ezek helyett a következő szakasz állt:
„86 §. A makacsságból megjelenni vonakodt vádlott is eskütszékileg elítélendő, 's elmarasztó ítélet esetére ez mennyiben pénzbírsági büntetést foglal magában a vádlott vagyonán haladék nélkül végrehajtatik; mennyiben pedig fogság büntetést szab a vádlottra, ennek netaláni előkerülése után csak azon esetre, 's csak annyiban hajtatik végre, ha, és amennyiben, az új eskütszék elébe állítandó vádlott a reá szabott büntetésben ufolag elmarasztatik. Feloldó, vagy kisebb pénzbírsággal fenytető büntetés esetében a vádlottnak az általa fizetett egész bírság, vagy ennek felül fizetett része megtérítendő lévén.”

^{cc} B. f. a 91., 92., 93., 94., 95., 96. és 97. §. szám helyett eredetileg a 87., 88., 89., 90., 91., 92. és 93. §. szám állt.

modni, — minden illyes folyamodás egy e' végre rendelt nyiltkönyvbe so-
roztatik.

93. §. Midőn az ítélet ellen a' közvádoló folyamodik, e' folyamodásnak a'
vádlottal 3 nap alatt kell közölnetnie, a' 3 nap, ha a' vádlott 6 órányi távol-
ságnál messzebb lakik, minden hat órányi távolságra még egy nappal todat-
ván meg.

94. §. Ha a' vádlott pénzbírságon kívül fogságra is, vagy egyedül fog-
ságra ítéltetett, a' hétszemélyes táblához csak úgy folyamodhatik, ha már
vagy el van zárva, vagy kezesség mellett hagyatott szabad lábbon.^{dd}

95. §. Úgy a' vádoló mint a' vádlott folyamodásuk' beadásakor az eljárt
bírószag' kezeibe leteszik mind azon adatokat, mellyeknél fogva az ítéletet
megsemmisíteni kéri.

96. §. A' folyamodások a' hétszemélyes táblához fölrkezésök után leg-
alább 14 nap alatt tárgyalás alá vétetnek.^{ee}

97. §. A' hétszemélyes tábla a' hibásnak talált ítéletet új ítélettel nem
pótolhatja, de a' perbefogási, az eskütszéki, 's a' bírósági ítéleteket megsemmi-
síti, a) ha az eljáró hatóság nem volt az illetékes; b) ha az eljárás' lénye-
ges formái megsértettek; c) ha a' közvádoló vagy a' vádlott által előadott
törvényes kivánatok a' bíróság által meg nem hallgattattak; d) ha a' vét-
ségre a' törvény helytelenül alkalmaztatott.^{ff}

98. §. Ha a' hétszemélyes tábla azt találja, hogy a' vádlott nem azon
törvényhatóság' eskütszéke előtt pereltetett meg, melly törvény szerint
illetékes lett volna, a' pört illetőségéhez utasítja.^{es}

99. §.^{hh} Ha a' tárgyalás', vagy határozathozatal' bár melly részében a'
törvény' formáiⁱⁱ megsértettek vagy elmellőztettek, ez esetben a' hétszemélyes-
tábla, az elmarasztó végítéletet minden esetre megsemmisítvén, a' pert
ugyanazon törvényhatóságbeli, de új eskütszék elébe utasítja, melly ollyas
36 tagból alkotatik, kik között az előbb ítélt 12 esküttből egy sem lehet. Ha
a' megsemmisítő ítélet a' perbefogási törvényszék' eljárására is kiterjed, an-
nak az előbbiektől külön, a' törvényhatóságtól e' végre választandó tagokból
kell állania. Ha pedig a' bűnvizsgálatra is kihat, új bűnvizsgáló bírót a' hét-
személyestábla rendel.

100. §.^{jj} Ha az eskütszéki eljárás közben a' közvádoló, vagy a' vádlott
által előadott törvényes kivánatok a' bíróság által meg nem hallgattattak,

^{dd} B. f. javítatlanul: „90. §. Ha a vádlott pénzbírságon kívül fogságra is ítéltetett, a hétszemélyes táblához csak úgy folyamodhatik, ha már vagy el van zárva, vagy kezesség mellett hagyatott szabad lábbon, e szabály alá azonban nem tartozik azon folyamodás, melly az illetőség kérdésében történt.”

^{ee} B. f. javítatlanul: „92. §. A folyamodások a hétszemélyes táblához fölrkezésük után legalább 14 nap alatt, az illetőség kérdésében történtek pedig, mihelyst felérkeztek, azonnal tárgyalás alá vétetnek.”

^{ff} B. f.: „93. §. A hétszemélyes tábla a hibásnak talált ítéletet új ítélettel nem pótolhatja, de a bűnvizsgálati, a perbefogási, az eskütszéki, 's a bírósági ítéleteket megsemmisíti, ha az eljáró hatóság nem volt az illetékes. Ez esetben az ügyet egyuttal az illetékes hatósághoz utasítja vissza.” — Békey István fogalmazatát Szalay László szövegezte át, de „a bűnvizsgálati” kifejezést nem törölte.

^{gg} Az egész szakasz Szalay László betoldása, B. f. hiányzott.

^{hh} B. f. előbb 94., majd 95. §.

ⁱⁱ B. f. javítatlanul: „lényeges formái”.

^{jj} B. f. előbb 95., majd 96., végül 99. §.

vagy ha a' vétségre a' törvény helytelenül alkalmaztatott, az ügy az első esetben az igazságügyi ministeriumhoz más eskütszék' és más bíróság' kijelölése végett küldetik be, a' második esetben pedig az eljárás bíróságához küldetik vissza, mely az eskütszék' határozatának épen tartásával, minden egyébnek elmellőzésével a' törvény' helyes alkalmazására utasítatik.^{kk}

101. §.^{ll} A' hétszemélyes táblához megsemmisítés' eszközlése végett csak egy ízben engedetik meg a' folyamodás.

102. §. A' megsemmisítő eljárás tökéletesen nyilvános.

103. §. Ha az ítélet megsemmisített, a' hétszemélyes tábla' ebbeli ítélete minden periratokkal egyetemben 3 nap alatt új eljárás végett a' kijelölt helyekhez áltáttetik; ha pedig a' megsemmisítésnek helye nem találtatott, folyamodás és mellékletek 24 óra alatt azon bírósághoz küldetnek vissza, mellynek ítélete, vagy eljárása ellen a' folyamodás történt. A' hétszemélyes táblához ezen folyamodáson kívül a' sajtóvétségek feletti eljárásnál végrehajtás előtt semmi más perorvoslatnak nincsen helye. A' végrehajtás' elkezdése után azonban az elmarasztott a' reá szabott büntetésnek kegyelem' utján mérsékléséért, vagy elengedéséért ő felségéhez akármikor folyamodhatik.

104. §.^{mm} Az elmarasztó ítélet, ha ellene a' hétszemélyes táblához folyamodás nem történt, a' folyamodhatásra engedett törvényes időnek elmulta után azonnal végrehajtatik, — ha pedig ellene folyamodás történt, akkor a' végrehajtás, a' 94 §. rendeletének épségben tartásával, a' semmisítésnek helyét nem találó ítéletnek az illető törvényhatósághoz érkezése után 24 óra alatt történik.ⁿⁿ

105. §. Az ítélet' végrehajtását az illető törvényhatóság fogja eszközölni.

106. §. Minden ollyas sajtóvétség, mellynél hivatalbóli megtorlásnak van helye, 6 hónap mulva, — a' melly ellen pedig csak a' panaszló fél' folyamodására inditathatik meg a' kereset, 2 év mulva idősül el.¹³

107. §. Az eskütszék által vád alól törvényesen felmentett ellen a' büntető eljárás meg nem újitathatik, kivéven, ha az általa elkövetett vétséget az elidősülési időszak' lefolyása előtt, törvény előtt önként megvallaná.

kk B. f. ezután a 96. és 97. §. számúróli 97. és 98. §. számúra javított, később törölt következő rendelkezéseket találjuk: „96. §. A hétszemélyestábla az ítéletnek csak egy részét semmisíti meg, midőn a semmiség súlya alá annak csak egy része esik.

97. §. Ha a vádlott felmentetett, az ítélet a közvádónak folyamodására megsemmisítetik ugyan, de a felmentett vádlott szerzett jogának tekintetvén a felmentő ítélet, az illető vád miatt nem kerülhet többé közkereset alá.”

ll B. f. a 101., 102., 103. §. szám helyett eredetileg 98., 99., 100., később 99., 100., 101. §. szám állt.

mm B. f. a 104., 105., 106., 107., 108. §. szám helyett eredetileg 101., 102., 103., 104., 105., később 102., 103., 104., 105., 106. §. szám állt.

nn B. f. javítatlanul: „...azonnal, — ha pedig ellene folyamodás történt a 90 (?) §. (későbbi javítás: 94 §.) esetében szintén az érintett időnek lefolyásával tüstént, minden egyéb esetben pedig, a semmisítésnek helyét nem találó ítélet kihirdetése, 's az illető (későbbi javítás: ítéletnek az illető) törvényhatósághoz érkezése után 24 óra (!) végre hajtatik.”

¹³ Vö. a St. 28. szakaszával, amely kimondja: »Minden ollyan sajtóvétség, melly ellen hivatalbóli megtorlásnak van helye, hat hónap mulva; a melly ellen pedig csak magán kereset indítható, 2 év mulva idősül el.«

108. §. Az eskütszéki határozatnál fogva elmarasztott, perének megújítását új bizonyítékok' alapján bármikor követelheti, de a' perújítás az ítélet' végrehajtását nem akadályozhatja.

Pesten, ápril 29-én 1848.

Deák Ferenc
igazságügyi minster.

Országos Levéltár. Igazságügyi Minisztérium. Büntető Törvénykezési Osztály. 1848. 4. kutfő. 1. sz.

2.

Az eskütszéki rendeletnek a törvényhatóságokhoz címzett kísérő irata.

Az igazságügyi minster
közönségének

Az 1848-dik évi XVIII-dik törvénycikkely' folytán ide zárva megküldöm a' sajtóvétségek felett ezentúl bíraskodó eskütszékek iránti rendeletet 's utasítást.

Kelt Pesten, April 29^{én} [1]848

Igazságügyi minster
Deák Ferenc

*Szegedi Állami Levéltár. Tanácsi iratok.
1235/2151—1848. sz.*

Д-р. ЭДЕН БОТ

БОРЬБА ЗА ВВЕДЕНИЕ ПРИСЯЖНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА В ВЕНГРИИ В ЭПОХЕ РЕФОРМ И ДЕКРЕТ О ПРИСЯЖНЫХ СУДАХ ОТ 29 АПРЕЛЯ 1848 Г.

(Резюме)

1. В вводной части очерка автор указывает на то, что не считая территорию действия англо-саксонской правовой системы, в Европе присяжные суды появляются повсюду в результате буржуазных революций. Причину этого автор видит в том, что буржуазия рано распознала ту особенность присяжных судов, носящих буржуазно-демократический характер, которая сделала их пригодными для отражения незаконных атак феодального абсолютизма.

2. Борьба, развернутая в Венгрии за учреждение присяжных судов, приняла решительные формы только к концу тридцатых годов прошлого столетия. В эту пору все больше и больше венгерских политических деятелей и писателей требовало постройку судебной системы нового типа. Нижняя палата реформаторского национального собрания от 1843/44 г. приняла в результате упорной борьбы оппозиции проект уголовного процессуального кодекса, строящийся на систему присяжных судов, но этот проект был палатой магнатов отклонен. Закон о печати (Закон № XVIII от 1848 г.), принятый под влиянием венгерской буржуазной революции от 15 марта 1848 г., сделал наконец возможным, чтобы хоть в случае преступлений, совершенных в печати, осуществлялось правосудие в присяжных судах. Этим законом именно было уполномочено первое венгерское ответственное правительство на оформление присяжных судов путем декрета по принципам проекта уголовного процессуального кодекса от 1848 г.

3. Что касается декрета о присяжных судах от 29 апреля 1848 г., автор доказывает что проект декрета был подготовлен в течение нескольких суток по приказу министра юстиции, Ференца Деака в отделе кодификационном министерства юстиции выдающимся юристом, директором отдела, Ласло Салаи и вспомогательным канцеляристом, в то время всего девятнадцатилетним Иштван Бекеи, принимая во внимание распоряжения проекта о присяжных судах от 1844 г. и закона о печати от 1848 г. Министр Ференц Деак, не внес существенных изменений в проект декрета, а приказал немедленно опубликовать декрет в печатанной форме.

4. В последующих автор представляет сам декрет о присяжных судах. Сперва автор дает очерк основных организационных и процессуальных принципов декрета. Из числа этих выдвигает: а) осуществление правосудия исключительно через судебные органы; б) равенство перед законом; в) избираемость судей и присяжных, или их избирание по жребию; г) независимость судей; д) принцип гласности; е) принцип непосредственности; ж) принцип публичности судебного производства; з) допрос обеих сторон; и) защиту; й) предположение о невиновности; к) принцип официальности; л) право на обжалование решений; м) принцип свободной оценки доказательств. После обстоятельного обсуждения этих основных принципов речь идет в очерке о субъектах производства в присяжных судах, именно о судьбе-следователе, о публичном обвинителе, о судебной столице по привлечению в процесс, о присяжном суде, об уголовной судебной столице, о подсудности дел этим органам, о их компетенции, а также об обвиняемом и его защитнике. Ознакомление с декретом автор заканчивает кратким очерчением хода процесса в присяжном суде.

5. В заключительной части очерка автор устанавливает, что декрет о присяжных судах от 29 апреля 1848 является продуктом ранего буржуазного законодательства, следовавшего вскоре после венгерской буржуазной революции, которое в первый раз в Венгрии порывает с феодальным производством и в первый раз делает попытки на привлечение более широких, естественно преданных только буржуазии масс народа к осуществлению судебной власти.

6. К очерку добавляется приложение, в котором автор дословно, указывая в примечаниях на варианты редактирования, приводит полный текст декрета.

Dr. ÖDÖN BOTH

KAMPF IM REFORMZEITALTER UM DIE EINFÜHRUNG DER GESCHWORENENGERICHTSBARKEIT IN UNGARN UND DIE VERORDNUNG VOM 29 APRIL 1848 VON DEN SCHWURGERICHTEN

(Inhaltsangabe)

1. Die *Einführung* der Abhandlung enthält einen Hinweis des Verfassers auf die Tatsache, dass ungeachtet des Geltungsbereich des angelsächsischen Rechtssystems, die Schwurgerichte in ganz Europa ein Ergebnis der bürgerlichen Revolutionen darstellen. Dies kann darauf zurückgeführt werden, dass das Bürgertum in den bürgerlich-demokratischen Schwurgerichten rechtzeitig ein geeignetes Mittel zur Abweisung der gesetzwidrigen Angriffe des feudalen Absolutismus erkannte.

2. *Der Kampf um die Schwurgerichte* erscheint in Ungarn erst am Ende der dreissiger Jahren des XIX-ten Jahrhunderts in einer ausdrücklichen Form. In diesen Jahren verlangte eine stets wachsende Anzahl ungarischer Staatsmänner und Schriftsteller den Ausbau eines neugearteten Gerichtssystems. Als Ergebnis des ausdauernden Kampfes der Oppositionellen hat in 1844 die Deputiertenkammer der Ständeversammlung der Reformjahre 1843—44 den Entwurf einer neuen Strafprozessordnung, die schon auf dem Schwurgerichtssystem beruhte, angenommen, doch wurde dieser Entwurf vom Magnatenhaus zurückgewiesen. Das durch die ungarische bürgerliche Revolution vom 15 März 1848 hervorgerufene Pressegesetz (Gesetz XVIII vom Jahre 1848) schuf endlich wenigstens für den Fall von Pressedelikten die Möglichkeit einer Geschworenengerichtsbareit, indem es dem ersten unabhängigen ungarischen verantwortlichen Ministerium die Befugnis erteilte, laut der im Entwurf des Strafprozessordnungsgesetzes von 1844 enthaltenen Grundsätzen auf Verordnungswege die Schwurgerichte einzuführen.

3. *Betreffend das Zustandekommen der Schwurgerichtsverordnung vom 29 April 1848*, werden vom Verfasser verschiedene Beweise angeführt, laut welcher der Entwurf der Verordnung auf Anordnung des Justizministers Ferenc Deák und in Anbetracht der Verfügungen des Entwurfes von 1844 und des Pressegesetzes von 1848, in bloß wenigen Tagen von zwei Mitarbeitern der Sektion des Justizministeriums für Kodifikation, dem kaum 19 jährigen Konzeptsadjunkt István Békey und dem Sektionsdirektor László Szalay, einem hervorragenden Juristen, ausgearbeitet wurde. Der Minister, Ferenc Deák, hat ohne viel am Verordnungsentwurf zu ändern, schleunigst dessen Verkündung und Veröffentlichung in Druckform angeordnet.

4. Im folgenden werden wir mit der *Schwurgerichtsverordnung* bekannt gemacht. Von den Grundsätzen, die der Organisation der neuen Institution und dem Verfahren vor dem Schwurgericht zugrunde gelegt wurden, hebt der Verfasser folgende hervor: a) ausschliessliche Rechtsprechung der Gerichte, — b) Gleichheit vor dem Gesetz, — c) Wahl, bzw. Auslosung der Richter und Geschworenen, — d) Unabhängigkeit der Richter, — e) Mündlichkeit, — f) Unmittelbarkeit, — g) Öffentlichkeit, — h) beiderseitige Verhör der Parteien, — i) Verteidigung, — j) Präsomtion der Unschuld, — k) Verfahren von Amtswegen (offizialität), — l) Befugnis zur Inanspruchnahme des Rechtsmittels, — m) freie Beweiswürdigung.

Der eingehenden Erörterung dieser Grundprinzipien folgt die Besprechung der Subjekte des Verfahrens vor dem Schwurgericht in Pressesachen, namentlich des Untersuchungsrichters, des Staatsanwalts, des Belangungsgerichts, des Schwurgerichts und des Strafgerichts, ihrer Kompetenz, Aufgaben und Zuständigkeit, sowohl wie des Beschuldigten und seines Verteidigers. Der Abschnitt endet mit einer kurzen Darlegung des Verfahrens vor dem Schwurgericht.

5. *Zum Schluss* stellt der Verfasser fest, dass die Schwurgerichtsverordnung vom 29 April 1848 ein Produkt jener frühbürgerlichen Gesetzgebung ist, die der ungarischen bürgerlichen Revolution knapp folgte und die in Ungarn dem feudalen Verfahren zuerst ein Schluss machte, um die Einbeziehung von breiteren freilich nur dem Bürgertum ergebenden Volksschichten in die Gerichtsbarkeit zu versuchen.

Die Abhandlung wird durch einen *Anhang* ergänzt, in dem der Text der Verordnung wortgetreu, mit Angabe der Konzeptionsvarianten, wiedergegeben wird.

A SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK 1949 ÓTA MEGJELENT KIADVÁNYAI

Acta Universitatis Szegediensis Sectio Juridico-Politica Series Nova

Tomus I.

Fasc. 1. Buza László: *A nemzetközi közhatalom szervezete az Egyesült Nemzetek Alapokmánya szerint* (Szeged, 1949.) 26 l.

Fasc. 2. Martonyi János: *Jogászképzés és jogász hivatások a Szovjetunióban* (Szeged, 1949.) 24 l.

Fasc. 3. Kelemen László: *Néhány kérdés a képviselőlet köréből* (Szeged, 1950.) 32 l.

A felszabadulás 10. évfordulójára tartott előadások

Buza László: *A felszabadulás és Magyarország nemzetközi jogi szuverénitása* (Szeged, 1954.) 16 l.

Acta Universitatis Szegediensis Sectio Politico-Juridica

Tomus I.

Fasc. 1. Bólya Lajos: *A törvényesség kérdései a büntető eljárásban* (Szeged, 1955.) 20 l.

Fasc. 2. Horváth Róbert: *Az 1945—46-os magyar infláció elméleti kérdései 10 évi tudományos fejlődés távlatában* (Szeged, 1955.) 20 l.

Fasc. 3. Pólay Elemér: *A nevelő funkció és a szegedi megyei bíróság házassági törvénykezése a népi demokrácia 10 évében* (Szeged, 1955.) 27 l.

Fasc. 4. Both Ödön: *Az 1848. évi sajtótörvény létrejötte (A sajtószabadság problémája Magyarországon a reformkorban)* (Szeged, 1956.) 65 l.

Tomus II.

Fasc. 1. Schultheisz Emil: *A látszólagos halmazat* (Szeged, 1956.) 24 l.

Fasc. 2. Perbiró József: *A mezőgazdasági termelősövetkezeti tagok munkajogviszonyának néhány elvi kérdése* (Szeged, 1956.) 34 l.

Fasc. 3. Pólay Elemér: *A római végrendelet eredete* (Szeged, 1956.) 47 l.

Tomus III.

Fasc. 1. Buza László: *A törvényesség és az igazságosság elve a nemzetközi jogban* (Szeged, 1957.) 56 l.

Fasc. 2. Martonyi János: *A lakosságadóztatási eljárás szabályozása* (Szeged, 1957.) 27 l.

Fasc. 3. Antalffy György: *Platon és Aristoteles a »tökéletes« állami és társadalmi szervezeti formákról* (Szeged, 1957.) 38 l.

Fasc. 4. Pólay Elemér: *A római jogrendszer tagozódásának kérdése* (Szeged, 1957.) 31 l.

Fasc. 5. Horváth Róbert: *Fényes Elek, a haladó magyar statisztikus és reformer (1807—1876)* (Szeged, 1957.) 27 l.

Fasc. 6. Szentpéteri István: *A tanácsok megalakulása és jogi szabályozása a Tanácsköztársaságban* (Szeged, 1957.) 38 l.

Tomus IV.

Fasc. 1. Both Ödön: *Szeged város büntetőbíráskodása 1848-ban* (Szeged, 1958.) 63 l.

Fasc. 2. Németi László: *A mezőgazdasági termelősövetkezetek mintaalapszabályának jogforrási jellege* (Szeged, 1958.) 20 l.

Fasc. 3. Horváth Róbert: *Egy ismeretlen politikai aritmetikus: Hatvani István professzor (1718—1786)* (Szeged, 1958.) 44 l.

Fasc. 4. Bárdosi István: *A fellebbviteli rendszerek kérdéséhez a polgári eljárásban* (Szeged, 1958.) 26 l.

Fasc. 5. Pólay Elemér: *Három munkabérszerződés a római Dáciából* (Szeged, 1958.) 38 l.

Fasc. 6. Georges Antalfy: *La démocratie antique et les penseurs avant Socrate (Extrait)* (Szeged, 1958.) 42 l.

Tomus V.

Jogi tanulmányok dr. Buza László egyetemi tanár, akadémikus oktatói működésének 50. évfordulójára (Szeged, 1958.) 369 l.

Fasc. 1. Georges Antalfy: *Les relations internationales de l'Athènes esclave* (Szeged, 1958.) 13 l.

Fasc. 2. Both Ödön: *Szemere Bertalan belügyminiszter nemzetiségi politikája 1848 nyarán* (Szeged, 1958.) 22 l.

Fasc. 3. Bólya Lajos: *A tárgyalás bírósági előkészítésének formáiról, alanyairól és egyes eljárási szabályairól a büntető eljárásban* (Szeged, 1958.) 25 l.

Fasc. 4. Hajdú Gyula: *Kolonializmus és neutralizmus* (Szeged, 1958.) 18 l.

Fasc. 5. Herczegh Géza: *A pozitívizmus kérdése a mai nemzetközi jogtudományban* (Szeged, 1958.) 16 l.

Fasc. 6. Horváth Róbert: *A nemzetközi statisztikai együttműködés kifejlődése* (Szeged, 1958.) 23 l.

Fasc. 7. Kovács István: *A magyar közjogi pozitívizmus és Buza László első monográfiái* (Szeged, 1958.) 19 l.

Fasc. 8. Maday Pál: *Árendás jobbágyok szerződés formulái a mindszentányási uradalomban* (Szeged, 1958.) 23 l.

Fasc. 9. Martonyi János: *A közszolgálati jogviszony keletkezése* (Szeged, 1958.) 28 l.

Fasc. 10. Nagy Károly: *Az analógia és a joghézag kérdései a nemzetközi jogban* (Szeged, 1958.) 26 l.

Fasc. 11. Ladislaus Nagy: *Das Arbeitsrechtsverhältnis als Voraussetzung der arbeitsrechtlichen materialien Verantwortlichkeiten* (Szeged, 1958.) 20 l.

Fasc. 12. Papp Ignác: *Az állam meghatározása és a nemzetközi jog* (Szeged, 1958.) 32 l.

Fasc. 13. Elemér Pólay: *Il carattere e luogo delle regole delle relazioni internazionali nel sistema del diritto Romano* (Szeged, 1958.) 27 l.

Fasc. 14. Joseph Szabó: *Development of the control system in the hungarian financial law* (Szeged, 1958.) 45 l.

Fasc. 15. Vitányi Béla: *Az államnak más állam joghatósága alóli mentességére vonatkozó elméletek* (Szeged, 1958.) 17 l.

Tomus VI.

Fasc. 1. Szabó József: *A költségvetési jog elvi kérdései* (Szeged, 1959.) 56 l.

Fasc. 2. Balázs József: *Egy adalék a magyar népességtudomány történetéhez: Balás Károly népességtudományi nézetei* (Szeged, 1959.) 20 l.

Fasc. 3. Szűcs István: *A szabálysértés intézményének egyes kérdései* (Szeged, 1959.) 24 l.

Fasc. 4. Horváth Róbert: *A Magyar Tanácsköztársaság statisztikai koncepcióiról* (Szeged, 1960.) 16 l.

Fasc. 5. Йозеф Вереш: *Сельскохозяйственные производственные кооперативы Венгерской Советской Республики* (Szeged, 1960.) Стр. 18.

Fasc. 6. Simonyi Sándor: *A munkajogviszony elhatárolása a munkavégzéssel kapcsolatos polgári jogviszonyoktól.* (Szeged, 1960.) 36 l.